

2021

Πάντειον Πανεπιστήμιο

Ανδρέας Ν. Λύτρας

Συνεργατική Κοινωνία

Κείμενα για την κοινωνική αλλαγή

Η ουτοπία είναι η επόμενη πραγματικότητα

Ανδρέας Ν. Λύτρας

Συνεργατική Κοινωνία

Κείμενα για την κοινωνική αλλαγή

Η ουτοπία είναι η επόμενη πραγματικότητα

Πάντειον Πανεπιστήμιο

Αθήνα, 2021

Περιεχόμενα

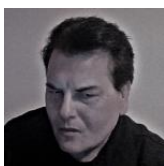
Πρόλογος.....	7
Κείμενα, από τον ιστότοπο: https://www.timesnews.gr	9
Το μέλλον της μισθωτής εργασίας και ο τρίτος τομέας της οικονομίας.....	10
Περί ελευθερίας.....	22
Για τη διεκδίκηση της Κοινωνικής Αλληλεγγύης.....	32
Σοσιαλδημοκρατία, με εφικτή, ρηξικέλευθη και διεξοδική προοπτική.....	45
Η Αριστερά της Δεξιάς. Με άλλα λόγια η Αριστερά, τέσσερα χρόνια και έξι μήνες, «έτσι χωρίς Πρόγραμμα».....	51
Η Δεξιά με Αριστοκρατικές Παρεκκλίσεις: Οι αντιφάσεις της απειλούν την επιχειρηματικότητα.....	62
Κείμενα από τον ιστότοπο: http://socialactivism.gr	73
Η παιδεία και η κουλτούρα στον 21 ^ο αιώνα.....	73
Πρόγραμμα “Μέντορες για την Κοινωνική Οικονομία”.....	82
Δελτίο τύπου το τριήμερο Ανοικτό Συνέδριο Κοινωνίας Πολιτών.....	89
Με το πρόγραμμα: “μέντορες-κοινωνικοί άγγελοι” για τη κοινωνική οικονομία παρουσία της περιφέρειας Θεσσαλίας.....	93
Κείμενα από τον ιστότοπο: http://dimosiografia-politon.blogspot.com	98
Ο τρίτος πυλώνας της κοινωνικής οικονομίας και η τοπική αυτοδιοίκηση. Διαβούλευση για την δημιουργία τοπικών Ενώσεων Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.....	98
http://koiononiki--oikonomia.blogspot.com/	101
Η καταπολέμηση της ανεργίας και η κοινωνική αλληλεγγύη.....	101
https://www.keana.gr/To-εργο-socialneet-στην-Ελλάδα-Βιώσιμες-Συνεργ/	116
Εναλλακτικές Δυνατότητες για την Ενίσχυση της Ζήτησης	
Εφαρμογές στην Κοινωνική Οικονομία και τις Πολιτικές Απασχόλησης (μια Πολιτική Ανάλυση).....	121
Συνεργατισμός και βιώσιμη ανάπτυξη, με στόχο την πλήρη απασχόληση.....	142

Πρόλογος

Η κοινωνική αλλαγή είναι η υποχρέωση μας και επιτακτική ανάγκη για τους μετόχους του ανθρώπινου πολιτισμού. Μόνο οι άθλιοι, οι απαράδεκτα ευνοημένοι (από την ευρεία διανομή της κοινωνικής αδικίας, της μαζικής ανισότητας και των συνεπειών της φτώχειας) και οι κοινωνικά αναίσθητοι είναι αρνητές της κοινωνικής αλλαγής. Δίπλα τους κινούνται, σε πλαίσια υπαλληλίας και δουλοπρέπειας, αρκετές ομάδες εξαρτημένων (ανάλογοι των ακατανόμαστων ουτιδανών, άλλων εποχών). Αυτοί αντλούν κάποια ικανοποίηση από μια αχαρακτήριστη αποχαύνωση (τόσο εξασθενωμένη, σαν είναι όμοια με τη σαρδόνια λογική προγενέστερων τύπων βασανιστών ή ακολούθων, που πάντα προσκολλώνται στους τυράννους, τους δικτάτορες και τους σκληρούς αρχηγούς της αγέλης, στην εποχή της αγριότητας), προϊόν της αυτοϊκανοποίησης πως δεν ανήκουν στους χειρότερους της κοινωνικής οργάνωσης και ότι αποκομίζουν κάποιες οικονομικές ωφέλειες και άλλες διακρίσεις, τις οποίες μόνο οι ίδιοι και οι οικογένειες τους αναγνωρίζουν. Όσοι δεν ανήκουν στις προηγούμενες κατηγορίες, μόνο η άγνοια, η συγγνωστή πλάνη και η υπέρμετρη αφέλεια μπορεί να τούς κρατήσει μακριά, από την εκδήλωση της αξίωσης για την κοινωνική ανασυγκρότηση και την αποτελεσματική πολιτική μεταβολή, με προοπτική την κοινωνία των ίσων και ελεύθερων πολιτών, με δημοκρατία σε κάθε πτυχή της ζωής (εισοδηματική και επιχειρηματική, κοινωνική και πολιτική). Σε αυτήν τη δημοκρατική οργάνωση είναι εξαιρετική (δηλαδή απολύτως επεισοδιακή και μάλιστα σε έκτακτες ανάγκες) η άσκηση οποιουδήποτε τύπου είτε μονοπρόσωπης είτε ολιγοπρόσωπης ή μειοψηφικής εξουσίας και η εκδήλωση της προνομιακής δύναμης. Οι επιλογές για την κοινωνική αλλαγή δεν είναι παρούσες και ορισμένες δεν είναι γνωστές. Είναι, επομένως, ουτοπίες. Αυτές, όμως, οι επιλογές είναι απολύτως απαραίτητες για να υλοποιήσουν την μελλοντική κοινωνία της ευημερίας, με απροϋπόθετη ελευθερία, πλήρη ισότητα και ουσιαστική δημοκρατία. Η διατύπωση προτάσεων για την υλοποίηση αυτών των στόχων, με ψύχραιμη αντιμετώπιση των σημερινών ζητημάτων και συγκρότηση διεξόδων από εφικτές λύσεις, κάνει τις ουτοπίες πραγματοποιήσιμες. Τα δημοσιευμένα κείμενα που ακολουθούν, επιχειρούν, να κάνουν ακριβώς αυτό: Η ουτοπία να γίνει επόμενη κοινωνική πραγματικότητα. Είναι μια σύνθεση εντοπισμού προβλημάτων, νέων φαινομένων, ισχυρών δυνατοτήτων και αισιόδοξων λύσεων. Οι επιλογές των πράξεων είναι πλέον δικές σας.

<https://www.timesnews.gr/author/andreas-lutras/>

Τελευταία άρθρα

ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΛΥΤΡΑΣ

Ο Ανδρέας Ν. Λύτρας είναι Καθηγητής στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου. Έχει διατελέσει Πρόεδρος του Τμήματος Κοινωνιολογίας (σε τρεις θητείες) και Αντιπρύτανης στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Έχει υπηρετήσει, ακόμη, ως Διευθυντής, στο Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας (Ε.Ι.Ε) και την Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, ως Διοικητής στο Γ.Ν.Α. «Κοργιαλένειο-Μπενάκειο»-ΕΕΣ και ως Πρόεδρος του Συμβουλίου Ανώτατης Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Σ.Α.Π.Ε.). Οι διερευνήσεις του αποτυπώνονται, κυρίως, σε μονογραφίες. Είναι παράλληλα πολλές οι συμμετοχές του, με κεφάλαια, σε συλλογικούς τόμους. Στο συγγραφικό του έργο συμπεριλαμβάνονται άρθρα και ανακοινώσεις σε συνέδρια. Οι μελέτες του έχουν λάβει αναφορές, σε ελληνικά και ξενόγλωσσα κείμενα. Σημειώνουμε, πως διαπιστώνονται πολλαπλές αναφορές ή, ακόμη, και κεφάλαια αφιερωμένα στο έργο του Α.Ν. Λύτρα, σε διδακτορικά ελληνικών και ξένων πανεπιστημίων. Αρκετά από τα βιβλία, που έχει συγγράψει, χρησιμοποιούνται ως διδακτικά, σε ελληνικά πανεπιστήμια. Οι περισσότερες από τις δημοσιευμένες μελέτες του έχουν ενταχθεί, σε ελληνικές και ξένες ακαδημαϊκές (όπως και εθνικές ή πολιτειακές) βιβλιοθήκες.

<https://www.timesnews.gr/mellon-tis-misthotis-ergasias-ke-o-tritos-tomeas-tis-ikonomias-2/>

[NEWSROOMΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ](#)

Το μέλλον της μισθωτής εργασίας και ο τρίτος τομέας της οικονομίας

3 Νοεμβρίου 2017

Share this

[Facebook](#)[Twitter](#)[Email](#)

Συνέντευξη

του Καθηγητή Κοινωνιολογίας **ΑΝΔΡΕΑ Ν. ΛΥΤΡΑ**

στον **Βασίλη Τακτικό**

στο πλαίσιο της έρευνας του Ινστιτούτο Μελετών κοινωνικής οικονομίας για το μέλλον της μισθωτής εργασίας.

Ως Ινστιτούτο Μελετών κοινωνικής οικονομίας ζητήσαμε την επιστημονική του άποψη για θέματα που σχετίζονται με το μέλλον της μισθωτής εργασίας σε σχέση με τις επιδράσεις των νέων τεχνολογιών στη παραγωγή και την επιχειρηματικότητα.

- **Ποιο είναι το μέλλον της μισθωτής εργασίας σε σχέση με τις νέες τεχνολογίες και την προσφορά εργασίας. Θα είναι επαρκής η ζήτηση στο άμεσο μέλλον από το κράτος και την αγορά ή βρισκόμαστε αντικειμενικά σε μια φθίνουσα πορεία και πρέπει να αναζητηθούν άλλες μορφές εργασίας;**

Α.Ν. Λύτρας: Η σύντομη και ασφαλής απάντηση θα μοιάζει μάλλον με τα γνωμικά του μάντη Κάλχα, παρά με μια έγκυρη επιστημονική προσέγγιση. Διαλέγω, λοιπόν, μια πιο σύνθετη, αλλά και όσο γίνεται πιο συνεκτική εκτίμηση. 1) Από θεωρητικής άποψης, όσο και αν αυτό φαίνεται περίεργο, υπάρχει απόλυτη συμφωνία ανάμεσα στην κλασική πολιτική οικονομία (φιλελευθερισμός) και τον κλασικό μαρξισμό (με αντίθετες αξιολογήσεις, σε σχέση με τις ιδιότητες της μισθωτής εργασίας), σχετικά με τη μεγάλη χρησιμότητα της μισθωτής εργασίας στον καπιταλισμό, ως τη μοναδική πηγή του κεφαλαιοκρατικού κέρδους. Επομένως, όσο ο καπιταλισμός επιβιώνει και αναπτύσσεται υπάρχει η μέγιστη ανάγκη για την ύπαρξη της μισθωτής υπαγωγής, δηλαδή της μισθωτής εργασίας. Ακόμη, για επιτευχθούν υψηλότεροι ρυθμοί ανάπτυξης τόσο ετησίως όσο και στις μεγάλες διάρκειες απαιτείται η συνεχής αύξηση του αριθμού και της αναλογίας των μισθωτών εργαζομένων. 2) Αυτές οι θεωρητικές εκτιμήσεις και στρατηγικές, που ακούγονται και ως προγνώσεις, επιβεβαιώνονται πλήρως από τις τάσεις των ποσοτικών δεδομένων της μισθωτής εργασίας στις μεγάλες διάρκειες, αλλά την πρόσφατη περίοδο, παρά τους συγκυριακούς σπασμούς της διαφορετικής συμπεριφοράς των αναλογιών. Αυτή η διαπίστωση ισχύει, απολύτως και πλέον, στις πολύ προηγμένες χώρες, με αναλογίες των μισθωτών κοντά ή πάνω από 90% της απασχόλησης. Ισχύει, με κάποιες διαφοροποιήσεις, και για τις χώρες που εκσυγχρονίζονται ταχύτατα και συναγωνίζονται μεταξύ τους στον περιορισμό των υπόλοιπων καθεστώτων απασχόλησης και τη διεύρυνση του ποσοστού των μισθωτών. Οι νέες ομάδες των μισθωτών, πιεζόμενες από το σφοδρό ανταγωνισμό, εντάσσονται περισσότερο σε ευέλικτα καθεστώτα εργασίας και ιδίως στη φθηνότερη μερική απασχόληση. 3) Οι πρόσφατες εξελίξεις στην οργάνωση της εργασίας έφεραν στο προσκήνιο ένα νέο φαινόμενο. Πολύ πρωτοπόρες και κερδοφόρες επιχειρήσεις χρησιμοποιούν εργαζόμενους, που μοιάζουν με αυτοαπασχολούμενους, συχνά από απόσταση από την έδρα τους και οργανωμένους σε αυτό-διευθυνόμενες ομάδες εργασίας ή σε παράλληλα δίκτυα, διευκολυνόμενα

από την πληροφορική και επικοινωνιακή τεχνολογία. 4) Οι καπιταλιστικές χώρες έχουν ανάγκη, προκειμένου να επιτυγχάνουν συνεχώς υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης και μεγαλύτερη μάζα εθνικού πλούτου, νέες αυξανόμενες ανθρώπινες δυνάμεις. Έχοντας όμως φθάσει σε κορυφαία επίπεδα ενσωμάτωσης των ικανών και διαθέσιμων για εργασία (80-90%), αυτή η προοπτική φαίνεται αδύνατη με συμβατικούς όρους.

Οι εναλλακτικές λύσεις είναι πρακτικά δύο: είτε η ενσωμάτωση νέων μεταναστών στους αναπτυγμένους τομείς είτε η επινόηση νέων αντικειμένων και τομέων οικονομικής δραστηριότητας (ή ακόμη και αξιοποίηση γνωστών, αλλά προς στιγμήν περιθωριακών αντικειμένων παραγωγής). Η ίδια η οικονομική ανάγκη, που γέννησε την απαίτηση για την παραγωγική επέκταση, δημιουργεί την δυνατότητα για τη διεύρυνση των κερδών, μέσω της μείωσης των εξόδων των επιχειρηματιών (συνήθως φορολογικών, αρκετές φορές με τη συνδρομή της «διαφημιστικής ενίσχυσης» των brand names των επιχειρήσεων). Αυτή η εκβολή των εμμονικών προσπαθειών της ιδιωτικής επιχειρηματικότητας για την πραγματοποίηση κερδών είτε με την πρόσθεση νέων εσόδων (κλασική κερδοσκοπία) είτε με την αφαίρεση εξόδων (η επινόηση της φορολογικής ελάφρυνσης με τη χρηματοδότηση της κοινωνικής οικονομίας) διευρύνει τις δικές μας προσδοκίες για την εδραίωση του κοινωνικού τομέα, ως τον ισχυρό συμπληρωματικό οικονομικό τομέα, δίπλα στην αγορά και το κράτος. Αυτή η δυνατότητα είναι ταυτόχρονα μια ευκαιρία για τις κοινωνίες μας, για περισσότερη μέριμνα για τα μεγάλα κοινωνικά προβλήματα που έχουν μείνει ανεπίλυτα (οικολογία, ανισότητες, φτώχεια, κοινωνικοί αποκλεισμοί, περιθωριοποίηση), για ένα εναλλακτικό πλαίσιο παραγωγής, με κοινωνικές καινοτομίες και χρήσιμες οικονομικές πρωτοβουλίες, και για ένα μεγαλύτερο αριθμό εργαζομένων που έχουν απελευθερωθεί από τις δουλειές της μισθωτής εργασίας.

- **Στον ευρωπαϊκό χώρο τον οποίο ανήκουμε, το ΑΕΠ στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα είναι περίπου στο 20% και η απασχόληση σ' αυτούς τους τομείς γύρω στο 22%. Αν συμπεριλάβουμε στην υλική παραγωγή τις κατασκευές και τις μεταφορές το ποσοστό ανεβαίνει ενδεχομένως κοντά στο 30%. Αν λάβουμε υπόψη ότι η απασχόληση είναι γύρω στο 15% είναι η απασχόληση στο δημόσιο τομέα και η εκτίμηση αυτή είναι σωστή, τότε ένα ποσοστό 50%-60% πρέπει να καλυφθεί από το εμπόριο – υπηρεσίες – τουρισμό. Με αυτά τα δεδομένα πόσο είναι εφικτό να υπάρχει προσφορά εργασίας για όλους, όταν διαρκώς συρρικνώνεται η υλική παραγωγή και η πραγματική οικονομία;**

Α.Ν. Λύτρας: Τα δεδομένα που επικαλείστε είναι πολύ κοντά στην πραγματικότητα, όπως φαίνεται στα δύο ακόλουθα διαγράμματα. Είναι μια από τις ιδιαιτερότητες του καπιταλισμού το μόνο *πραγματικό* και *υλικό* αποτέλεσμα που αποτιμά είναι το κέρδος, τόσο ως μάζα όσο και ως αναλογία σε σχέση προς το επενδυμένο κεφάλαιο. Υποδεικνύεται μάλιστα ότι με αυτόν τον τρόπο οι *υπηρεσίες* είναι ο πιο αποδοτικός τομέας παραγωγής της σύγχρονης εποχής στις αναπτυγμένες χώρες. Ο ίδιος τομέας απολογιστικά απασχολεί τον τεράστιο αριθμό των εργαζομένων. Η «απίστευτα» υψηλή αναλογία των εργαζομένων και ιδίως των μισθωτών δημιουργεί σίγουρα εντυπώσεις. Η *υλική* παρέμβαση των μισθωτών στις υπηρεσίες είναι, να μετατρέπουν τις διεθνείς συναλλαγές (τραπεζικές εργασίες, χονδρικό εμπόριο, μεταφορές, αποθήκευση, ασφάλειες προσώπων και εμπορευμάτων, εξαγωγή τουριστικών υπηρεσιών που καταναλώνονται εντός της χώρας, εμπόριο χρήματος) και τα παρεπόμενα τους στις εθνικές συναλλαγές (επισιτισμός, λιανικό εμπόριο, ενοικιάσεις ακινήτων και τροχοφόρων κλπ) σε επιχειρηματικά κέρδη. Συμβολικά τα κέρδη των αναπτυγμένων χωρών παράγονται από τις άνισες και ασύμμετρες οικονομικές σχέσεις, τις οποίες αναπτύσσουν συστηματικά με τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες. Εντελώς σχηματικά, όσα εμπορεύματα παράγονται φθηνότερα στις πιο φτωχές χώρες πωλούνται (σε ένα σύνθετο ισοζύγιο συναλλαγών) ακριβότερα στις πλούσιες χώρες. Η ανθρώπινη εργασία και ιδίως η μισθωτή εργασία συμβάλλει αποφασιστικά στην πραγματοποίηση της ουσιαστικής *ύλης* της οικονομίας, δηλαδή των κερδών των επιχειρήσεων. Για αυτό ακριβώς υπάρχει η φρενίτιδα για τη γνωστή «εξωστρέφεια» των εργαζομένων. Οι ίδιοι οι εργαζόμενοι ευνοούνται από κάποιες από τις διαστάσεις αυτών σχέσεων. Δουλεύουν σε λιγότερο κοπιώδεις εργασίες. Νέμονται υψηλότερου εισοδήματος από τους εργαζόμενους στις φτωχές χώρες. Μπορούν να αγοράζουν περισσότερα και σχετικά φθηνότερα αγαθά από ό,τι αν τα παρήγαγαν οι ίδιοι. Ένα όμως γεγονός είναι αδιαμφισβήτητο: οι επιχειρηματίες σε αυτή τη σχέση νέμονται τεράστια κέρδη, τόσο σε μάζα όσο και σε αναλογίες επί του κεφαλαίου τους. Τίποτα το μεταφυσικό δεν υπάρχει σε αυτή την κατάσταση. Απουσιάζει απλώς κάθε δημιουργικότητα, σε σχέση με την υλική παραγωγή. Περισσεύουν όμως οι επινοήσεις. Μερικές από αυτές βύθισαν βέβαια την παγκόσμια οικονομία στο χάος. Ακόμη περιμένουμε να μετανοήσουν κάποιοι για τις οικονομικές επιλογές τους. Εκείνοι περιμένουν άλλο πράγμα: “business as usual” (επιχειρηματική δράση όπως συνήθως) και κερδοσκοπική “come back” (επιστροφή).

- **Πόσο βιώσιμη μπορεί να είναι μια οικονομία με ελλείμματα και δημόσιο χρέος, όταν το κράτος δαπανά ένα υψηλό ποσοστό του ΑΕΠ 40%-45% και απασχολεί ένα ποσοστό του εργατικού δυναμικού γύρω στο 15%. Ο κρατικός παρεμβατισμός σ αυτή την περίπτωση μειώνει ή αυξάνει τις ανισότητες;**

Α.Ν. Λύτρας: Το μεγάλο κράτος ή άλλως το κοινωνικό κράτος είναι ένα ιστορικό δημιούργημα της μείζονος κρίσης του καπιταλισμού (του 1929-30). Η διαμόρφωση ευρύτατων δημόσιων δομών και η εξαιρετικά μεγάλη απασχόληση στο Δημόσιο συνοδεύουν τις εκτεταμένες και άγνωστες μέχρι τότε διαστάσεις των κοινωνικών δικαιωμάτων (δωρεάν εκπαίδευση, συστήματα υγείας, δημόσια συστήματα κοινωνικής ασφάλισης και συνταξιοδότησης στην Ευρώπη, παροχές κοινωνικής κατοικίας, προστασία της μητρότητας και των παιδιών). Η συγκρότηση του μεγάλου κράτους είναι αποτέλεσμα της ουσιαστικής κατάρρευσης του καπιταλισμού και μέσο για την ανανέωση του· και αυτός πράγματι ανανεώθηκε. Αυτό το μοντέλο κράτους σταδιακά περιορίστηκε, κάτω από την επίδραση των συντηρητικότερων πολιτικών δυνάμεων (νέο-φιλελευθερισμός) και την έμπνευση της νέας εκδοχής της νεοκλασικής οικονομικής θεωρίας. Τα εργαλεία αυτής της θεραπευτικής των ασθενειών της αγοράς, ωστόσο, χρησιμοποιήθηκαν και πρόσφατα από τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία. Τι έκαναν; Αύξησαν το ήδη μεγάλο δημόσιο χρέος τους (στην Ιαπωνία στο 245% και στις ΗΠΑ το 114% του ΑΕΠ περίπου) και το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού τους, προκειμένου να αντιμετωπίσουν την κρίση του 2007-8. Συγκράτησαν έτσι την ανεργία και μετά τήν μείωσαν σε πολύ ανεκτά για τον πληθυσμό επίπεδα. Στην Ευρώπη έκαναν το αντίθετο: επέλεξαν τη λιτότητα και τον περιορισμό των δημόσιων δαπανών. Το αποτέλεσμα ήταν η εκρηκτική αύξηση της ανεργίας στην Ισπανία, την Ελλάδα, την Πορτογαλία, την Ιταλία κλπ. Όλα, λοιπόν, είναι θέματα επιλογών και στόχων. Το εκτεταμένο κράτος έχει σίγουρα μεγάλο κόστος που επιβαρύνει την φορολογία και κυρίως επιβάλλει τη βαριά επιτροπεία σε κάθε διάσταση της καθημερινής δράσης, αλλά και ολόκληρης της ζωής των πολιτών. Είναι μηχανισμός κυριαρχίας και αυτό φαίνεται αδρά σε κάθε περίπτωση. Οι τελευταίες διαπιστώσεις είναι η χρήσιμη γέφυρα για να σχολιάσω το δεύτερο σκέλος του ερωτήματος. Το σύγχρονο κράτος απεικονίζει τον μεγαλύτερο εργοδότη και τον μεγαλύτερο καταναλωτή. Όταν το δημόσιο κάνει διαγωνισμούς και προμήθειες ή κάνει δημόσια έργα μεταβιβάζει το δημόσιο χρήμα στους επιχειρηματίες και έτσι αυτοί δημιουργούν υψηλά κέρδη. Αν εκτιμήσουμε ότι στις σύγχρονες κοινωνίες εκπροσωπούνται βασικά τα στρώματα μισθωτών (η μεγάλη πλειονότητα), οι

αυτοαπασχολούμενοι ή ακόμη οι μικροί εργοδότες και οι κάτοχοι μεγάλων επιχειρήσεων (η ισχύη μειονότητα), τότε το κράτος ενεργεί με τον ακόλουθο τρόπο: από τη μεγάλη μάζα των μισθωτών συλλέγει κυρίως τους έμμεσους φόρους, από τα μεσαία εισοδήματα συλλέγει έμμεσους και άμεσους φόρους και από τους κατόχους μεγάλων επιχειρήσεων συλλέγει κυρίως φόρους από το εισόδημα, αλλά ταυτόχρονα τούς μεταβιβάζει το μείζον μέρος των δημόσιων δαπανών (όσα υπολείπονται από την καταβολή των μισθών και τις λοιπές κρατικές υποχρεώσεις). Προφανώς οι κοινωνικές ανισότητες σε αυτές τις διαδικασίες διευρύνονται περαιτέρω. Οφείλουμε παράλληλα να σκεφτόμαστε ότι χωρίς άλλη εναλλακτική επιλογή, το κράτος προσφέρει στους λιγότερο ευνοημένους το ελάχιστο και τουλάχιστον αποδεκτό επίπεδο διαβίωσης. Η παλαιότερη φιλανθρωπία παρείχε στην γενική της ιστορία ελάχιστα αποτελέσματα, αλλά αρκετά αίσχη και υποκρισίες. Σε κάθε περίπτωση οι βασικές οικονομικές διαμαρτυρίες έναντι του εκτεταμένου κράτους προέρχονται από τα μεσαία εισοδήματα. Οι φορείς τους θεωρούν ότι δίνουν πολλά και λαμβάνουν σχεδόν τίποτα. Η μεγάλη μάζα των μισθωτών πάντα διαμαρτύρεται για το χαμηλότερο επίπεδο της ποιότητας των υπηρεσιών, έναντι αυτού που θα έπρεπε να απολαύει. Οι επιτυχημένοι κάτοχοι των μεγάλων επιχειρήσεων, ενώ κερδίζουν εξαιρετικές αποδόσεις από το Δημόσιο, ασκούν συνήθως την ειρωνική κριτική τους προς τις αγκυλώσεις και τις δυσλειτουργίες του κράτους. Είναι η λαμπρή σύνθεση της αντίθεσης στο κόστος (μεσαία εισοδήματα), της ανικανοποίητης ανοχής στην παρούσα ή επικείμενη αποσύνθεση (η μεγάλη μάζα των μισθωτών) και της σαφέστατης προσδοκίας των επιχειρηματιών να παραλάβουν δωρεάν ή πολύ φτηνά τις Δημόσιες δομές και λειτουργίες. Εκτός αν συμβεί κάτι άλλο: η ανάπτυξη πρωτοβουλιών της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, από τους συλλογικούς φορείς της κοινωνίας των πολιτών. Αυτές οι πρωτοβουλίες θα περιορίσουν το κράτος, χωρίς να περιορίσουν τις κοινωνικές ωφέλειες. Αυτή η επιλογή, όμως, απαιτεί συγκροτημένο υποκείμενο, προσδιορισμένη και πολιτικά αξιοποιήσιμη στρατηγική, συσχετισμό κοινωνικών δυνάμεων και τελεσφόρες συμμαχίες. Μέχρι τότε οι οπαδοί του Hayek και του Friedman και οι πιο συντηρητικοί (νέο-φιλελεύθεροι) πολιτικοί παράγοντες θα γλεντάνε με την κοινωνική αδράνεια και θα νέμονται των κρατικών ωφελειών.

- **Τι ποσοστό καταλαμβάνει ο συγκεντρωποιημένος τομέας της ενέργειας στο ΑΕΠ και ποιο ποσοστό της απασχόλησης;**

Α.Ν. Λύτρας: Σύμφωνα με τα δεδομένα που έχω ήδη παραθέσει ο τομέας της παραγωγής ενέργειας αποτελεί κλάσμα της εν γένει βιομηχανικής παραγωγής (δευτερογενής), μαζί με τις εξορύξεις, τη μεταποίηση (η κλασική βιομηχανία) και τις κατασκευές (είτε δημόσιων και ιδιωτικών υποδομών είτε κατοικιών και καταστημάτων κλπ). Αναλόγως προς την εθνική οικονομία την οποία εξετάζουμε και τις ιδιομορφίες της (ύπαρξη ή απουσία φυσικών πόρων) η αναλογία κυμαίνεται σε μάλλον χαμηλά επίπεδα. Μεγαλύτερη αναλογία παρατηρείται στις λεγόμενες πετρελαιοπαραγωγές χώρες που είναι όμως λιγότερο αναπτυγμένες και χαρακτηρίζονται από τη λεγόμενη «μονομερή» οικονομική ανάπτυξη. Σε παρόμοια επίπεδα με την κατανομή του ΑΕΠ βρίσκεται και η αναλογία της απασχόλησης. Οι σπασμοί των πιο σημαντικών διαφορών διαπιστώνεται σε περιόδους βιομηχανικής αλλαγής. Για παράδειγμα την περίοδο της εγκατάλειψης του άνθρακα υπήρξαν μεγάλες διακυμάνσεις τόσο στη συνεισφορά των κλάδων της ενέργειας στο ΑΕΠ όσο και την απασχόληση. Έχετε πάντως δίκιο ότι ο κλάδος της ενέργειας έχει μεγάλη συγκέντρωση σε επιχειρήσεις και απασχόλησης σε ενιαίους εργοδότες.

- **Ποια είναι τα περιθώρια ανάπτυξης των άυλων υπηρεσιών και της απασχόλησης σ' αυτές τις υπηρεσίες, όταν οι νέες τεχνολογίες αποδεδειγμένα περιορίζουν την απασχόληση στις χρηματοοικονομικές ανταλλαγές και στις πωλήσεις μέσω της ηλεκτρονικοποίησης και αυτοματοποίησης των διαδικασιών (e-shop, e-banking κ.λ.π.);**

Α.Ν. Λύτρας: Είναι εξαιρετικά δύσκολο να γίνουν ασφαλείς προβλέψεις τόσο για το είδος των νέων επενδύσεων, μαζί με τους αυτοματισμούς που συνεπιφέρουν, όσο και για το μέγεθος ή το είδος της απασχόλησης στους τομείς της επιχειρηματικής αιχμής. Όλες οι προηγούμενες εμπειρίες μας παρέχουν την ασφαλή απολογιστική ένδειξη, ότι οι επενδύσεις σε καινοτόμους τομείς και οι μέχρι τώρα αυτοματισμοί αύξησαν και δεν μείωσαν την απασχόληση στις εθνικές οικονομίες που παρουσιάστηκαν. Υπήρξε βέβαια μια αν-ευθύγραμμη εξέλιξη. Οι καινοτόμες επενδύσεις και οι αυτοματισμοί είναι απαιτητικά σε κεφάλαιο εγχειρήματα. Τα πρόσθετα χρήματα βρίσκονται από τον συγκυριακό περιορισμό (είτε σε μια επιχείρηση είτε σε ένα ολόκληρο κλάδο) των εργαζομένων (και άρα του αντίστοιχου μισθολογικού βάρους). Η ροπή προς τις απολύσεις δημιουργεί μια νέα μάζα ανέργων που σταδιακά περιορίζει τις οικονομικές της απαιτήσεις της, είτε από φόβο για το μέλλον (που τονίζεται από τις αναπόδεικτες προβλέψεις περί ευθείας υποκατάστασής τους από τα αυτόματα συστήματα) είτε από τις στερήσεις που συνεπιφέρει η κατάσταση της ανεργίας είτε ακόμη και από την

υπαρκτή «μάστιγα της πείνας», προκειμένου να επανέλθει στην απασχόληση και να αποκτήσει ένα εισόδημα. Αυτό που είναι δύσκολο να συνειδητοποιήσει ο μέσος άνθρωπος είναι το γεγονός ότι η ίδια η εργασία αποτελεί ισοδύναμο εμπόρευμα, όπως όλα τα άλλα εμπορεύματα, και η τιμή της διακυμαίνεται κατά τη συναλλακτική διαδικασία. Όταν η τιμή της εργασίας εκτιμηθεί πως είναι συμφέρουσα, κινητοποιεί, είτε αυτοτελώς είτε συνδυαστικά με τις υπάρχουσες επενδύσεις, το ενδιαφέρον των επιχειρηματιών. Αυτό σημαίνει, πως είτε οι καινοτόμες επιχειρήσεις θα απορροφήσουν ισοδύναμο ή και περισσότερο ανθρώπινο δυναμικό, σε σχέση με αυτό που απέλυσαν, με πολύ χαμηλότερο μισθολογικό κόστος, είτε νέες επιχειρήσεις θα δημιουργηθούν και θα επενδύσουν στο πολύ χαμηλό και άρα συμφέρον κόστος του εμπορεύματος: «ανθρώπινη εργασία». Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αναφέρεται από τον Π. Γκλोटζ (P. Glotz: *Μανιφέστο για τη Νέα Ευρωπαϊκή Αριστερά*). Στις ΗΠΑ την εποχή της δυναμικής εμφάνισης της πληροφορικής τεχνολογίας στην αγορά, η IBM δημιούργησε μερικές δεκάδες χιλιάδες νέες θέσεις εργασίας (ελάχιστες για την εθνική οικονομία), αλλά μια νέα επένδυση (σε παραγωγή Pizza) στον κλάδο του επισιτισμού, με τη χρήση της καινοτόμου μεθόδου της “home delivery” (διανομής κατ’ οίκον) απασχόλησε πολλές-πολλές δεκάδες χιλιάδες νέους απασχολούμενους. Μόνο που οι τελευταίοι ήταν χαμηλόμισθοι και με ελάχιστες καλύψεις. Δεν θα υπήρχαν οι διαθέσιμοι για αυτή την απασχόληση και αμοιβή, αν δεν είχε μεσολαβήσει η επίδραση των εκσυγχρονισμών και, μεταξύ αυτών, των αυτοματισμών. «Περισσότεροι, αλλά πολύ φθηνότερου κόστους, εργαζόμενοι» είναι το μήνυμα που μας διαβιβάζουν οι προηγούμενες εμπειρίες για την τεχνολογία. Όσο οι εμπορευματικές σχέσεις στην αγορά διαπνέονται από τους ίδιους κανόνες συναλλαγής, διαφαίνεται ότι θα συμβαίνει το ίδιο ή κάτι ανάλογο. Εφόσον αυτές οι σχέσεις ξεπεραστούν με κάποιο τρόπο και κάποια μελλοντική συγκυρία τότε βέβαια πολλά θα αλλάξουν. Τι ακριβώς; Κανείς δεν μπορεί να γνωρίζει και όποιος τό κάνει, απλώς, διακινδυνεύει να μπερδεύει την πρόγνωση με το τυχαίο αποτέλεσμα του παιγνίου των ζαριών. Συμπερασματικά και νέες, έστω οριακά περισσότερες, άυλες υπηρεσίες μπορούν να δημιουργηθούν και μεγαλύτερη απασχόληση μπορεί να παρατηρηθεί στο μέλλον. Το κόστος εργασίας σε αυτές τις συνθήκες θα συκρατηθεί, για να αυξηθούν τα κέρδη. Αυτή είναι η γνωστή εξίσωση των τεχνολογικών επιτευγμάτων!

- **Τι μπορεί να γίνει με το πλεονάζον ανθρώπινο δυναμικό υπό αυτές τις συνθήκες όταν και στο πεδίο της γνώσης και της εκπαίδευσης μειώνεται η διαμεσολάβηση**

της συγκεντροποίησης των μεγάλων επιχειρήσεων και οργανισμών; Πιο συγκεκριμένα όταν οι υπηρεσίες διαδικτύου αυξάνουν την αυτοεξυπηρέτηση, την αυτομόρφωση, την αυτοαπασχόληση.

Α.Ν. Λύτρας: Πάντα στις οικονομίες της αγοράς υπήρχε το παράλληλο με την απασχόληση και «πλεονάζον» ανθρώπινο δυναμικό. Στην εποχή της χειροτεχνίας ήταν οι ανειδίκευτοι εργάτες που ως ακτήμονες είχαν ελάχιστες δυνατότητες ένταξης στις, κρίσιμες για την οικονομία, μονάδες της παραγωγής. Μεταξύ τους συμπεριλαμβάνονταν οι γυναίκες χωρίς κανένα εισόδημα και κάμποσα παιδιά (αρκετά ορφανά). Η Βιομηχανική Επανάσταση έκανε τους πρώην ειδικευμένους εργάτες «πλεονάζοντες» και ενέταξε τους ανειδίκευτους, τις γυναίκες και τα παιδιά, σε πρωτοφανείς μάζες και με ελάχιστους μισθούς στην απασχόληση. Η δεύτερη Βιομηχανική Επανάσταση διεύρυνε τις μάζες των ανειδίκευτων με κορυφαίο τρόπο και πρόσθεσε και κάμποσους ειδικευμένους στη διοίκηση και την οργάνωση για να κατευθύνουν με επιστημονικό τρόπο τους πρώτους και να διαχειρίζονται τη διαδικασία. Η τρίτη Βιομηχανική Επανάσταση (την οποία ακόμη βιώνουμε) απομάκρυνε τα ειδικευμένα στελέχη της διαδικασίας και ενοποίησε την εργασία, μέσω της απλοποίησης, που επιτελούν οι μεγάλες μάζες των εργαζομένων είτε στις υπηρεσίες είτε στη βιομηχανία. Για να έχει επιτυχία το εγχείρημα έπρεπε οι εργαζόμενοι να έχουν ένα προσδιορισμένο επίπεδο γενικής παιδείας και πολλές περιοδικές ανανεώσεις προσόντων, προκειμένου να μπορούν να συνεχίσουν να απασχολούνται. Εδώ γεννώνται κάποιες δυνατότητες για να βελτιωθεί το μέσο επίπεδο του εργαζόμενου ανθρώπινου δυναμικού και να αξιοποιηθούν δυνατότητες εφόσον δεν είναι απλώς εργαλειακές για την απασχόληση. Αυτός ο σχετικός «πλεονασμός» της γνωστικής δυνατότητας των ατόμων θα μπορούσε να αποτελέσει ένα αξιοποιήσιμο κοινωνικό «μέγεθος». Χρειάζεται εντούτοις συλλογικές προσπάθειες και πολλές καινοτομίες. Μέχρι τότε, οι προσπαθούντες «πλεονάζοντες» θα ανταγωνίζονται μεταξύ τους για να αποκτήσουν πολλά πιστοποιημένα προσόντα, τα οποία θα διαθέτουν με ευελιξία και συνήθως φθηνότερα στους υποψήφιους εργοδότες τους. Αυτό θα γίνεται, όσο πιστεύουν ότι είναι «πλεονάζοντες». Οι υποψήφιοι εργοδότες τους τούς περιμένουν, ως ευέλικτα διαθέσιμους για την σκληρή και αποδοτική, καθημερινή ή περιοδική εργασία και τις ελάχιστες αξιώσεις τους. Μα αφού εκείνοι πιστεύουν ότι είναι πλεονάζοντες..... , έ τότε ας διευρύνουμε τη φαντασία και τους φόβους τους. Είναι χρήσιμο και αποδοτικό.

- **Εάν δεχθούμε ότι το διαδίκτυο αυξάνει τις δυνατότητες απασχόλησης, αυτό γίνεται μέσω της μισθωτής εργασίας ή μέσω της αυτοαπασχόλησης και του συνεργατισμού;**

Α.Ν. Λύτρας: Είναι αλήθεια ότι στην εποχή μας έχουν συντελεστεί δύο μείζονες εξελίξεις στην οργάνωση της εργασίας και της παραγωγής. Σε αμφότερες έχω ήδη τοποθετηθεί ακροθιγώς. Θα σχολιάσω τα ζητήματα που τίς αφορούν πιο συστηματικά: α) Στην οργάνωση της εργασίας ξεχωρίζει η συγκρότηση και η διαρθρωτική επιβολή των «ομάδων εργασίας», οι οποίες συνήθως έχουν διευρυμένη αυτενέργεια ή είναι αυτό-διευθυνόμενες, χωρίς άλλες διευθυντικές (παρά μόνο κάποιους συντονιστές ή αξιολογητές έργου) ομάδες να επεμβαίνουν στους ρόλους τους. Η λειτουργία των «ομάδων εργασίας» υπερβαίνει τα παλαιότερα εσκαμμένα της γραφειοκρατικής ιεράρχησης, της «τμηματοποίησης» και της μεγάλης εξειδίκευσης των προϋποθέσεων ένταξης, αλλά και του καταμερισμού των αναγκαίων έργων. Στο εσωτερικό τους ενσωματώνονται εργαζόμενοι με διαφορετικά καθεστώτα εργασίας. Πλήρως και κανονικοί εργαζόμενοι, μερικώς απασχολούμενοι, άλλοι εργαζόμενοι από ευέλικτα καθεστώτα εργασίας, εργαζόμενοι που τυπικώς είναι εξαρτημένοι από άλλους εργοδότες (οι λεγόμενοι «δανεικοί»), εργαζόμενοι που συνεργάζονται συγκυριακά διά μέσου άλλων επιχειρήσεων που τυπικά είναι προμηθευτές υπηρεσιών, αυτοαπασχολούμενοι (παλαιού τύπου με ιδιοκτησία) και εργαζόμενοι που είναι αυτοαπασχολούμενοι νέου τύπου (π.χ. τηλεεργαζόμενοι). Το φαινόμενο υπάρχει τόσο στην κλασική βιομηχανία όσο και τις υπηρεσίες (ασφάλειες, τράπεζες, μεταφορές, χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, επικοινωνίες, επιχειρήσεις παραγωγής και συντήρησης ηλεκτρονικών προγραμμάτων, ηλεκτρονικό εμπόριο κλπ). Στην ουσία οι πρωτοπόρες και εξαιρετικά ανταγωνιστικές επιχειρήσεις αποποιούνται μεγάλο μέρος της πρακτικής άσκησης του διευθυντικού δικαιώματος (ως εξαιρετικά εξοδευτικό) και κρατούν το όσο το δυνατόν μεγαλύτερο κερδοσκοπικό αποτέλεσμα. Αυτές οι διαπιστώσεις σημαίνουν ότι υπάρχει πολύ περισσότερος χώρος για τη συμμετοχή εργαζομένων που δεν είναι εξαρτημένοι μισθωτοί (συμβαίνει ήδη σε ένα βαθμό στη Βρετανία και την Ολλανδία) και είναι από τυπική άποψη εργαζόμενοι για δικό τους λογαριασμό. Παράλληλα μπορεί να προοιωνίζεται τη δυνατότητα όλοι όσοι είναι σήμερα μισθωτοί να εμφανιστούν στο εγγύς μέλλον ως ανεξάρτητοι επαγγελματίες. Δεν υπάρχει σήμερα κανένα τεχνικό, τυπικό ή ουσιαστικό εμπόδιο. Ο δρόμος είναι ανοικτός. Μένει μια τελευταία πρόκληση: να αξιοποιηθεί η συλλογική συλλειτουργία, παρά την εργασιακή ανεξαρτησία.

β) Η μείωση του μεγέθους των δημόσιων δομών και ο περιορισμός των παροχών του κοινωνικού κράτους έχει διευρύνει την αδήριτη ανάγκη για την ανάπτυξη του συνεργατισμού και κάθε διάστασης της συνεταιριστικής ιδέας, της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας σε όλο το φάσμα των οικονομικών δραστηριοτήτων. Η ένταση της φτώχειας που πλέον συμβιώνει και με την ενεργή απασχόληση, οι εκκωφαντικοί θόρυβοι από τους εκρηκτικούς σπασμούς της ανεργίας, οι μεγάλες οικολογικές οχλήσεις και τα πολλαπλά κοινωνικά αδιέξοδα που γεννούν ανησυχία και πολυδιάστατους αποκλεισμούς απαιτούν την οργανωμένη, δημοκρατική και έγκαιρη συλλογική ενεργοποίηση της κοινωνίας των πολιτών, για την αξιοποίηση των ευκαιριών της συνεργατικής ιδέας και τη σύσταση μιας εναλλακτικής λύσης (του μη-κερδοσκοπικού τομέα), προς την αγορά και το κράτος. Πέρα από το κράτος (δηλαδή την απροκάλυπτη άσκηση του νόμιμου δικαιώματος της ισχύος) και την άμετρη κερδοσκοπία (την αγορά και τις κερδοσκοπικές επιχειρήσεις) είναι δυνατόν να υπάρξει ένας αποδοτικός οικονομικός χώρος, που είναι καινοτόμος, έγκυρος, έγκαιρος, με αξιοπρεπή ατομικά εισοδήματα των μελών του συνεργατισμού, αλλά χωρίς κερδοσκοπία. Και η απασχόληση είναι ευχερές να διευρυνθεί και οι συνθήκες εργασίας μπορεί να είναι καλύτερες και η δημιουργικότητα των παραγωγών μπορεί να ευνοηθεί (ακόμη και στην υλική παραγωγή) και το γενικό κόστος της κατανάλωσης μπορεί να γίνει πιο εύλογο και, βεβαίως, να ξεπεραστεί το πρότυπο της μισθωτής εξάρτησης σε ένα αναμφισβήτητο καινοτόμο πεδίο σχηματισμού του πλούτου. Οφείλουμε απλώς να σημειώσουμε μια αντίφαση που ως πρόκληση οφείλει να ξεπεραστεί από την κοινωνική οικονομία. Τα μέλη των συνεταιρισμών και εν γένει των συνεργατικών οργανώσεων είναι στην ουσία αυτοαπασχολούμενοι. Όταν όμως τα ίδια τα μέλη ή άλλοι συνεργάτες πιάνουν μια αμειβόμενη εργασία στον συνεργατισμό, στο σύνολό τους εμφανίζονται ως εξαρτημένοι μισθωτοί. Είναι απόλυτη οφειλή η υπέρβαση των απολιθωμάτων της μισθωτής εργασίας στην πρωτοπόρα κοινωνική οικονομία. Το αντίθετο θα σήμαινε ότι: ο δούλος θα επέλεγε τη σκλαβιά του, ως μέσο, για να απελευθερωθεί. Γίνεται;

- **Γιατί ενώ παντού βλέπουμε ότι το κράτος και η αγορά δεν μπορούν να καλύψουν την πλήρη απασχόληση για όλους, εντούτοις ελάχιστοι επιστήμονες ερευνούν τις δυνατότητες του τρίτου τομέα;**

Α.Ν. Λύτρας: Δεν συμφωνώ ότι δεν υπάρχουν αρκετές και σημαντικές προσπάθειες. Είναι αλήθεια ότι δεν βλέπουν συχνά τα φώτα της δημοσιότητας και σπανίως προβάλλονται τα πορίσματα και οι διαπιστώσεις τους. Δεν είναι σίγουρα επαρκείς σε

αριθμούς και διαχειρίσεις, για να θέσουν και να λύσουν από μόνες τους τα προβλήματα προσέγγισης του ζητήματος, τις προοπτικές και τα στρατηγικά θέματα που θα επιβοηθήσουν την ανάπτυξη του τρίτου τομέα. Συνήθως στις κοινωνικές επιστήμες διατυπώνεται η άποψη πως: ένα κοινωνικό ζήτημα υπάρχει όταν το κοινωνικό υποκείμενο που τό απασχολεί θέτει με έντονο και ηχηρό τρόπο μια συγκεκριμένη διεκδίκηση ή ένα πλαίσιο διεκδικήσεων. Στο αγροτικό ζήτημα, οι ακτήμονες αγρότες, διεκδίκησαν με απίστευτες θυσίες την κατοχή ή την ιδιοκτησία στη γη. Σκεφτείτε: πόσο ηχηρά έχει θέσει ένα συλλογικό κοινωνικό υποκείμενο τη διεκδίκηση για την ενισχυμένη και αυτόνομη συνεργατική οικονομία; Αντίθετα ορισμένοι διανοούμενοι και μερικοί πρωτοπόροι της συνεργατικής ιδέας (στους οποίους ανήκετε αναμφισβήτητα) είναι αυτοί που κρατούν το αίτημα ζωντανό, αλλά όχι αρκετά ισχυρό για να προβάλλεται ως αδήριτη κοινωνική ανάγκη και ως μια πρωτεύουσα κοινωνική υπόθεση. Μέχρι τότε η μείζονα ομάδα των διανοουμένων και των ερευνητών θα κάνει ό, τι καταλαβαίνει κάθε συγκυρία και ορισμένοι θα ερευνούν ό, τι χρηματοδοτείται επαρκώς σε συγκεκριμένες ιστορικές στιγμές. Πάντα υπάρχουν και οι άλλοι. Μάλλον και ο ομιλών θεωρεί ότι ανήκει σε αυτούς, τους άλλους.

Περί ελευθερίας

13 Δεκεμβρίου 2017

Share this

[Facebook](#)[Twitter](#)[Email](#)

Γράφει ο ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΛΥΤΡΑΣ

Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφότητα: αυτό είναι το τριαδικό σύνθημα, για την προβολή των αρχών της γαλλικής επανάστασης. Σε σημαντικό βαθμό αυτό το σύνθημα επικοινωνεί με το περιεχόμενο της *Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη* (Αύγουστος του 1789),^[1] για να περιγραφεί τελικά, μετά από πολιτικές περιπέτειες, ως αναπόσπαστο στοιχείο της νέας νομιμότητας έναντι των χαρακτηριστικών του παλαιού καθεστώτος, στους επίσημους συμβολισμούς της Γ' Γαλλικής Δημοκρατίας.^[2] Θεωρούμε, σήμερα, τις τρεις αρχές, ως αναπόσπαστες των προϋποθέσεων και των ενεργών χαρακτηριστικών της οργάνωσης της νεωτερικής πολιτείας. Τίς θεωρούμε αυτονόητες και πραγματοποιημένες, ενώ δεν ήταν για μια μακρά περίοδο και, κατά μείζονα λόγο, σε ορισμένες διαστάσεις τους δεν έχουν πλήρως υλοποιηθεί, κατά την περίοδο (πλέον) των δύο αιώνων, μετά την ολοκλήρωση της μέγιστης των αστικών επαναστάσεων.

Η αλλαγή και η πολιτική μεταβολή εδραίωσε την ευστάθεια των αρχών, αλλά δεν επέβαλε την ευθύγραμμη ανταπόκρισή τους στην κοινωνική πραγματικότητα. Η επιτακτική οικονομική ανάγκη των αστικών στρωμάτων της ανόδου και της θεσμικής επιβεβαίωσης των απαιτήσεων τους ήταν από την αρχή αντιφάσκουσα με τις

διεκδικήσεις για τη γενική ελευθερία, με τα πλήρη ατομικά δικαιώματα, την ανεξάρτητη ισότητα χωρίς περιορισμούς και την αλληλεγγύη εξοπλισμένη με θεμελιώδεις, σταθερούς και αναπαλλοτρίωτους θεσμούς κοινωνικής υποστήριξης.

Η ελευθερία, παρά τους επίσημους όρκους, άργησε πολύ να αποτελέσει γεγονός, αμφισβητήθηκε κατ' επανάληψη, και ακόμη και σήμερα δεν έχει εντελώς εκπληρωθεί το νόημά της. Για παραπάνω από έναν αιώνα συνεχίστηκε η μακρά ιστορία της ανθρώπινης σκλαβιάς, η περίφημη αλλά και αποτρόπαια δουλεία. Η πραγματικότητα και οι θεσμοί της εξέλιπαν πολύ σταδιακά, αλλά οι κομβικές αφετηρίες της αποδέσμευσης από το θλιβερό παρελθόν, καθυστέρησαν περίπου ένα αιώνα μετά τη *Διακήρυξη των Δικαιωμάτων*, σε ορισμένες πρωτοπόρες χώρες.^[3] Μετά τις αιματηρές διαμεσολαβήσεις, παρέμειναν για ακόμη εκατόν χρόνια τα απολιθώματα των φυλετικών διακρίσεων και των διαχωρισμών, ως παρακολουθήματα της επισήμως εκλιπούσας ανθρώπινης σκλαβιάς.

Η αυθαιρεσία των κρατικών εξουσιών, περιβεβλημένη με την προσχηματικότητα του (του επίσης αυθαίρετου) νόμου, καθήλωσε και συχνά ακόμη καθλώνει την ελευθερία και την αυτοδιάθεση του ατόμου με διάφορες πολύ φθηνές δικαιολογίες. Συνήθως, αυτές οι δικαιολογίες ήταν χειρότερες από τους ίδιους τους απίθανους ισχυρισμούς περί της ανάγκης περιορισμού της ελευθερίας και των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η απαγόρευση των συνδικάτων (το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι) και των διαδηλώσεων (το δικαίωμα του συνέρχεσθαι) πραγματοποιήθηκε με πρόσχημα την προστασία της οικονομικής *Ελευθερίας*,^[4] από τα προνομιακά δικαιώματα των μεσαιωνικής προέλευσης συντεχνιών. Μεσολάβησαν οκτώ δεκαετίες μέχρι να αποκατασταθεί και να επεκταθεί πολύ σταδιακά ο νόμιμος χαρακτήρας της συλλογικής οργάνωσης των πολιτών και των πρακτικών της δράσης της. Κατά καιρούς αναβιώνουν, ωστόσο, διάφορα φληναφήματα που ταυτίζουν τα συνδικάτα με τις συντεχνίες, ως προπαγανδιστικά πυροτεχνήματα, με τα κάμποσα στρεβλωτικά επιχειρήματα, τα οποία είναι πιστευτά μόνο από τους απίστευτα αναλφάβητους. Μια τέτοια λογική για τον πρακτικό περιορισμό της ελευθερίας της λειτουργίας των συνδικάτων εκφράστηκε ανυπερθέτως από τους εκπροσώπους της ιδεολογίας των αγορών που εμφανίζεται και ως επιστήμη, όπως τον F.A. Hayek,^[5] και της νεοφιλελεύθερης πολιτικής παράταξης. Αντιπαρέβαλαν, μάλιστα, την οικονομική ελευθερία, ως σημαντικότερη, προς την πολιτική ελευθερία, δηλαδή το υπόστρωμα της ίδιας της δημοκρατίας!^[6] Τα θλιβερά αποτελέσματα του τολμήματός τους, να αλλοιώσουν το περιεχόμενο της ελευθερίας μέσα από την πολιτική επικράτηση των

απόψεων τους, δεν έχουν ακόμη ξεπεραστεί, παρά την τραγική αποτυχία της θεωρητικής σύλληψης και της θεσμικής αποτύπωσής της, με αποκορύφωμα την κρίση του 2007-8.

Ανάλογα και ισοδυνάμως φθηνά επιχειρήματα παράγονται από τους φορείς και τους σταθερούς (ακόμη και υπόρρητους) μηχανισμούς της εξουσίας, όταν επικαλούνται, με διάφορες αφορμές, την ανάγκη να περισταλεί η ελευθερία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι θεσμικές εγγυήσεις τους, από την μοντέρνα πολιτεία. Είναι χαρακτηριστική η προβολή αυτής της ανάγκης, όταν παρουσιάζονται εξάρσεις φαινομένων ανομίας ή σοβαρά προβλήματα από τη δράση της οργανωμένης παρανομίας. Είναι ακόμη και εντυπωσιακή η επίκληση της απαίτησης για την υπέρβαση των απόλυτων ορίων της ελευθερίας, προκειμένου να αντιμετωπιστεί η οργανωμένη τρομοκρατία, παλαιότερα εκείνη που συνδεόταν με τον αριστερό εξτρεμισμό και πρόσφατα αυτή που προέρχεται από τον ισλαμικό φονταμενταλισμό. Όλα αυτά τα επιχειρήματα φέρνουν στο νού μας, τη ρήση του Βενιαμίν Φραγκλίνου: *Όσοι παραιτούνται της ουσιαστικής ελευθερίας για λίγη, προσωρινή ασφάλεια, δεν είναι άξιοι ούτε της ελευθερίας ούτε της ασφάλειας.*^[7] Οι παράγοντες, ιδίως οι συντηρητικοί, της νεωτερικής κοινωνίας που διαλέγουν την ασφάλεια, πρέπει να επανεξετάσουν την πνευματική τους συγγένεια με τις θεμελιώδεις αρχές του αστικής ιδεολογίας.

Η πολιτική ελευθερία και η γενική συμμετοχή στις αποφάσεις για τα συστατικά και τις δράσεις της πολιτείας, παρέμεινε διά μακρόν μια αόριστη και υποκριτική ευχή. Τα πολιτικά κινήματα των κατωτέρων τάξεων διεκδίκησαν και επέτυχαν την υποχώρηση των μέχρι τότε ολίγιστων διαχειριστών της εξουσίας, για να αναγνωριστεί από το δεύτερο μισό του δέκατου ένατου αιώνα το γενικό δικαίωμα της ψήφου για τους άνδρες και η ουσιαστική διεύρυνση του δικαιώματος του εκλέγεσθαι.^[8] Οι γυναίκες περίμεναν ακόμη τις ωριμάνσεις του εικοστού αιώνα για να αναγνωριστεί το δικό τους δικαίωμα να ψηφίζουν και να εκλέγονται. Στις περισσότερες νεωτερικές χώρες, στην πράξη, οι γυναίκες έχουν λιγότερη πολιτική ελευθερία ή ασθενέστερα πολιτικά δικαιώματα και η αποτύπωση αυτού του γεγονότος είναι είτε η μικρότερη συμμετοχή τους στα πολιτικά αξιώματα και τις θεσμικές εκπροσωπήσεις είτε οι διεκδικήσεις ή ακόμη και οι ρυθμίσεις για μια αναγκαστική αναλογία των γυναικών στις πολιτικές ή θεσμικές διαδικασίες δηλώνουν την απόσταση από την επιθυμητή κατάσταση.

Οι παλινωδίες σχετικά με την ελευθερία και τα ανθρώπινα δικαιώματα ήταν συνεχείς και αδιάλειπτες τους δύο παρελθόντες αιώνες. Οι δικτατορικές εκτροπές από την

εύλογη δημοκρατική κανονικότητα, ακόμη και στην Ευρώπη (Πορτογαλία, Ισπανία, Ελλάδα, Τουρκία) διέλυναν, κάποτε ολότελα, την ελευθερία, ενώ καθιστούσαν τη δημοκρατία ένα ασταθές υπόδειγμα πολιτειακής οργάνωσης, μέχρι και στην όγδοη δεκαετία του εικοστού αιώνα (στην Τουρκία μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '80). Ο φασισμός για είκοσι τρία χρόνια και ο ναζισμός για μια υπέρ-δεκαετή περίοδο κυριάρχησαν σε δύο από τα πλουσιότερα κράτη του νεωτερικού κόσμου, αιματοκύλησαν την παγκόσμια σφαίρα και παραλίγο να οδηγήσουν στο χείλος της καταστροφής την ανθρωπότητα. Οι δικτατορίες και τα αυθαίρετα-αντιδημοκρατικά καθεστώτα ήταν ένας σταθερός κανόνας στη Λατινική Αμερική, την Αφρική και την Ασία, σε ολόκληρη την παρελθούσα εκατονταετηρίδα. Η πάγκοινη, παγκόσμια και εδραιωμένη ελευθερία έχει πολύ μικρότερη, αλλά και πολύ πιο πρόσφατη ιστορία, από όσο εικάζουμε ή ισχυριζόμαστε. Σε ορισμένες περιπτώσεις η «ελεύθερη επιλογή στις αγορές» συνυπήρξε με κάποια άνεση και ευδοκίμηση με τις δικτατορίες και τους δραστικούς περιορισμούς της δημοκρατίας, της ελευθερίας και των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Η ελεύθερη επιλογή στην αγορά και η γενική ελευθερία δεν βρίσκονται, λοιπόν, σε υποχρεωτική συμβίωση και η σχέση τους, ενδεχομένως αναγκαστική, μεταβάλλεται σε σταθερή και σε ένα βαθμό ισορροπημένη, από τις τελευταίες δεκαετίες του προηγούμενου αιώνα.

Η κορυφαία υποκρισία του νεωτερικού κόσμου είναι ότι ομνύει μετά μανίας στην Ελευθερία (*liberté, égalité, fraternité ou la mort*-ελευθερία, ισότητα, αδελφότητα ή θάνατος),^[9] αλλά όλοι οι ποινικοί νόμοι τοποθετούν, ως τιμωρία, ποινές στερητικές της ελευθερίας. Προφανώς, η διαρκής αναπροσαρμογή του δικαίου και ο εκπολιτισμός των ποινών (όπως και της δικαστικής διαδικασίας) εξαφάνισε σε πολλές περιπτώσεις τη θανατική ποινή ή, με βάση την αρχή της αναλογικότητας των ποινών, μείωσε τις επιπτώσεις τους για την ελευθερία στα λιγότερο σοβαρά αδικήματα. Παραμένει, ωστόσο, αυτή η αθλιότητα, δηλαδή ο πολιτισμός της ελευθερίας να τιμωρεί στερώντας γενικά την ελευθερία, δηλαδή το υπέρτατο αγαθό μετά την ίδια τη ζωή. Αυτή η κατάσταση υποδεικνύει ότι η κοινωνία της ελευθερίας δίνει μικρότερη σημασία, από όσο διακηρύττει, στο αγαθό που προασπίζεται κατά προτεραιότητα. Είναι προφανές ότι το έργο του Βίκτωρος Ουγκώ: *Οι Άθλιοι* είναι απολύτως επίκαιρο σήμερα, για το μεγαλύτερο πλήθος των καταδικασμένων για αδικήματα, οι οποίοι έχουν υποστεί τον ποινικό κολασμό με τη στέρηση της ελευθερίας. Κάποιοι βρίσκονται σε αυτή την κατάσταση για μια φραντζόλα ψωμί ή κάτι ανάλογο, κάποιοι (ασθενείς) για χρήση ναρκωτικών και κάποιοι επειδή απλώς αγνοούσαν τον ίδιο το

νόμο, τις συνέπειές του και την ακατανόητη στο μέσο άνθρωπο (πράγμα απαράδεκτο για τη νομιμότητα) θεσμική περιπλοκότητα (ή απλώς δεν είχαν τα οικονομικά μέσα να προσλάβουν ικανό συνήγορο). Η στέρηση της ελευθερίας συνοδεύεται από απαράδεκτες συνθήκες εγκλεισμού, με κάτι που μοιάζει σαν μια σωρευτική θεσμική εκδίκηση που παραβιάζει εκ προοιμίου κάθε είδος ανθρώπινων δικαιωμάτων. Κατά κανόνα η «αποδέσμευση» αφήνει βαριά στίγματα και η επαναφορά στην κανονική ζωή είναι σχεδόν αδύνατη, ενώ η λαθροβίωση στις παρυφές ή τα έγκατα της παρανομίας μοιάζει να είναι η βαθύτερη συνέπεια, μπορεί, ίσως, και πλάγια «επιθυμία» των επινοητών του ίδιου του συστήματος ποινών, ενδεχομένως (ως οριακή παθογένεια), και των μηχανισμών καταστολής ή των λειτουργών της δικαιοσύνης. Το ερώτημα είναι, αν ορθά προβλέπεται γενικά από τη νομιμότητα. Ενώ η νεωτερική κοινωνία έχει ιστορία πάνω από δύο αιώνες, το ποινικό σύστημα και οι μηχανισμοί εγκλεισμού έχουν ουσιαστική καταγωγή στο μεσαίωνα και τη φεουδαρχία, δηλαδή σε ένα σύστημα που ήθελαν να ξεπεράσουν οι αστικές επαναστάσεις.

Καθώς οι ποινικές διαστάσεις των νόμων καθορίζουν την ηθική και φιλοσοφική αξιολόγηση του συνόλου της νομιμότητας έναντι της ελευθερίας και των ανθρώπινων δικαιωμάτων, υποδεικνύουν την πραγματική φύση του ρόλου των κατασταλτικών μηχανισμών, των διοικητικών μηχανισμών και των εκπροσώπων της δικαστικής λειτουργίας. Οι κατασταλτικές αρχές και οι διοικητικές υπηρεσίες είναι όργανα της εκτελεστικής εξουσίας και κατά μείζονα λόγο η δράση τους απεικονίζει τη βούληση, τη στρατηγική και τις τακτικές των ασκούντων την κυβερνητική δύναμη ή τις αυθαιρεσίες των ιδίων των οργάνων με σχετική αυτονομία. Ενώ οφείλουν να είναι ελεγχόμενα όργανα από το σώμα των πολιτών, συχνά ή πάντα, χρησιμοποιούν τη δύναμη της αρμοδιότητας πέραν της υποχρέωσης της υποστήριξης των πολιτών και αυθαιρετούν για να υπηρετήσουν τον συγκεντρωτικό εξουσιαστικό μηχανισμό και κάποιες ιδιοτέλειες. Η απολυταρχία βρίσκει νέες επιβεβαιώσεις σε βάρος των πολιτών, με την απειλή της ελευθερίας, την παραβίαση ακόμη και των στοιχειωδέστερων δικαιωμάτων και την αυθαίρετη διαχείριση της θεσμικής δύναμης. Ανάλογα χαρακτηριστικά έχουν οι λειτουργοί της δικαιοσύνης. Ενώ διαχειρίζονται μια από τις τρεις διακριτές λειτουργίες της εξουσίας που υποχρεωτικά απορρέει από το έθνος (ή από το λαό), στις περισσότερες νεωτερικές χώρες δεν αναδεικνύονται από το λαό και δεν λογοδοτούν σε αυτόν για την άσκηση των καθηκόντων τους (λαμπρή εξαίρεση αυτή των ΗΠΑ),^[10] με αποτέλεσμα να μοιάζουν απολύτως με κρατικούς

υπαλλήλους, παρά το γεγονός ότι ασκούν εξουσία. Είναι, λοιπόν, και αυτοί (συμβολικά) τέκνα της απολυταρχίας και όχι της νεωτερικής πολιτείας (δημιουργήματα μιας εξαχρείωσης που πρέπει να τελειώσει σύντομα). Η ασυναρτησία, περί της δήθεν προστασίας της ελευθερίας, περιβεβλημένη με τις ακατανόητες θεσμικές περιπλοκές και τα νομικά τερτίπια, δεν είναι αδόκητη, αλλά επιβεβλημένη. Στη χειρότερη περίπτωση οι δικαστές που εκπαιδεύτηκαν στις δικτατορίες και στην καλύτερη οι λειτουργοί που μοιάζουν με τον *Ιαβέρη* δεν έχουν θέση στη νεωτερικότητα. Επειδή η κοινωνία της ελευθερίας δεν έχει σχέση με την θεσμική εκδίκηση, εκλέγει τους δικαστές της και τούς ελέγχει για την επιτέλεση των σκοπών της δικαστικής λειτουργίας, ενώ καταργεί τον μεσαιωνικό αναχρονισμό τόσο των ποινών που στερούν γενικά την ελευθερία όσον και τον εγκλεισμό όλων για την εφαρμογή τους. Η ελευθερία, ως θεμελιώδης αρχή, απαγορεύεται να αρθεί με εφαρμοστικό νόμο. Ο σύγχρονος πολιτισμός θα διασκευάσει τα κατάλληλα θεσμικά αντίβαρα, με αντικείμενο την κατάσχεση και τον περιορισμό της ιδιοκτησίας ή τις προσωπικές υποχρεώσεις έναντι του Δημοσίου, οι οποίες δεν αίρουν τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα.

Είμαστε εμποτισμένοι από τη υπέρτατη «πίστη» στην αξία του τριαδικού συνθήματος της γαλλικής επανάστασης και ορκιζόμαστε με απόλυτο τρόπο στα ιδανικά του: *Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφότητα* ή *θάνατος* στη Γαλλία, *Ελευθερία ή θάνατος* στην Ελλάδα. Και όμως, η ιερή και αποφασιστική υπόσχεση δεν συνοδεύτηκε από την ισοδύναμα ταχεία και αποφαστική εφαρμογή τους στη νεότερη και σύγχρονη πολιτεία.

Η ελευθερία παρέμεινε μια απλή (και ανεκπλήρωτη) δέσμευση της νεωτερικής πολιτείας, αλλά καθυστέρησε πολύ να γίνει πραγματικότητα για ορισμένες από τις σημαντικές διαστάσεις της. Στην ουσία η μόνη διάσταση της που κατοχυρώθηκε από τις πρώτες στιγμές ήταν η ελεύθερη επιλογή στην αγορά. Τα πολιτικά δικαιώματα και οι πολιτικές ελευθερίες ήταν προνόμια μιας μικρής μειονότητας ανθρώπων με περιουσία και μόρφωση. Η αναγνώριση και η ενεργής άσκηση τους από τις μεγάλες μάζες των ανδρών έγινε δυνατή από την έβδομη δεκαετία του δεκάτου ένατου αιώνα και από τις γυναίκες από τις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα. Τα δικαιώματα και επομένως οι ελευθερίες του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι είχαν αρθεί για ογδόντα χρόνια, αποκαταστάθηκαν ελλειπτικά από τις τελευταίες δεκαετίες του δέκατου ένατου αιώνα, βασανίστηκαν κατ' επανάληψη από τις σύγχρονες νομιμότητες και από τους εργοδότες, ενώ ήταν ουσιαστικά έκνομα στις περιόδους των δικτατοριών, των όχι σπάνιων περιόδων του αυταρχισμού και στη διάρκεια των φασισμών του μεσοπολέμου. Η ελευθερία είναι υπό αίρεση ακόμη και σήμερα σε πολλές νεωτερικές χώρες, για τους κατοίκους-εργαζόμενους που δεν είναι πολίτες και όσους πολίτες διαφέρουν από τα χαρακτηριστικά των πλειονοτήτων των εθνικών πληθυσμών, ενώ η ελευθερία του ατομικού αυτό-προσδιορισμού συγκροτεί διάφορες ευτράπελες καταστάσεις, στις οποίες οι, κατά τα άλλα σοβαρές, εξουσίες «επιλέγουν τον τύπο και το βαθμό της ελευθερίας των πολιτών». Δίπλα στα προηγούμενα, οι παρωχημένοι διακανονισμοί για τη ρύθμιση των διαπροσωπικών και των οικογενειακών σχέσεων, εκβάλλουν και σε συντριπτικά προσωπικά δράματα, με θύματα τα ανήλικα τέκνα.

Οι δοκιμασίες και οι ανακολουθίες της ελευθερίας μάς επιβάλλουν να ενδυναμώσουμε τους κανόνες που τήν εδραιώνουν και να επινοήσουμε τη μέθοδο να μην τήν προσβάλλουμε, τη στιγμή που, ακριβώς, είμαστε υποχρεωμένοι να τήν προασπιζόμαστε από οποιαδήποτε απειλή. Πρώτα από όλα η κοινωνία και η *πολιτεία της ελευθερίας* απαγορεύεται να τιμωρεί, γενικά, με τη στέρηση της ελευθερίας· αυτός είναι, για όσο παραμένει, ένας απαράδεκτος πρωτογονισμός. Επινοεί νέες και ευσταθείς μεθόδους αντιμετώπισης της παρέκκλισης, της παραβατικότητας και της διαπιστωμένης παρανομίας. Εξεργάζεται, επομένως, τρόπους αποτροπής και, τελικά, τέτοιες ποινές που δεν αναιρούν τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα· το μέτρο προσδιορισμού των ορίων είναι η προστασία της ελευθερίας από την αναίρεση της. Επιπρόσθετα δεν μπορεί οποιοσδήποτε και για οποιαδήποτε αφορμή να θέσει σε αντιπαράθεση την ασφάλεια και την ελευθερία. Η ασφάλεια είναι και δέον να είναι

υποταγμένη στην ελευθερία. Όποιος θεωρεί ότι η ελευθερία οφείλει να πληρώνει τιμήματα περιστολής δικαιωμάτων προκειμένου να προωθηθεί η ασφάλεια των προσώπων και των περιουσιών τους, στρέφεται εναντίον της νομιμότητας και ουσιαστικά ζητεί την αναίρεσή της· αυτό το αίτημα μοιάζει με πρόσκληση σε πραξικόπημα.

Η νεωτερική πολιτεία της ελευθερίας διευρύνει τις ελευθερίες και εμπιστεύεται τους ελεύθερους πολίτες, να διοικούν τη συγκεκριμένη νομιμότητα. Διεύρυνση της ελευθερίας σημαίνει ότι τα ατομικά δικαιώματα επικρατούν οποιασδήποτε προνομίας της πολιτικής εξουσίας και της οικονομικής δύναμης, ανεξάρτητα από την αιτία ή το πρόσχημα με το οποίο κτάται και διατηρείται η κάθε προνομία. Υπό αυτήν την έννοια το δικαίωμα στην εργασία και τα συμπαρομαρτούντα κοινωνικά δικαιώματα, που συναρτώνται με την εργασία και το αξιοπρεπές εισόδημα, οφείλεται για αποκτήσουν ισοδυναμία με τις προβλέψεις για την ιδιοκτησία και η νομιμότητα να τά εγγυηθεί διά-βίου (το ανάλογο με το: *αιωνίως* για την ιδιοκτησία, καθώς η δυνατότητα για εργασία είναι πεπερασμένη). Αυτή η ρύθμιση ευρύνει ταυτόχρονα τις πολιτικές ελευθερίες και τις δυνατότητες άσκησης των πολιτικών δικαιωμάτων (επομένως είναι προϋπόθεση και για την άσκηση του δικαιώματος του «εκλέγειν» και του «εκλέγεσθαι»).

Αναπόσπαστο μέρος της ελευθερίας και των πολιτικών δικαιωμάτων είναι η δυνατότητα όλων των πολιτών να εκλέγουν και να ελέγχουν σε τακτική βάση όλους τους άρχοντες και τους κατέχοντες θέσεις ευθύνης, οι οποίοι έχουν καθήκον την άσκηση του δημόσιας εξουσίας. Αυτό το δικαίωμα είναι απολύτως συνδεδεμένο με τη δυνατότητα να εκλέγονται όλοι οι πολίτες σε δημόσια αξιώματα, δηλαδή με την ουσιαστική άσκηση του δικαιώματος του *εκλέγεσθαι*. Στο πλαίσιο αυτό πρέπει να διαβούμε έναν τραχύ και δύσβατο δρόμο προνομίων και διακρίσεων, που συχνά συγχέονται με τα «δικαιώματα» όσων κρατούν διά μακρόν θέσεις εξουσίας ή αρμοδιότητας, τυπικώς νόμιμα, αλλά εκτός του «πνεύματος» της νομιμότητας, σχετικά με τη διαχείριση της εξουσίας. Η ουσιαστική άσκηση της πολιτικής ελευθερίας και των πολιτικών δικαιωμάτων σημαίνει ότι όλοι οι άρχοντες, αντιπρόσωποι και εκπρόσωποι της εκτελεστικής, της νομοθετικής και της δικαστικής λειτουργίας, δηλαδή των συστατικών της εξουσίας, εκλέγονται αμέσως και απευθείας από το λαό. Η συμφωνία με αυτήν την αρχή σημαίνει τουλάχιστον ότι οι λειτουργοί της δικαιοσύνης είναι αποκλειστικώς αιρετοί και η θητεία τους, όπως και δυνατότητα ανανέωσής της, είναι περιορισμένη. Ανάλογη πρόβλεψη πρέπει να αφορά στα

ανώτατα διοικητικά στελέχη, τα οποία ασκούν δημόσια εξουσία, είτε στο εθνικό είτε στο τοπικό πλαίσιο, και τους επικεφαλής των διωκτικών αρχών και σωμάτων. Η μειωμένη χρονικά θητεία αυτών των αρχόντων και ο δραστικός περιορισμός της επανάληψής της ανοίγει τη δυνατότητα για την πολλαπλή αξιοποίηση των ικανοτήτων των πολιτών και διευρύνει τον κοινωνικό έλεγχο, ενώ απομειώνει τα περιθώρια της αυθαιρεσίας. Για την αποτελεσματικότητα υπάρχει ένας μόνον κανόνας: η σύγκριση των επιτευγμάτων στο χρόνο προσδιορίζει τη σχέση των ατόμων με τις απαραίτητες τιμές και τους μελλοντικούς στόχους.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] *Liberté, égalité, fraternité*. Το σύνθημα θεωρείται ότι αναφέρεται για πρώτη φορά επίσημα από τον Maximilien Robespierre στην ομιλία του για την οργάνωση της Εθνικής Φρουράς, στην οποία λέει τα ακόλουθα: “*Elles porteront sur leur poitrine ces mots gravés : LE PEUPLE FRANÇAIS, & au-dessous : LIBERTÉ, ÉGALITÉ, FRATERNITÉ. Les mêmes mots seront inscrits sur leurs drapeaux, qui porteront les trois couleurs de la nation*” (“Αυτοί θα φέρουν στις στολές τους τις παρακάτω λέξεις: Ο Γαλλικός Λαός και από κάτω: Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφότητα. Οι ίδιες λέξεις θα γράφονται πάνω στη σημαία τους, που θα φέρουν τα τρία χρώματα του έθνους»). Πβ., M. Robespierre, “Discours sur l’organisation des gardes nationaux” (5-12-1790), *Oeuvres de Maximilien Robespierre*, Tome VI., Presses Universitaires de France, 1950, σ. 643.

[2] “French Third Republic” (*La Troisième République* ou *La IIIe République*), Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/French_Third_Republic.

[3] “Slavery: Ways of ending slavery”, *Encyclopædia Britannica*, *Encyclopædia Britannica’s Guide to Black History*, <http://www.britannica.com/blackhistory/article-24160>.

[4] J.H. Stewart, *A Documentary Survey of the French Revolution*, New York, Macmillan, 1951, σσ. 165-166. Την ίδια περίοδο στην Βρετανία (1800) τίθεται σε εφαρμογή η Combination Act, με ανάλογο περιεχόμενο. Πβ., A. Aspinall, E.A. Smith (eds.), *English Historical Documents, XI, 1783-1832*, New York, Oxford University Press, 1959, σσ. 749-752.

[5] F.A. Hayek, *The Constitution of Liberty*, Chicago, Chicago University Press, 2011 (1960), σσ. 384-404.

[6] F.A. Hayek, “letter”, The Times, 11-7-1978, σ. 15.

[7] «They, who would give up essential liberty, to purchase a little temporary safety, deserve neither liberty nor safety». Πβ., B. Franklin, *Reply to the Governor*, Pennsylvania Assembly, 11-11-1775.

[8] E. Hobsbawm, *Η Εποχή του Κεφαλαίου, 1848-1875*, Αθήνα, Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τράπεζας, 1996.

[9] Είναι μια εκδοχή του συνθήματος, η οποία έχει γραφεί αρκετές φορές στα χρόνια της επανάστασης και παρουσιάζεται στις επίσημες πινακίδες αναγγελίας της πώλησης των κατασχεθέντων εκκλησιαστικών ακινήτων ([biens nationaux](#)).[10] [American Bar Association](#), *Fact Sheet on Judicial Selection Methods in the States*, https://www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/leadership/fact_sheet.authcheckdam.pdf.

Share this

[Facebook](#)[Twitter](#)[Email](#)

The following two tabs change content below.

NEWSROOM ΑΠΟΨΕΙΣ – ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ

Για τη διεκδίκηση της Κοινωνικής Αλληλεγγύης

5 Δεκεμβρίου 2017

Share this

[Facebook](#) [Twitter](#) [Email](#)

▪ Γράφει ο ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΛΥΤΡΑΣ

Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφότητα: αυτό είναι το τριαδικό σύνθημα, για την προβολή των αρχών της γαλλικής επανάστασης. Σε σημαντικό βαθμό αυτό το σύνθημα επικοινωνεί με το περιεχόμενο της *Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη* (Αύγουστος του 1789),^[1] για να περιγραφεί τελικά, μετά από πολιτικές περιπέτειες, ως αναπόσπαστο στοιχείο της νέας νομιμότητας έναντι των χαρακτηριστικών του παλαιού καθεστώτος, στους επίσημους συμβολισμούς της *Γ' Γαλλικής Δημοκρατίας*.^[2] Θεωρούμε, σήμερα, τις τρεις αρχές, ως αναπόσπαστες των προϋποθέσεων και των ενεργών χαρακτηριστικών της οργάνωσης της νεωτερικής πολιτείας. Τίς θεωρούμε αυτονόητες και πραγματοποιημένες, ενώ δεν ήταν για μια μακρά περίοδο και, κατά μείζονα λόγο, σε ορισμένες διαστάσεις τους δεν έχουν πλήρως υλοποιηθεί, κατά την περίοδο (πλέον) των δύο αιώνων, μετά την ολοκλήρωση της μέγιστης των αστικών επαναστάσεων.

Αν η αρχή της ισότητας είναι βασανισμένη, τότε η αδελφότητα είναι απλώς απύσχα. Η αδελφότητα, δηλαδή η κοινωνική αλληλεγγύη, έμεινε ουσιαστικά ανενεργής και έλαβε τη μορφή μιας περιορισμένης και ανεπαρκούς πολιτικής δοσιμάτων για τα

ακρότατα προβλήματα της φτώχειας. Σήμερα έχει ήδη αναθεωρηθεί σε μείζονα έκταση και συνεχίζει αναθεωρείται, με διάφορες αφορμές, η κοινωνική πολιτική και αναιρούνται τα κοινωνικά δικαιώματα, επειδή «τα χρήματα είναι λίγα και οι λήπτες των ωφελειών πάρα πολλοί». Πόσο είναι πιστευτό κάτι τέτοιο, σήμερα, δηλαδή σε μια εποχή, κατά την οποία ο πλούτος είναι περισσότερος από κάθε άλλη προηγούμενη;

Είναι γεγονός ότι η οφειλή στην αδελφότητα δεν έχει εκπληρωθεί και αντιμετωπίζεται με αδιαφορία από τις κυβερνητικές ελίτ της νεωτερικής πολιτείας, τουλάχιστον μέχρι το τέλος του δεκάτου ενάτου αιώνα και παρά τα έντονα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα των ενδεών και της εργατικής τάξης. Η αδελφότητα, όμως, δικαιώνει την πρωτογενή σημασία της και με θαυμαστές εκδηλώσεις ενσωματώνεται στις οικονομικές πρακτικές της εργατικής τάξης.

Τα ανερχόμενα και μαχητικά εργατικά κινήματα, στο πλαίσιο της εξαιρετικής ανάπτυξης των συνδικάτων και των πολιτικών τους κινήσεων, εκδηλώνουν το ενεργές ενδιαφέρον τους στα πιο αδύναμα μέλη των κοινωνικών ομάδων που εκπροσωπούν. Δεν ξεχνούν, αναλόγως των δυνατοτήτων τους, ιδίως όσους αντιμετώπισαν εργατικά ατυχήματα, αυτούς που υπέστησαν τη φοβερή επίδραση των επιδημιών και των σοβαρών ατομικών ασθενειών και εκείνους που δεν μπορούν να κερδίσουν τα απαραίτητα για την επιβίωση, λόγω της προχωρημένης ηλικίας και της φυσικής αδυναμίας για εργασία. Τα ταμεία αλληλοβοήθειας έχουν τις ρίζες τους σε εκείνες τις γκρίζες εποχές για τους οικονομικά ασθενέστερους.

Οι πρωτοπόροι και έμπειροι ηγέτες του εργατικού κινήματος και των συνδικάτων έχουν την αίσθηση, πως η διεκδίκηση για τη συνεχή αύξηση των μισθών, με μαχητικές και διευρυνόμενες πρακτικές, είναι αναγκαία προϋπόθεση για τη διαρκή ανταπόκριση του εργατικού εισοδήματος στις βιοτικές απαιτήσεις ή και τη βελτίωση των αμοιβών, αλλά δεν είναι ικανή. Το εργατικό εισόδημα προσδιορίζεται σε μεγάλο βαθμό και από την ισορροπία του με το κόστος της κατανάλωσης. Καθώς η εργατική δύναμη (η εν γένει εργασία) είναι ένα εμπόρευμα, η τιμή του μπορεί να αυξηθεί μόνον όταν αυξάνεται η τιμή όλων των υπόλοιπων εμπορευμάτων και ο ρυθμός της αύξησής της εξαρτάται από το ρυθμό αύξησης των τιμών καταναλωτή (με άλλα λόγια από το ρυθμό του πληθωρισμού). Είναι κρίσιμο, λοιπόν, να απαιτείται μια παρέμβαση στο πεδίο της κατανάλωσης προκειμένου να αντιμετωπιστεί η επίδραση του πληθωρισμού. Η πρωτοβουλία για τη σύσταση συνεργατικών καταναλωτικών συνεταιρισμών γεννά ένα νέο είδος ιδιωτικής επιχείρησης που βασίζεται στην ίση

συμμετοχή των μελών, τη δημοκρατία στη λήψη αποφάσεων, την επιτέλεση ενός μείζονος κοινωνικού σκοπού και τον παραμερισμό της πρωτοκαθεδρίας του κέρδους.[3] Οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί είναι και σήμερα σημαντικοί παράγοντες των παγκόσμιων συσχετισμών της οικονομίας και επέτυχαν με την ευδοκίμησή τους τη μείωση ή τη συγκράτηση του κόστους της κατανάλωσης.

Η αμοτερόπλευρη πίεση των εργατικών κινημάτων δικαίωσε το ρόλο τους, όταν δεν υπήρξαν έξωθεν επεμβάσεις στην οργάνωση, τη λειτουργία και την οικονομική τους διαχείριση (δεν αυτό είναι το πιο συνηθισμένο, αλλά υπάρχουν παραδείγματα). Από τη μια πλευρά η διαρκής δράση των συνδικάτων συνέβαλε στη σταθερή αύξηση του εισοδήματος. Από την άλλη πλευρά στα παραδείγματα της συνεπούς λειτουργίας του συνεργατισμού, οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί μείωσαν ή συγκράτησαν το κόστος της κατανάλωσης, αυξάνοντας έτσι τα πραγματικά διαθέσιμα εισοδήματα για τα εργατικά στρώματα, στις περιοχές και τις κοινότητες στις οποίες λειτούργησαν συστηματικά. Αυτή η όψη της αδελφότητας δεν ήταν επαρκής στην εποχή της αυθαίρετης δράσης των οικονομικά ισχυρότατων επιχειρηματιών και αργότερα τα επιτυχημένα παραδείγματά της έγιναν αντικείμενο χειραγώγησης ή και ανασχεσης, στις αρκετές ή συχνές περιπτώσεις δικτατοριών και των περιπτώσεων του αχαλίνωτου πολιτικού αυταρχισμού. Οι μετατοπίσεις αλλοίωσαν σε αρκετές χώρες τη φύση του συνεργατικού συνεταιρισμού και αναίρεσαν πολλά από τα επιτεύγματά του. Σε κάποιες εκδοχές, σε χώρες ή κρατικές περιφέρειες με ασθενή βιομηχανική ανάπτυξη, η συνεταιριστική ιδέα και πρακτική μεταβολίστηκε, ως ένας μηχανισμός συλλογικής παραγωγικής προσπάθειας, στους αγροτικούς συνεταιρισμούς. Με εξαίρεση τις ΗΠΑ, στις οποίες το εγχείρημα λειτούργησε ως ένα βαθμό ανασχετικά στην ταχεία διαδικασία συγκέντρωσης της γης μέχρι την κρίση του 1929-30, και κάποιες από τις πρωτοπόρες χώρες, το αγροτικό συνεταιριστικό κίνημα χρησιμοποιήθηκε, ως ένας συμπληρωτικός μηχανισμός στην επίλυση του αγροτικού ζητήματος, στην περίοδο των αγροτικών μεταρρυθμίσεων. Αφενός αυτό μετασχηματίζει το αρχικό πρότυπο του (εργατικού) συνεργατισμού, ο οποίος χαρακτηρίζεται από την ποιοτικά αναβαθμισμένη συλλογική-επιχειρηματική δράση των ανθρώπων που είχαν ζήσει αποκλειστικά ως εργασιακά εξαρτημένοι. Στους αγροτικούς συνεταιρισμούς, σε αντιδιαστολή, συμμετέχουν ανεξάρτητοι και μικροί ιδιοκτήτες του πρωτογενούς τομέα, οι οποίοι έχουν στόχο να διασώσουν την υπόσταση των ατομικών τους εκμεταλλεύσεων και να προωθήσουν τις προσωπικές τους ιδιοτέλειες, διά της συνένωσης. Αυτή η μορφή της συνένωσης υποβαθμίζει τη

σημασία της συλλογικότητας στην οργάνωση και της αλληλεγγύης στην προσπάθεια. Ο αγροτικός συνεταιρισμός καθίσταται ευκαιριακό όχημα και δεν αποτελεί μέρος του σκοπού που καλείται να εξυπηρετήσει συστηματικά. Όσο εύκολα συσπειρώνει τους ενδιαφερόμενους, τη στιγμή της ανάγκης, τόσο ευκολότερα η ατελέσφορη δράση του οδηγεί στη διάλυση και στην ατομική πορεία των μελών του, ίσως και με αδιαφορία. Αφετέρου για την πολιτεία οι αγροτικοί συνεταιρισμοί αποτελούν κατάλληλους μηχανισμούς οικονομικού και πολιτικού ελέγχου, όταν οι αγροτικές ιδιοκτησίες και εκμεταλλεύσεις χαρακτηρίζονται από έντονο κατακερματισμό ή σοβαρά προβλήματα παραγωγικότητας. Στις δύσκολες στιγμές καθίστανται, όχι μόνο μηχανισμοί ελέγχου, αλλά και μηχανισμοί κοινωνικής επιβολής της εξουσίας. Στη σύγχρονη ιστορία μπορούμε να αλιεύσουμε πάμπολλα παραδείγματα ανάλογης αντιμετώπισης και αναγκαστικής ή πλάγιας διαχείρισης που δεν εκφράζουν τα μέλη των συνεταιρισμών. Οι αλληπάλληλες και συχνά αντιφατικές αλλαγές του θεσμικού πλαισίου λειτουργίας των συνεταιρισμών, ακόμη και η ευθεία ή πλάγια κυβερνητική παρέμβαση στον ορισμό των διοικήσεων, δημιούργησαν αμέτρητα διαχειριστικά ζητήματα, ενώ αλλοίωσαν τον αυθόρμητο και πρωτοβουλιακό χαρακτήρα της συνεταιριστικής προσπάθειας. Οι δικτατορίες και οι περίοδοι της αυταρχικής διακυβέρνησης κάποια στιγμή τελειώνουν, αλλά αφήνουν την «κοπριά» τους και αυτή δεν συμβάλλει στη λίπανση της συνεταιριστικής ιδέας. Οι μακροπρόθεσμες επιδράσεις των, έστω συγκυριακών, ανασχέσεων καταστρέφει ακόμη και τα πιο αξιόλογα εγχειρήματα. Τα πολιτικά κινήματα της εργατικής τάξης του δέκατου ένατου αιώνα, γονιμοποιώντας προγενέστερες συνεισφορές σημαντικών προσωπικοτήτων, κατά τη διάρκεια της γαλλικής επανάστασης, συγκρότησαν τις βασικές αξιώσεις περί των απαραίτητων κοινωνικών δικαιωμάτων, τα οποία δίνουν υπόσταση στην έννοια της αδελφότητας. Η γενική δωρεάν εκπαίδευση, η κοινωνική ασφάλιση, με τις συντάξεις γήρατος, τη δωρεάν ιατρική, νοσοκομειακή και φαρμακευτική κάλυψη, τα επιδόματα ανεργίας, τα προγράμματα εργατικής κατοικίας, η προστασία της μητρότητας και η απαγόρευση της παιδικής εργασίας περιγράφουν το αδρό πλαίσιο των αιτημάτων εκείνων των κινήματων.^[4] Αν τά αντιμετωπίσουμε απόμακρα, από τις εντάσεις και τις στιγμές που εκδηλώθηκαν, θα διαπιστώσουμε ότι ακριβώς αυτά τα αιτήματα ενσωματώθηκαν ως χαρακτηριστικά των κοινωνικών δικαιωμάτων, μέχρι την εποχή μας. Πρέπει ενδεχομένως να αναρωτηθούμε: θα αποτελούσαν μέρος της νομιμότητας της νεωτερικής πολιτείας και του σύγχρονου πολιτισμού, αν δεν είχαν διεκδικηθεί από τα προκείμενα κινήματα; Επιπρόσθετα: αν τα εργατικά κινήματα δεν είχαν

απειλήσει πολιτικά τη συγκεκριμένη μορφή της νομιμότητας, θα είχαν ευαισθητοποιήσει τους πολιτικούς συσχετισμούς και τις ιθύνουσες τάξεις, για να εντάξουν στην οργάνωση της πολιτείας αυτά τα δικαιώματα;

Μια έμμεση, αλλά χρήσιμη, απάντηση μπορεί να δοθεί από την αναφορά στο παράδειγμα των ΗΠΑ. Στις ΗΠΑ τα προαναφερθέντα εργατικά κινήματα δεν αναπτύχθηκαν και δεν ευδοκίμησε κάποια προσπάθεια τους. Η επίδρασή τους στην ιστορία, τη συγκρότηση και τους θεσμούς της πολιτείας ήταν πολύ περιορισμένη. Επειδή δεν είχαν ανάλογο ρόλο με την Ευρώπη, τα αιτήματά τους δεν ενσωματώθηκαν, ως κοινωνικά δικαιώματα, στη συγκεκριμένη θεσμική πραγματικότητα. Οι ΗΠΑ σήμερα, παρά το γεγονός ότι είναι η πλουσιότερη και ισχυρότερη χώρα του κόσμου, δίνουν την εικόνα μιας λιγότερο αναπτυγμένης χώρας στην υγεία και την περίθαλψη, στο πεδίο της δημόσιας ασφάλισης και στο πλαίσιο της δωρεάν εκπαίδευσης για όλους.

Η αναφορά σε αυτό το παράδειγμα δεν μάς αποτρέπει από το να θυμόμαστε, γιατί τα παλαιότερα κείμενα του συνταγματικού και δημόσιου δικαίου, όταν έθιγαν το ζήτημα των κοινωνικών δικαιωμάτων, έκαναν λόγο, εναλλακτικά, για θετικά δικαιώματα (σε αντιδιαστολή προς τα αρνητικά δικαιώματα-οι ατομικές ελευθερίες- και τα ενεργητικά ή πολιτικά δικαιώματα) ή για παροχές.^[5] Η αναφορά εκείνων των κειμένων συνοδεύεται με την υπόμνηση, ότι σε σχέση με τους άλλους τύπους των δικαιωμάτων, τα θετικά δεν είναι υποχρεωτικά. Εκφράζουν γενικές ευχές διακανονισμού, προς τον κανονικό νομοθέτη, και επομένως οι σημαντικότερες παροχές, που σήμερα θεωρούνται αυτονόητες για τη ζωή των πολιτών, μπορούν να αναθεωρηθούν ευκόλως ή και να αναιρεθούν εντελώς, αν επιτραπεί κάτι τέτοιο από τους πολιτικούς συσχετισμούς.

Πριν από την καθολική αποδοχή για τη θεσμοθέτηση ενός ευρύτερου φάσματος των κοινωνικών δικαιωμάτων, ανάλογα με τις εθνικές συνθήκες, έχουν υπάρξει διάφορα θετικά γεγονότα μικρότερης ή μεγαλύτερης σημασίας, περί της κοινωνικής υποστήριξης. Ανάλογες σημαντικές εξελίξεις υπήρξαν, για παράδειγμα, με την εισαγωγή ενός συστήματος κοινωνικής ασφάλισης από το γερμανικό κράτος στο τέλος του δέκατου ένατου αιώνα ή με την εφαρμογή των επιδομάτων ανεργίας στη Βρετανία, τη δεύτερη δεκαετία του εικοστού αιώνα. Στις ΗΠΑ εισήχθησαν για πρώτη φορά για τη ιστορία της σύγχρονης πολιτείας οι κρατικές πολιτικές για την εκ νέου εκκίνηση της οικονομίας, μετά την ακινητοποίηση του καπιταλισμού, λόγω της κρίσης του 1929-30. Όλα όσα γνωρίζουμε περί του κρατικού παρεμβατισμού στην

οικονομία και το πνεύμα (αλλά όχι και όλα τα μέτρα) της κοινωνικής προστασίας, από την ανεργία, την ακραία φτώχεια και την κοινωνική περιθωριοποίηση σημαντικών στρωμάτων του πληθυσμού, διαμορφώθηκαν για πρώτη φορά από τον F.D. Roosevelt με την, εμπνευσμένη από την επεξεργασία του J.M. Keynes,^[6] πολιτική του *New Deal* και διατηρήθηκαν ακέραια ή επεκτεινόμενα μέχρι τη δεκαετία του '70. Βοηθηθειςών των συνθηκών του Β' Παγκοσμίου Πολέμου με αφετηρία την ίδια στρατηγική, σε συνάρτηση με την συμβολή του W. Beveridge,^[7] διασκευάστηκαν ευρύτατοι και ακριβοί μηχανισμοί που διεύρυναν την κοινωνική υποστήριξη και την πολιτική εύνοια στην πλήρη απασχόληση.

Τα εθνικά συστήματα υγείας, τα δημόσια συστήματα κοινωνικής ασφάλισης και το ευρύ πλέγμα των δημόσιων δομών, για την υποστήριξη των αδυνάτων, την οικονομική σταθερότητα και την πλήρη απασχόληση, υλοποίησαν πολλές από τις διαστάσεις των κοινωνικών δικαιωμάτων. Η σημαντικότερη όψη όλων αυτών των παρεμβάσεων ήταν η αύξηση της δημόσιας χρηματοδότησης της οικονομίας (στις ΗΠΑ από 9,8%, σε 27,3% του ΑΕΠ).^[8] Συμβολικά, αυτό είναι το κόστος που έπρεπε να πληρώσει ο καπιταλισμός, για να μπορέσει να μείνει ζωντανός, εφόσον είχε προηγουμένως καταρρεύσει.

Είναι σίγουρο ότι οι πιο πλούσιοι και ισχυροί δεν αποδέχθηκαν αλόγιστα τα συμπαρομαρτούντα φορολογικά βάρη, τα οποία απαιτούσε η εξυπηρέτηση του αυξημένου δημόσιου χρέους, στην προοπτική της επανόδου στην οικονομική σταθερότητα. Είναι σαφές ότι οι ίδιες κοινωνικές ομάδες δεν αντιμετώπισαν με ευχάριστη διάθεση τη διεύρυνση του ρόλου του κράτους και των δημόσιων δομών, οι οποίες έκαναν σχεδόν αδύνατη τη μείωση των φόρων στο εισόδημα και την περιουσία τόσο μεσοπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα. Είναι, ωστόσο, εμφανές, πως χωρίς την υποστήριξη ή την ανοχή των επιχειρηματικών κύκλων και των φορέων της μεγάλης οικονομικής ισχύος η πολιτική του «κράτους ευημερίας» δεν θα είχε υλοποιηθεί, ούτε στο ελάχιστο. Είναι απίθανο κάτι τέτοιο να είχε συμβεί, αν δεν εξυπηρετούσε την ύπαρξη αυτών των στρωμάτων και τα οικονομικά συμφέροντά τους.

Είναι φυσικό, ότι οι πιο αδύναμοι υποδέχθηκαν με ανακούφιση την συνεισφορά των δημόσιων πολιτικών και αντελήφθησαν τα μέτρα υλοποίησής τους, ως αυτονόητα, καθώς ανταποκρινόντουσαν στις στοιχειώδεις ανάγκες επιβίωσης και κοινωνικής συνύπαρξης. Δεν ήταν για όλους αυτονόητα, δηλαδή για κάποιους ήταν απλώς χρήσιμα, παρά τη δυσθυμία τους. Με τα χρόνια έγινε αντιληπτό, στις κοινωνικές

ομάδες με μεσαία εισοδήματα, πως αυτές αναλαμβάνουν το μεγαλύτερο οικονομικό βάρος του «κράτους ευημερίας», ενώ οι υπηρεσίες του τελευταίου δεν καλύπτουν τις ανάγκες τους ή έστω τις απαιτήσεις τους, περί της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Η αναγκαιότητα επιβολής του κράτους ευημερίας γίνεται κάποια στιγμή, για τις νεώτερες γενεές, ιστορία ή, σε ορισμένες περιγραφές, περιβάλλεται και με τα χαρακτηριστικά του μύθου. Εφόσον η ιστορία δεν αντανακλά τα προσωπικά βιώματα, τα μόνα ζητήματα που ενδιαφέρουν τους πολίτες της μεταπολεμικής εποχής είναι το κόστος των δημόσιων δομών και παροχών, η ποιότητα των υπηρεσιών και η ατομική φορολογική επιβάρυνση. Σταδιακά, η υποστήριξη σε αυτήν την ιστορική εκδοχή των κοινωνικών δικαιωμάτων, κάμπτεται. Οι φτωχοί και οι οικονομικά αδύναμοι έλυσαν μεν το πρόβλημα της επιβίωσης, αλλά δεν βελτίωσαν τη θέση τους στην κοινωνική ιεραρχία ούτε απέκτησαν ουσιώδη οικονομική προοπτική. Η κοινωνική τους κατάσταση είναι υπόφορη συχνών κύκλων και η πολιτική τους στάση αδρανοποιείται από τη φαινομενική αδιαφορία ή από την αίσθηση του αδιεξόδου. Τη στιγμή που θα πραγματοποιηθεί η νέα πολιτική σύγκρουση, τις δεκαετίες του '70 και του '80, οι ωφελούμενοι από τα κοινωνικά προγράμματα, σε μεγάλη αναλογία, δεν ψηφίζουν και επομένως δεν επηρεάζουν τους πολιτικούς συσχετισμούς.^[9] Θα πληρώσουν το κόστος της πολιτικής απάθειας με την αναίρεση των δικαιωμάτων τους.

Οι πολίτες των μεσαίων εισοδημάτων, εκείνη την εποχή, στηρίζουν τις πολιτικές παρατάξεις, οι οποίες ευνοούν την αναίρεση του κράτους ευημερίας. Αισθάνονται ότι έτσι θα μειωθούν οι φόροι τους και θα αυξηθούν τα διαθέσιμα για την προσωπική τους κατανάλωση. Για κάποια χρόνια θα υπάρξει ένας βαθμός ικανοποίησης από την ελάφρυνση, αλλά η μακροπρόθεσμη εξέλιξη θα διαταράξει τις βεβαιότητες τους για τη σχέση κόστους-οφέλους. Στη μακρά διάρκεια θα απολέσουν πολλά από τα συνταξιοδοτικά τους δικαιώματα και σιγά-σιγά θα αρχίσουν να απομακρύνονται από τις βεβαιότητες τους για την εργασιακή και εισοδηματική ασφάλεια και σταθερότητα. Η επόμενη γενεά των ίδιων κοινωνικών ομάδων, κατά την εργασιακή και εισοδηματική ενηλικίωσή της, αντιλαμβάνεται ότι ζει σε άλλο κόσμο, στον οποίο τα αυτονόητα κοινωνικά δικαιώματα, της περίθαλψης, της εκπαίδευσης, της αξιοπρεπούς συνταξιοδότησης (για δώσουμε ορισμένα μόνο παραδείγματα) δεν είναι εγγυημένα και το τίμημα για την αντιπαροχή τους τό πληρώνει σε κερδοσκοπικά ή μη κερδοσκοπικά (όπως συμβαίνει με τους κρατικούς εκπαιδευτικούς οργανισμούς, στη

Βρετανία στο σύνολο της ανώτατης εκπαίδευσης και στην Ελλάδα στις μεταπτυχιακές σπουδές) ιδρύματα, προκειμένου τα τελευταία να παρακολουθούν συμβολικά τις διαδικασίες της συνεπούς επιχειρηματικότητας και της αγοράς. Ο εθισμός με την ιδιότητα του πελάτη και του καταναλωτή απομακρύνει σταδιακά τον άνθρωπο από τη ιδιότητα του πολίτη. Ο πολίτης έχει δικαιώματα, ενώ ο πελάτης-καταναλωτής, μόλις κάνει την επιλογή της αγοράς, έχει αποκλειστικώς οικονομικές υποχρεώσεις και κάποια δυσδιάκριτα ή δυσπρόσιτα δικαιώματα που απορρέουν από τις επιβεβλημένες συμβάσεις.

Την εποχή της δεύτερης γενεάς, μετά τους πεπλανημένους τολμητές, το welfare state (το κράτος ευημερίας), μέσω του αρνητικού φόρου εισοδήματος (negative income tax),^[10] έγινε κοινωνία της workfare (welfare-to-work),^[11] πράγμα που σημαίνει ότι για να δικαιούται κάποιος οποιασδήποτε ωφέλειας (ιδίως για να λαμβάνει κάποια μορφή του κατώτερου εγγυημένου εισοδήματος) πρέπει να είναι διαθέσιμος, ταυτόχρονα, για κάθε εργασία, περιλαμβανομένων και των ευτελών. Στο τέλος αυτού του μεγάλου ιστορικού κύκλου, ο οποίος, ενδεχομένως, κλείνει μετά από την κρίση του 2007-8, η επισκόπηση των κοινωνικών δικαιωμάτων μας δεν παρέχει πολύ ευχάριστη εικόνα.

Οι ευχές επικρατούν ακόμη στα συνταγματικά κείμενα, αλλά οι εθνικές νομοθεσίες είναι πολύ «ευέλικτες», σε σχέση με τις ρητές προβλέψεις κοινωνικής υποστήριξης, και πολύ αυστηρές στους όρους και τις προϋποθέσεις ένταξης στις καλύψεις, συνοδευόμενες από την προαναγγελία των ανάλογων ποινών για τις πιθανές παρεκκλίσεις. Η ουσιαστική διαφορά περιγράφεται, ιδίως, στις διεθνείς συμβάσεις των υπερεθνικών ολοκληρώσεων. Οι διατάξεις αυτών των συμβάσεων διαθέτουν «υπέρ-συνταγματική ισχύ» και από αυτή την άποψη παρακάμπτουν αρκετές από τις ευνοϊκές, για την εργασία και τους «ταπεινούς» ανθρώπους, προβλέψεις της εθνικής νομοθεσίας.^[12] Η πιο ουσιαστική μεταβολή προκύπτει πλάγια, σε σχέση με τα κοινωνικά δικαιώματα. Εξηγούμε, πως η πρόβλεψη των κοινωνικών δικαιωμάτων είναι από μόνη της ανεπαρκής για την υλοποίηση της κοινωνικής υποστήριξης και πολιτικής, αν δεν συνοδεύεται από μια σταθερή, υψηλού κόστους και πλήρη σε θεσμικές δυνατότητες πληρωμή, δημόσια χρηματοδότηση. Η θεμελίωση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, για να αναφερθούμε σε ένα προσιτό υπόδειγμα, πραγματοποιήθηκε και εξελίχθηκε, ακριβώς, πάνω στη ριζική αναίρεση της δυνατότητας των κρατών-μελών να χρηματοδοτούν με ευχέρεια τις κοινωνικές πολιτικές.

Υπό αυτές τις συνθήκες τα κοινωνικά δικαιώματα μετατρέπονται, από αυτονόητα, σε πηγές μειονεξίας και στιγματισμού, για τους ωφελούμενους από τα κοινωνικά προγράμματα. Οι τελευταίοι μοιάζουν σε αρκετές περιπτώσεις, κατά την περιγραφή των επίσημων κειμένων, την αναφορά μερικών μέσων ενημέρωσης και κάποιων επιστημονικών αναλύσεων, ως παγιδευμένοι στη δυσμενή τους κατάσταση («παγίδες ανεργίας» και «φτώχειας»), εθισμένοι στη λήψη των επιδομάτων, περίπου ως τεμπέληδες που η «ευφορία» τους είναι σε βάρος της εφορίας και του δημόσιου χρήματος. Είναι, ενδεχομένως, απίστευτο, αλλά οι σύγχρονες κοινωνίες και οι μορφωμένοι πληθυσμοί τους υπεδέχθησαν, ως πιστευτά, αυτά τα φληναφήματα. Είναι, ωστόσο, μια πραγματικότητα. Κάθε πραγματικότητα οφείλεται να αντιμετωπίζεται με ρεαλισμό. Στο πλαίσιο του σημερινού ρεαλισμού η, εκ νέου, επιβεβαίωση των κοινωνικών δικαιωμάτων δεν μπορεί να βασιστεί στην επανάληψη των προηγούμενων ρυθμίσεων και των παρελθόντων διακανονισμών· κάτι τέτοιο θα ήταν μια φάρσα. Επιπρόσθετα, η εδραίωση των κοινωνικών δικαιωμάτων, αν επιθυμούμε να είναι αυτά διαρκέστερα και σταθερά, είναι αναγκαίο να συνοδεύεται από την αποκλειστική διαχείρισή τους από τους ίδιους τους πολίτες. Σε αυτήν την περίπτωση μπορούμε να συνοδεύσουμε την πολιτική αντίληψη των σοβαρών κοινωνικών προβλημάτων και αναγκών με την ενεργή δράση των αλληλασφαλιστικών ταμείων και την πρωτοβουλιακή παρέμβαση των συνεταιρισμών κοινωνικής υποστήριξης. Οι συνέργειες αυτών των συνεταιριστικών οργανώσεων με τις εναπομείνουσες κρατικές δομές και χρηματοδοτικές ενισχύσεις δύνανται να αναμορφώσουν την αλληλεγγύη, μέσω της ενεργούς αδελφότητας.

Τα κοινωνικά δικαιώματα που συμπυκνώνουν την ισοδύναμη, με τις μέγιστες, αρχή της αδελφότητας είναι θεσμικά ακάλυπτα από τους θεμελιώδεις νόμους της νεωτερικής πολιτείας και πλημμελώς φροντισμένα από τις σύγχρονες χώρες. Η πορεία ήταν τέτοια που επιτρέπει την εκτίμηση, ότι η νομιμότητα αδιαφορεί για την κατάσταση των πολιτών, οι οποίοι κοπιάζουν και δημιουργούν το σύνολο του πλούτου, για τουλάχιστον εκατόν σαράντα χρόνια μετά τη γαλλική επανάσταση. Η επίσημη και ελιτίστικη υποκρισία φτάνει, στο πλαίσιο αντίληψης των κοινωνικών δικαιωμάτων, στο επίπεδο της κυνικότητας και της άμετρης αναισθησίας.

Όσο εγγύτερα βρίσκονταν οι χώρες και οι ιθύνουσες μειονότητες στους πολέμους και στις εθνικές καταστροφές τόσο αυτή η αναισθησία αμβλύνεται και αποκτά πιο ανθρώπινη προσέγγιση, με παροχές και δοσίματα προς τους αδύνατους και τους φτωχούς. Όταν η ίδια η ακεραιότητα του τύπου της οικονομίας, η οποία βασίζεται

στην ελεύθερη επιλογή στην αγορά, απειλείται, σε εποχές εξεγέρσεων, κοινωνικών επαναστάσεων και ορισμένων σφοδρών αντιπαραθέσεων μεταξύ των μερίδων των κυρίαρχων κοινωνικών ομάδων, τότε κινητοποιείται η πολιτική της κοινωνικής ενίσχυσης και η συμπερίληψη των πιο αδύναμων στη λειτουργία της δημοκρατίας. Εκείνες τις εποχές τα συστήματα της αναδιανομής του πλούτου βρίσκουν την ουσιαστική έκφρασή τους στη θεσμική ενίσχυση των κοινωνικών δικαιωμάτων.

Η χαλάρωση των κοινωνικών αγώνων και η απομάκρυνση από την εποχή ή την καθημερινή ανάμνηση των πολέμων (στους οποίους η μεγάλη μάζα των μαχητών είναι οι φτωχοί), αντίθετα, δημιουργεί την έξαρση της απληστίας των πλουσίων και την τροφοδοσία της εγωπαθούς ματαιοδοξίας της ανώτερης τάξης, η οποία αξιώνει μεγαλύτερο μερίδιο του κόπου των φτωχών και απείρως ευρύτερο μερίδιο στην κατανομή της εξουσίας. Το τελευταίο συνέβη από την δεκαετία του '70 και οι συνέπειες εκείνων των γεγονότων πληρώνονται ακόμη από τις κοινωνίες και την οργάνωση των αναπτυγμένων νεωτερικών πολιτειών. Οι κοινωνικές παροχές μειώθηκαν, δραστικά και ταχέως, για να καταλήξουν στην καλύτερη περίπτωση στο μοντέλο αποτροπής της απόλυτης κοινωνικής έκπτωσης, δηλαδή το κατώτερο εγγυημένο εισόδημα, το οποίο θεμελίωσε για πρώτη φορά ο M. Friedman, ως το ικανοποιητικό αντίβαρο στην κατάργηση των λοιπών επιδομάτων.

Η ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας είναι το άλλο σύμπτωμα της ουσιαστικής υποχώρησης της δημοκρατίας και της ενδυνάμωσης των πολιτικά κυρίαρχων. Η αναγκαιότητα της πολιτικής αποτελεσματικότητας και της αδιάλειπτης συνέχειας των θεσμικών λειτουργιών, προκειμένου να μην ανακόπτεται η οικονομική αξιοπιστία της πολιτείας, ως ενισχυτικό στοιχείο της παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας, λειτουργεί προσχηματικά για να προωθηθεί η ενδυνάμωση ολιγοπρόσωπων ή ακόμη και μονοπρόσωπων οργάνων, τα οποία παρακάμπτουν την πολιτική των ισορροπιών (επομένως και τις αμιγείς δημοκρατικές διαδικασίες) και ενεργούν είτε με πιο ισχυρές εκτελεστικές αρμοδιότητες είτε, ακόμη, με *de facto* νομοθετικές παρεμβάσεις (μερικές φορές μετά από σχετικές εξουσιοδοτήσεις).

Ο ιδεατός τύπος της προαναφερθείσας μορφής οργάνωσης της εξουσίας και της πολιτικής πράξης είναι οι μηχανισμοί, οι δομές και οι πολιτικές, στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Από τη μια πλευρά, οι κανόνες της δημοσιονομικής πειθαρχίας, που αποτέλεσαν προϋποθέσεις ένταξης στην Ένωση ή, πολύ περισσότερο, την ΟΝΕ και είναι αποτρεπτικοί των παρεκκλίσεων, στερούν από τα κράτη μέλη τα εργαλεία χρηματοδότησης των κοινωνικών παροχών στους αδύναμους

και τους ενδεείς. Από την άλλη πλευρά, τα αποφασιστικά όργανα της Ένωσης λειτουργούν, απόμακρα από τις χώρες και τα κράτη, τους θεσμούς τους και τις κοινωνίες, με αόριστες και ασαφείς εξουσιοδοτήσεις.

Οι αποφάσεις τους κατασκευάζουν μια νέα θεσμική πραγματικότητα, η οποία είναι υποχρεωτική στην εφαρμογή της από τα κράτη-μέλη. Στο πεδίο της ΟΝΕ η νομιμοποίηση των οργάνων και των αποφάσεων είναι ακόμη πιο αόριστη, αλλά πολύ πιο δύσκαμπτη. Εδώ τα δημοκρατικά δικαιώματα των πολιτών είναι εξαιρετικά αμφισβητήσιμα και ένας ιδιότυπος χώρος, που συναπαρτίζεται από ένα άτυπο όργανο (Eurogroup), υπόφορο σε ένα συγκεντρωτικό πολιτικό όργανο (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο), και μια Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) που μέλη της είναι οι κεντρικές τράπεζες των κρατών μελών και έχει το προνόμιο της έκδοσης του νομίσματος.

Όλοι αυτοί οι, περίπλοκοι και οι απομακρυσμένοι από τον δημοκρατικό κοινωνικό έλεγχο, μηχανισμοί έχουν εξεργαστεί την άρση ή την αδυναμία άσκησης των κοινωνικών δικαιωμάτων και έχουν ουσιαστικά περιστείλει την λειτουργία της δημοκρατίας. Αυτές οι πραγματικότητες δεν είναι ανεκτές και είναι οφειλή της νεωτερικής οργάνωσης, να επεξεργαστεί τις εναλλακτικές δυνατότητες για την στήριξη των αδύναμων και των ενδεών, ώστε να ενισχυθεί η κοινωνική συμμετοχή και να λειτουργήσει με διεξοδικότητα η δημοκρατία του μέλλοντός μας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] *Liberté, égalité, fraternité*. Το σύνθημα θεωρείται ότι αναφέρεται για πρώτη φορά επίσημα από τον Maximilien Robespierre στην ομιλία του για την οργάνωση της Εθνικής Φρουράς, στην οποία λέει τα ακόλουθα: “*Elles porteront sur leur poitrine ces mots gravés : LE PEUPLE FRANÇAIS, & au-dessous : LIBERTÉ, ÉGALITÉ, FRATERNITÉ. Les mêmes mots seront inscrits sur leurs drapeaux, qui porteront les trois couleurs de la nation*” («Αυτοί θα φέρουν στις στολές τους τις παρακάτω λέξεις: Ο Γαλλικός Λαός και από κάτω: Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφότητα. Οι ίδιες λέξεις θα γράφονται πάνω στη σημαία τους, που θα φέρουν τα τρία χρώματα του έθνους»). Πβ., M. Robespierre, “Discours sur l’organisation des gardes nationaux” (5-12-1790), *Ouvres de Maximilien Robespierre*, Tome VI., Presses Universitaires de France, 1950, σ. 643.

[2] “French Third Republic” (*La Troisième République* ou *La IIIe République*), Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/French_Third_Republic.

- [3] Rochdale Pioneers Museum, *Our Story*, Hollinwood, Oldham, Co-operative Heritage Trust, 2013, <http://www.rochdalepioneersmuseum.coop/wp-content/uploads/2013/02/Our-Story.pdf>.
- [4] K. Marx, F. Engels, «Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος», *Διαλεχτά Έργα*, Αθήνα, Γνώσεις, τ. 1, σσ. 19-58.
- [5] Α. Μάνεσης, *Συνταγματικά Δικαιώματα. Ατομικές Ελευθερίες*, Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας, 1982, τ. α', σσ. 19-20, 22-25.
- [6] J.M. Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money*, London, Macmillan 2007 (1936).
- [7] W. Beveridge, *Social Insurance and Allied Services*, London, H.M. Stationary Office, Cmd. 6404, 1942· W. Beveridge, *Social Insurance and Allied Services: Memoranda from Organizations*, London, H.M. Stationary Office, Cmd. 6405, 1942· W. Beveridge, *Full Employment in a Free Society. A Summary*, London, The New Statesman and Nation-Reynolds News, 1944.
- [8] P.A. Baran, P.M. Sweezy, *Monopoly Capital. An essay on the American economic and social order*, New York, Modern Reader, 1968 (1966), σ. 146.
- [9] K. Galbraith, *Η Καλή Κοινωνία*, Αθήνα, Νέα Σύνορα, 1997, σσ. 228-229· L. Thurow, *Το Μέλλον του Καπιταλισμού. Πως οι σύγχρονες οικονομικές δυνάμεις διαμορφώνουν τον κόσμο του αύριο*, Αθήνα, Νέα Σύνορα, 1997, σ. 367.
- [10] M. Friedman, *Capitalism and Freedom*, Chicago, Chicago University Press, 2002 (1962), σσ. 192-195.
- [11] Το πρόγραμμα αποτέλεσε τη νέα πολιτική για την καταπολέμηση της φτώχειας και της ανεργίας και τό εισηγήθηκε ο Πρόεδρος Κλίντον. Πβ., [USA], Personal Responsibility and Work Opportunity Reconciliation Act-PRWORA, (USA) Public Law 104-193, Aug. 22, 1996. Η ψήφιση του νόμου δημιούργησε μια νέα παρέμβαση για τις άπορες οικογένειες (Temporary Assistance for Needy Families-TANF).
- [12] [Ευρωπαϊκή Ένωση], «Ενοποιημένη Απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση», *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, C 115/15 (EL), 9-5-2008· [Ευρωπαϊκή Ένωση], «Ενοποιημένη Απόδοση της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης», *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, C 83/49 (EL), 30-3-2010.

Share this

[Facebook](#)[Twitter](#)[Email](#)

The following two tabs change content below.

- **Βιογραφικό**
- [Τελευταία άρθρα](#)

ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΛΥΤΡΑΣ

Ο Ανδρέας Ν. Λύτρας είναι Καθηγητής στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου. Έχει διατελέσει Πρόεδρος του Τμήματος Κοινωνιολογίας (σε τρεις θητείες) και Αντιπρύτανης στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Έχει υπηρετήσει, ακόμη, ως Διευθυντής, στο Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας (Ε.Ι.Ε) και την Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, ως Διοικητής στο Γ.Ν.Α. «Κοργιαλένειο-Μπενάκειο»-ΕΕΣ και ως Πρόεδρος του Συμβουλίου Ανώτατης Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Σ.Α.Π.Ε.). Οι διερευνήσεις του αποτυπώνονται, κυρίως, σε μονογραφίες. Είναι παράλληλα πολλές οι συμμετοχές του, με κεφάλαια, σε συλλογικούς τόμους. Στο συγγραφικό του έργο συμπεριλαμβάνονται άρθρα και ανακοινώσεις σε συνέδρια. Οι μελέτες του έχουν λάβει αναφορές, σε ελληνικά και ξενόγλωσσα κείμενα. Σημειώνουμε, πως διαπιστώνονται πολλαπλές αναφορές ή, ακόμη, και κεφάλαια αφιερωμένα στο έργο του Α.Ν. Λύτρα, σε διδακτορικά ελληνικών και ξένων πανεπιστημίων. Αρκετά από τα βιβλία, που έχει συγγράψει, χρησιμοποιούνται ως διδακτικά, σε ελληνικά πανεπιστήμια. Οι περισσότερες από τις δημοσιευμένες μελέτες του έχουν ενταχθεί, σε ελληνικές και ξένες ακαδημαϊκές (όπως και εθνικές ή πολιτειακές) βιβλιοθήκες.

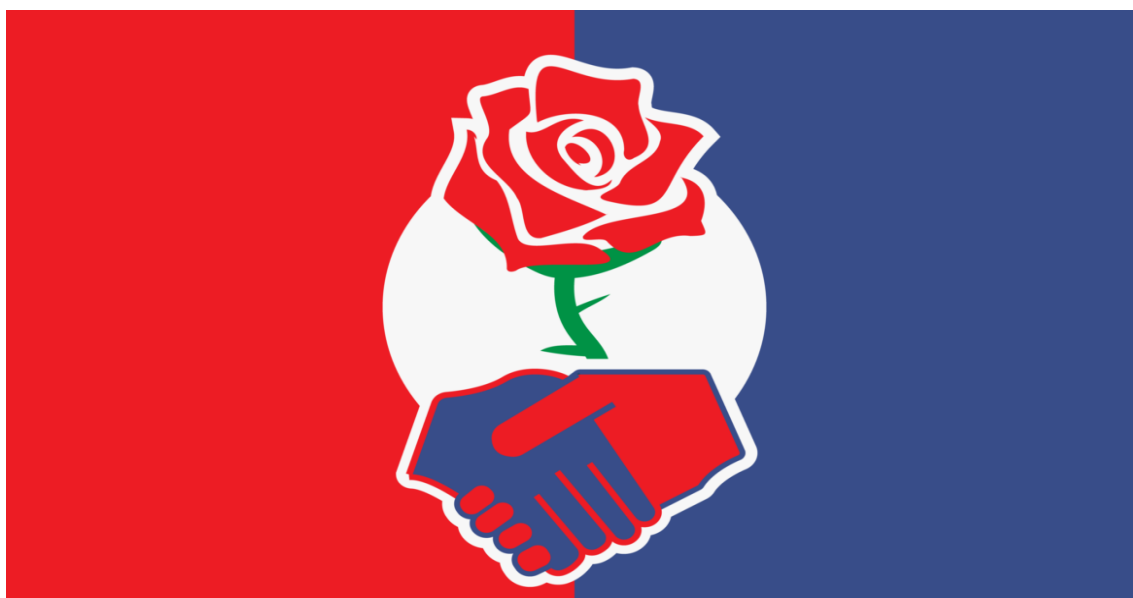
previous post

<https://www.timesnews.gr/sosialdimokratia-me-efikti-rixikeleythi-kai-i-diexodiki-prooptiki/>

[NEWSROOMΑΠΟΨΕΙΣ – ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ-ΠΟΛΙΤΙΚΗ](#)

Σοσιαλδημοκρατία, με εφικτή, ρηξικέλευθη και διεξοδική προοπτική

29 Ιουνίου 2020

Share this

[Facebook](#)[Twitter](#)[Email](#)

- **Γράφει ο Ανδρέας Ν. Λύτρας**

Είναι αναμφισβήτητο, ότι δύσκολα μπορεί να αναγνωριστεί κάποια αισθητή επικοινωνία του σημερινού ΠΑΣΟΚ (και του μετωπικού σχήματος, δηλαδή του Κινήματος Αλλαγής), με τις στρατηγικές κατευθύνσεις της σοσιαλδημοκρατίας. Παρά τις υποχωρήσεις των σοσιαλιστικών και εργατικών κομμάτων, από το 1985 (πρώτα στη γερμανική σοσιαλδημοκρατία και στη συνέχεια στο βρετανικό εργατικό κόμμα), προς θέσεις που προσεγγίζουν πιο συντηρητικές απόψεις και πολιτικές για την αγορά, τα κοινωνικά δικαιώματα και την μονεταριστική λογική στο περιβάλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, τα αποθέματα των πολιτικών προτάσεων της σοσιαλδημοκρατίας είναι

υπαρκτά. Είναι, ταυτόχρονα και προκλητικά, αναξιοποίητα. Η προκλητικότητα της μη-αξιοποίησης γίνεται ακόμη πιο αφόρητη, μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2007-2008, όταν τα αδιέξοδα των κυρίαρχων, δηλαδή των συντηρητικών, πολιτικών επιλογών έγιναν πασιφανή.

Είναι χρήσιμο να τροφοδοτήσουμε τη σκέψη μας, επιλεκτικά, με ορισμένες από τις ριζοσπαστικές προτάσεις (προέρχονται από τις ιστορικές παρακαταθήκες της σοσιαλδημοκρατικής πολιτικής), οι οποίες τροποποιημένες και προσαρμοσμένες στην εποχή μας μπορούν να ανασυγκροτήσουν τις σύγχρονες κοινωνίες, να βελτιώσουν την πολιτική οργάνωση και να καταστήσουν βιώσιμη την κοινωνική συνύπαρξη των μεγάλων πλειονοτήτων των μισθωτών εργαζομένων, των αυτοαπασχολούμενων και των πολύ μικρών εργοδοτών. Στην σημερινή εκδοχή θα μπορούσαμε να ονοματίσουμε αυτήν τη σύνθεση ως την «κίνηση για θεμελιώδεις πολιτικές μετατοπίσεις».

Διεύρυνση της δημοκρατίας

Η μεγάλη συνεισφορά της σοσιαλδημοκρατίας (με την μεταρρυθμιστική δυναμική της), στη νεώτερη και σύγχρονη κοινωνία είναι η ενδυνάμωση των ατομικών δικαιωμάτων και της ελευθερίας των πολιτών, μέσω της διεύρυνσης της δημοκρατίας και των θεσμών της ενεργητικής συμμετοχής. Στην εποχή μας αυτή η συμβολή οφείλει να λάβει πιο πρακτική μορφή για την στήριξη της συμμετοχής σε όλους τους θεσμούς της σύγχρονης πολιτείας. Σταχυολογούμε τις πιο κρίσιμες «μετατοπίσεις»:

-Οφείλουμε, στις γυναίκες πολίτες να μοιράζονται με τους άνδρες, ανάλογα με τη συμμετοχή τους στον πληθυσμό, όλα τα δημόσια αξιώματα, στις λειτουργίες της εξουσίας (εκτελεστική, νομοθετική και δικαστική), στην τοπική αυτοδιοίκηση και σε κάθε άλλο αιρετή αρχή.

-Απαιτείται η πλήρης προσαρμογή της επιλογής των στελεχών όλων των αξιωματών, στη δέσμευση της λαϊκής κυριαρχίας. Όλα τα αξιώματα της εκτελεστικής, της νομοθετικής και της δικαστικής λειτουργίας της εξουσίας, είναι απόλυτη ανάγκη να είναι αιρετά. Ανάλογες προσαρμογές πρέπει να υλοποιηθούν σε κάθε δημόσια θέση ευθύνης (σήμερα είναι αντικείμενο διορισμού), με περιορισμένες θητείες και τακτικές εναλλαγές.

-Είναι δυνατόν, να λειτουργήσουν παράλληλα με τα αντιπροσωπευτικά όργανα, θεσμοί ευρείας λαϊκής συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων, όπως τα ηλεκτρονικά δημοψηφίσματα, πρώτα στην τοπική αυτοδιοίκηση.

-Η δημοκρατία είναι, κατ' ουσίαν, ανέφικτη, σε μια σύγχρονη πολιτεία, όταν διοικείται συγκεντρωτικά από ένα γραφειοκρατικό κεντρικό κράτος. Η ενίσχυση του ρόλου της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι επιτακτική. Στα μέτρα άμβλυνσης της σημερινής και απαράδεκτης κατάστασης είναι ταυτόχρονα:

ι) Το κεντρικό κράτος να λειτουργεί ως τελώνης της κοινωνίας, αλλά να υλοποιεί μόνο τα κεφάλαια του προϋπολογισμού που αφορούν τις δημόσιες δαπάνες, για την άμυνα, τη δημόσια διοίκηση (τον κεντρικό μηχανισμό των υπουργείων, αλλά όχι των ΝΠΔΔ), τη δημόσια τάξη και την εξωτερική πολιτική.

ii) Η υλοποίηση των λοιπών δαπανών του προϋπολογισμού είναι ευθύνη της τοπικής αυτοδιοίκησης.

iii) Η νομοθετική εξουσία στα σχετικά εδάφια νομοθετεί νόμους-πλαίσια, που είναι επιδεκτικοί τοπικών εξειδικεύσεων.

-Είναι απόλυτη ανάγκη η προσαρμογή των κρατικών προμηθειών, στην αρχή της ισότητας. Η σημερινή κατάσταση ευνοεί ολίγιστους ισχυρούς, ενώ αποκλείει εκ προοιμίου την συντριπτική πλειονότητα των ιδιωτών επιχειρηματιών, επειδή αδυνατούν να ανταποκριθούν στις πρόνοιες των σχετικών προκηρύξεων (π.χ. να καταθέσουν εγγυητικές επιστολές, με τα πολύ υψηλά προβλεπόμενα ποσά). Είναι, μάλιστα, παράξενο πως η δικαστική εξουσία δεν έχει απορρίψει παρόμοιες πρόνοιες ως αντισυνταγματικές.

Γεφύρωση της πολιτικής δημοκρατίας, με την οικονομική δημοκρατία

Η διεύρυνση της πολιτικής δημοκρατίας και η υλοποίηση των ενεργητικών πολιτικών δικαιωμάτων, θα έχουν συνεσταλμένη σημασία, αν δεν συνοδεύονται από μέριμνες για την ενίσχυση της οικονομικής δημοκρατίας. Οι φιλολογίες ότι αποκλειστικώς η επιχειρηματικότητα θα επιλύσει τα οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα είναι πρόχειρες και ανεδαφικές. Στην εποχή μας μια μικρή ολιγαρχία (σε ορισμένες χώρες συρρικνώνεται) επικρατεί στην επιχειρηματικότητα και η οικονομική της ιδιοτέλεια πολύ λίγο ωφελεί, την εθνική ανάπτυξη των χωρών, την απασχόληση και τα εισοδήματα των μεγάλων πλειονοτήτων. Κατά την περίοδο της επικράτησης της κεϋνσιανής μεθόδου, οι μέριμνες για τις οικονομικές εξισορροπήσεις πλούτου και φτώχειας, ήταν ζητήματα που αφορούσαν αποκλειστικά σε κρατικές παρεμβάσεις αναδιανομής, διά της φορολογικής και δημοσιονομικής πολιτικής και με βασικό μηχανισμό τις παροχές, τις ελαφρύνσεις και τα επιδόματα. Στις τέσσερις τελευταίες δεκαετίες οι κρατικές παρεμβάσεις (είναι φοβερό ότι) ενισχύουν ασύμμετρα και με απίστευτα ευρείς πόρους, ένα μικρό αριθμό επιχειρήσεων μεγάλου ή γιγάντιου μεγέθους, συμβάλλοντας

αποφασιστικά μόνο στην τεράστια περιουσιακή και εισοδηματική ανισότητα. Στη σημερινή εποχή η αξίωση για την οικονομική δημοκρατία χρειάζεται γενναίες μεταποτίσεις, περί των οποίων οι αρχικές επινοήσεις ανάγονται στις σοσιαλδημοκρατικές επεξεργασίες. Στις ενδεχομένως φιλόδοξες, αλλά εφικτές επιλογές εντάσσονται και ακόλουθες:

-Είναι θεμιτό, ο κρατικός τομέας της οικονομίας, να περιοριστεί σε μια αναλογία: περί το ένα τρίτο (από το ήμισυ σήμερα) του ΑΕΠ, στα επόμενα δέκα πέντε χρόνια.

-Είναι εφικτή η μετατόπιση των κεφαλαίων της κοινωνικής ασφάλισης (οι πόροι της είναι σε μεγάλο βαθμό εισφορές των εργαζομένων ή για τους εργαζομένους), από το Δημόσιο στον συνεργατισμό (δηλαδή στα αλληλασφαλιστικά ταμεία).

-Η ενίσχυση του δικαιώματος της επιχειρηματικότητας, για τις μεγάλες μάζες των μισθωτών εργαζομένων και των αυτοαπασχολούμενων, θα επιτελεστεί με ένα ευρύ πρόγραμμα ενδυνάμωσης του συνεργατισμού: με πιστωτικούς, καταναλωτικούς, παραγωγικούς και κοινωνικούς συνεταιρισμούς. Η δυναμική αυτής της ενδυνάμωσης είναι η επιτάχυνση των ρυθμών ανάπτυξης και η αύξηση της απασχόλησης (καθώς η δραστηριοποίηση στον κοινωνικό τομέα δεν προσδιορίζεται από την προσδοκία του κέρδους).

-Η δημιουργία προϋποθέσεων για την οικονομική δημοκρατία, συνδυασμένη με την δέσμευση για την οικολογική ανάπτυξη, είναι δυνατόν να συνοδεύεται από μια συντονισμένη κοινωνική αποτελεσματικότητα: 1) Οι ενεργειακοί συνεταιρισμοί (Ενεργειακές Κοινότητες) μπορούν πολύ αποτελεσματικά να υποκαταστήσουν την εξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα, να μειώσουν δραστικά τα έξοδα για την προμήθεια ενέργειας και να αυξήσουν τα διαθέσιμα εισοδήματα των νοικοκυριών. 2) Η αξιοποίηση των οικιστικών (και αναγκαστικών) συνεταιρισμών και η συνεργασία με την ιδιωτική πρωτοβουλία, μπορεί να ανασυγκροτήσει τις πόλεις σε οικολογική προοπτική, να αυξήσει και να εκσυγχρονίσει τις ατομικές περιουσίες και να δημιουργήσει μια ταχύτερη και επεκτεινόμενη οικονομική ανάπτυξη. 3) Η συνεργατική αξιοποίηση των σχολαζουσών γαιών, πρώτα από όλα, θα ρυθμίσει το ζήτημα της «διαδοχής επί της γης» και θα προσφέρει καινοτόμες μορφές αγροτικής εκμετάλλευσης (π.χ. βιολογικές καλλιέργειες). 4) Η ευρεία διάδοση των καταναλωτικών συνεταιρισμών θα αποτελέσει μοχλό για την επίτευξη ποιοτικής και φθηνότερης κατανάλωσης των αναγκαίων αγαθών και θα αυξήσει τα διαθέσιμα εισοδήματα των νοικοκυριών. 5) Μεγάλο φάσμα των λειτουργιών που χρηματοδοτούνται από το κράτος και υλοποιούνται από τον κερδοσκοπικό τομέα,

είναι δυνατόν να αναληφθούν από το συνεργατισμό. Πολλά, ακόμη, θα είναι τα πεδία, όπως οι πολιτιστικές δράσεις και οι πρωτοβουλίες κοινωνικής υποστήριξης, της μελλοντικής κοινωνικής αποτελεσματικότητας, στο πλαίσιο των συνεργατικών επιλογών.

-Η προσδοκία για ένα νέο συσχετισμό οικονομικών δυνάμεων είναι ενώπιον μας. Δύο συστολές (κράτους και κερδοσκοπίας) και μια διαστολή (του συνεργατισμού) περιγράφουν το νέο, εφικτό και βιώσιμο, για τις μεγάλες πλειονότητες, οικονομικό περιβάλλον. Διακρίνεται, πλέον, το τοπίο με τρεις ισότιμες συμμετοχές (από το κράτος, την κερδοσκοπία και τον συνεργατισμό), στην οικονομική ανάπτυξη, την κατανομή των εισοδημάτων και την απασχόληση.¹

-Η «συντριβή» του δείκτη της ανεργίας είναι απολύτως απαραίτητη. Μια εξαιρετικώς σύντομη διαδικασία (τόσο γρήγορη που μοιάζει με σοκ) είναι εφαρμόσιμη και δύναται, με πολύ χαμηλή οικονομική επιβάρυνση του κράτους και ευρύτερη ιδιωτική συνεισφορά, να κάνει την ανεργία μια θλιβερή μνήμη των κοινωνιών μας. Η ταχεία και δραστική συρρίκνωση του δείκτη ανεργίας θα έχει τις θετικές εκβολές και στα εισοδήματα των εργαζομένων την ίδια περίοδο.²

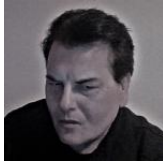
-Συμπληρωματικές παρεμβάσεις αναδιανομής, με φορολογικά μέτρα για την μεγάλη περιουσία (ιδίως στην κληρονομιά), με επινοητικές δημοσιονομικές πρακτικές (π.χ. ασυνεχή και ελεγχόμενη διαχείριση του πληθωρισμού), με πρωτοβουλίες για την ενίσχυση της ισότητας ευκαιριών (π.χ. περαιτέρω παροχές στην εκπαίδευση, την περίθαλψη και το εισόδημα των ενδεών κατηγοριών) ή και με γενικές πολιτικές άμβλυνσης των συνεπειών της ακραίας φτώχειας (π.χ. ενίσχυση της της μητρότητας, κατώτερο εγγυημένο εισόδημα), έχουν επικουρική θέση στην κοινωνικά απαραίτητη πολιτική της σοσιαλδημοκρατίας.

Από όσα σύντομα αναφέρθηκαν, είναι αισθητό πως η υλοποίηση των προκειμένων «θεμελιωδών μετατοπίσεων» δεν αντιβαίνει στη μορφή της σημερινής νομιμότητας, δεν προϋποθέτει, σε οποιαδήποτε διάστασή τους, την αναίρεση της οικονομικής ελευθερίας ή επιλογής και δεν συγκρούεται με τα συστατικά της ατομικής ιδιοκτησίας. Είναι ταυτόχρονα αναμφισβήτητο, ότι η πραγματοποίησή τους ανασυντάσσει τη σύγχρονη κοινωνία, σε βιώσιμη βάση για την πλειοψηφία του λαού, δηλαδή εκείνων των κοινωνικών ομάδων που δεν συμποσούνται, από την άποψη των συμφερόντων, με την ισχνή μειονότητα των προνομιούχων. Εφόσον όλα αυτά γίνουν πραγματικότητα, τα σύγχρονα έθνη μπορούν να ζήσουν σε «άλλο κόσμο».

Share this

The following two tabs change content below.

- **Βιογραφικό**
- [Τελευταία άρθρα](#)

ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΛΥΤΡΑΣ

Ο Ανδρέας Ν. Λύτρας είναι Καθηγητής στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου. Έχει διατελέσει Πρόεδρος του Τμήματος Κοινωνιολογίας (σε τρεις θητείες) και Αντιπρότανης στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Έχει υπηρετήσει, ακόμη, ως Διευθυντής, στο Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας (Ε.Ι.Ε) και την Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, ως Διοικητής στο Γ.Ν.Α. «Κοργιαλέναιο-Μπενάκειο»-ΕΕΣ και ως Πρόεδρος του Συμβουλίου Ανώτατης Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Σ.Α.Π.Ε.). Οι διερευνήσεις του αποτυπώνονται, κυρίως, σε μονογραφίες. Είναι παράλληλα πολλές οι συμμετοχές του, με κεφάλαια, σε συλλογικούς τόμους. Στο συγγραφικό του έργο συμπεριλαμβάνονται άρθρα και ανακοινώσεις σε συνέδρια. Οι μελέτες του έχουν λάβει αναφορές, σε ελληνικά και ξενόγλωσσα κείμενα. Σημειώνουμε, πως διαπιστώνονται πολλαπλές αναφορές ή, ακόμη, και κεφάλαια αφιερωμένα στο έργο του Α.Ν. Λύτρα, σε διδακτορικά ελληνικών και ξένων πανεπιστημίων. Αρκετά από τα βιβλία, που έχει συγγράψει, χρησιμοποιούνται ως διδακτικά, σε ελληνικά πανεπιστήμια. Οι περισσότερες από τις δημοσιευμένες μελέτες του έχουν ενταχθεί, σε ελληνικές και ξένες ακαδημαϊκές (όπως και εθνικές ή πολιτειακές) βιβλιοθήκες.

<https://www.timesnews.gr/i-aristera-tis-dexias-me-alla-logia-i-aristera-tessera-chronia-kai-exi-mines-etsi-choris-programma/>

NEWSROOM ΑΠΟΨΕΙΣ – ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η Αριστερά της Δεξιάς | Με άλλα λόγια η Αριστερά, τέσσερα χρόνια και έξι μήνες, «έτσι χωρίς Πρόγραμμα»

11 Ιουλίου 2020

Share this

[Facebook](#) [Twitter](#) [Email](#)

- Γράφει ο Ανδρέας Ν. Λύτρας

Με ρώτησαν μερικοί καλοί φίλοι: είχε αριστερό πρόγραμμα η Αριστερά που κυβέρνησε την χώρα, την περίοδο: 2015-2019; Η απάντησή μου ήταν άμεση και απερίφραστη: «ούτε κατά διάνοια».

Η «κυβερνώσα Αριστερά» στην καλύτερη των περιπτώσεων διοίκησε, με ένα τυχαίο και ασυνάρτητο σύμφυρμα πολιτικών πράξεων, που μέχρις ένα βαθμό, απέρρεαν από τις επιβεβλημένες θέσεις των δανειστών (με τις οποίες συμφώνησε εनेή, σε

συνάρτηση με την πίεση από τα εγχώρια οικονομικά συμφέροντα, τους συντηρητικούς, κάποιους σοσιαλιστές και άλλες «δημοκρατικές δυνάμεις»), και αόριστων προοδευτικών ιδεών. Από εκεί και πέρα λειτούργησε αδιάφορα, συγκυριακά, με εκλεκτικισμούς που δεν έχουν οποιαδήποτε εμφανή σχέση με τις αριστερές και ριζοσπαστικές θέσεις, ακόμη και με εκείνες, οι οποίες δεν απαιτούν την υπέρβαση της αστικής νομιμότητας. Προσπάθησα πολύ να σκεφτώ έναν προγραμματικό ή πολιτικό προσδιορισμό, ο οποίος θα μπορούσε να δίνει ένα συμβολικό νόημα στις θεσμικές παρεμβάσεις και τις πολιτικές πράξεις του βασικού φορέα της εν λόγω διακυβέρνησης. Με πολύ δυσκολία, καταλαβαίνω ότι σε ορισμένες όψεις έμοιαζε με ένα κεντρώο κεντρώο κόμμα (από τις εισηγήσεις του οικονομολόγου J.M. Keynes) της δεκαετίας του 1960, δηλαδή ένα πολιτικό κόμμα προκλητικά παρωχημένο σε προγραμματικά χαρακτηριστικά.

Ο κεντρώος κεντρώος, στο πλαίσιο της μεταπολεμικής καθεστωτικής συναίνεσης (επομένως της κοινής μέριμνας των πολιτικών παρατάξεων της Δύσης, εκτός της κομμουνιστικής Αριστεράς, στην περίοδο του «ψυχρού πολέμου»), αντιπροσωπεύει ένα υπόδειγμα κρατικού παρεμβατισμού, στο πλαίσιο των καπιταλιστικών σχέσεων. Η ανάπτυξη των δημόσιων δομών και της κρατικής απασχόλησης συνεπάγεται την εξαιρετική αύξηση των δημοσίων εσόδων (από την άμεση και έμμεση φορολογία, αλλά και τις υποχρεωτικές εισφορές προς τα κρατικά συστήματα της κοινωνικής ασφάλισης) και εκβάλλει σε ένα βαθμό σε δημόσιες πολιτικές, με σημαντικές δημόσιες χρηματοδοτήσεις, σε δημόσια έργα και επιδόματα (φτώχειας και ανεργίας). Ταυτόχρονα, η συγκρότηση του υποδείγματος της κεντρώας οικονομικής πολιτικής σήμαινε, αναπόφευκτα (με την έννοια ότι παρακολουθούσε απολύτως την συγκέντρωση των οικονομικών πόρων, μέσω της άμεσης και έμμεσης φορολογίας, ή ακόμη και την αύξηση του δημόσιου χρέους, το οποίο χρηματοδοτείτο από το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού), την αδιανόητη σε προηγούμενες φάσεις διεύρυνση των κρατικών προμηθειών. Καθώς το κράτος ήταν χωρίς αμφιβολία καπιταλιστικό, μεριμνούσε αποφασιστικά (με την ανάλογη διαμόρφωση των νόμων και των λοιπών κανόνων), με τις δαπάνες του, να χρηματοδοτήσει τα τεράστια ιδιωτικά μονοπώλια, με αποτέλεσμα να κάνει τις δεσπόζουσες οικονομικές δυνάμεις και οικογένειες, ασυναγώνιστες σε ισχύ. Το πρόσχημα, για αυτήν την μονομερή πολιτική και διαχείριση υπέρ των φορέων των μονοπωλιακών συμφερόντων, ήταν ότι μόνο αυτές οι εταιρείες είχαν τη δυνατότητα να διεκπεραιώνουν γιγάντια έργα και αντίστοιχα συμβόλαια (δρόμοι, λιμάνια,

αεροδρόμια, τηλεπικοινωνιακά δίκτυα, υποδομές εξηλεκτρισμού, προμήθειες πολεμικού υλικού, ιατρό-τεχνολογικού εξοπλισμού κ.ά.). Με ρητή δέσμευση, οι πολιτικοί φορείς του πιο συντηρητικού και του κεντρώου κεϋνσιανισμού είχαν βασικό στόχο την ανάπτυξη (και μάλιστα με ταχείς ρυθμούς) και την αποτελεσματική δράση για τη μείωση του δείκτη της ανεργίας σε ποσοστά περί το 3%, πράγμα που σημαίνει ότι η απασχόληση εκτεινόταν περίπου στο 97%, του εργατικού δυναμικού.

Τα σοσιαλιστικά (συνηθίζουμε να τα χαρακτηρίζουμε σοσιαλδημοκρατικά) και εργατικά κόμματα της ευρωπαϊκής ηπείρου, στην ίδια εποχή της καθεστωτικής συναίνεσης με πυρήνα την κεϋνσιανή θεραπευτική, απέκλιναν από την κατά βάση όμοια (με τα συντηρητικά και τα κεντρώα κόμματα) πολιτική του κρατικού παρεμβατισμού, στην ιδιαίτερη έμφαση που έδιναν για τη συστηματική πολιτική αναδιανομής του πλούτου και την καταπολέμηση της φτώχειας, δίπλα στη γενική ροπή για την αποτελεσματική καταπολέμηση της ανεργίας. Η υλοποίηση των προγραμμάτων για την καταπολέμηση της φτώχειας στηριζόταν από στοχευμένες πολιτικές για τη υψηλότερη φορολόγηση της μεγάλης ακίνητης περιουσίας (καθώς είναι η «αποθεματοποιημένη» περιουσία που δεν συμβάλλει στην απασχόληση) και των πολύ υψηλών ετήσιων εισοδημάτων (με εργαλείο το σίγουρα δικαιότερο υπόδειγμα της *προοδευτικής φορολογίας*), όπως και την δραστική φορολόγηση της μεγάλης κληρονομιάς (συμβάλλει με πόρους στο δημόσιο ταμείο, έχει κάποια συμβολή στην ισότητα των νέων, ενόσω δεν παύουν οι κληρονόμοι να είναι πλούσιοι - η κληρονομιά με ένα πλοίο αντί για δέκα δεν κάνει τον κληρονόμο φτωχό). Οι εκφράσεις της πολιτικής για την καταπολέμηση της φτώχειας ήταν παροχές (υλοποιούσαν τα λεγόμενα κοινωνικά δικαιώματα) είτε με την μορφή δημόσιων υπηρεσιών που περιόριζαν την δαπάνη των νοικοκυριών (δωρεάν δημόσια εκπαίδευση, δωρεάν ιατρό-φαρμακευτική περίθαλψη, δωρεάν φύλαξη και φροντίδα των παιδιών ή των ηλικιωμένων, επιδότηση του ενοικίου κ.ά.) είτε με τη μορφή της περιουσιακής ενίσχυσης (προγράμματα εργατικής κατοικίας είτε με δωρεάν παροχή είτε με επιδοτούμενα δάνεια) είτε με εισοδηματικές ενισχύσεις (επιδόματα γάμου και παιδιών, ειδικές ενισχύσεις για τη μητρότητα, συντάξεις γήρατος χωρίς κανονικές προϋποθέσεις συνταξιοδότησης, γενναία επιδόματα φτώχειας κ.ά.).

Αμφότερα τα υποδείγματα της κεϋνσιανής πολιτικής κατέρρευσαν και αναιρέθηκαν από τις υπερβολικά συντηρητικές (χαρακτήριστηκαν νεοφιλελεύθερες) πολιτικές (βασισμένες στα οικονομικά θεωρήματα του M. Friedman και την μονεταριστική αντίληψη του F.A. Hayek). Η σημερινή κακοποίηση της αστικής νομιμότητας

στηρίζεται σε διανοητικές τερατογενέσεις, δηλαδή δημιουργήματα των παραπονημένων αστικών διανοημάτων και μιας λανθάνουσας αριστοκρατικής εννοιοθέτησης. Οι χαρακτηριστικές, αλλά και συμβολικού χαρακτήρα, διανοητικές αποδόσεις είναι και οι ακόλουθοι «βαρβαρισμοί»: δώστε μας την ελευθερία να είμαστε άνισοι (παραποίηση της ελευθερίας, της ισότητας και της σχέσης τους), η ελεύθερη επιλογή στην αγορά είναι σημαντικότερη για την ελευθερία από τη λειτουργία της δημοκρατίας (παραποίηση του περιεχομένου της ελευθερίας), η απληστία είναι αρετή (αντί για αμαρτία ή αγυρτεία - αυθαίρετη και προκλητική στρέβλωση κάθε ηθικού κανόνα), όσοι είναι δέκτες των επιδομάτων φτώχειας ή ανεργίας παγιδεύονται στη φτώχεια τους ή την ανεργία (αντιστροφή της πραγματικότητας που δημιουργεί την ανάγκη για επιδόματα, αδιαφορία ή κυνισμός για τα κοινωνικά προβλήματα και παράκαμψη της οφειλής για την κοινωνική αλληλεγγύη). Είναι ενδιαφέρον, ότι όλα τα προηγούμενα έχουν, έως ένα βαθμό, ενσωματωθεί και στις προϋποθέσεις άσκησης πολιτικής από την ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία, προκειμένου και εκείνη να εισπράξει μερικά ψιχία της διακυβέρνησης, μετά την συντριπτική πολιτική επικράτηση των συντηρητικών.

Συνήθως, οι αρνήσεις, σε αυτές τις διανοητικές και πολιτικές εκπτώσεις της δυτικής και ιδίως της ευρωπαϊκής δημοκρατίας, εκφράστηκαν από κόμματα της Αριστεράς. Μετά από την κατάρρευση των χωρών του υπαρκτού σοσιαλισμού, τα κομμουνιστικά κόμματα έχασαν μέγα μέρος της πολιτικής τους δύναμης, κυρίως, επειδή έπαψαν να είναι ελκυστικές οι στρατηγικές επιλογές τους περί της σοσιαλιστικής προοπτικής, εφόσον η τελευταία αντιπροσώπευε έναν κόσμο με αδιέξοδη ιστορική τροχιά και αποτυχημένη κατάληξη. Μικρότερα ή σχετικά μεγαλύτερα κόμματα της Αριστεράς, πέραν των προφανώς κομμουνιστικών, δολιχοδρομούν για περίπου τριάντα χρόνια, σε απολύτως αμυντικές θέσεις για τον κόσμο της μισθωτής εργασίας, αλλά χωρίς να συνειδητοποιούν εντελώς τις συνθήκες της παραγωγής και της απασχόλησης. Η αντίληψή τους για τον σύγχρονο κόσμο της εργασίας προέκυπτε από γενικεύσεις, που δύσκολα επιβεβαιώνονται, και κάποιες οριακές προσπάθειες εστίασης, σε ομάδες με ειδικά προβλήματα, όπως και σε μειονότητες των ευρωπαϊκών πληθυσμών, που απειλούνται με περιθωριοποίηση. Ο πολιτικός τους λόγος συνοδεύεται, συνηθέστερα, από το «όχι», το «μην» και το «δεν». Απουσιάζει ο αρθρωμένος, με θετικό τρόπο, προγραμματικός λόγος.

Πιο ρητά, έχει θέση εδώ ένα ερώτημα: ποιά είναι η πρόταση των αριστερών κομμάτων για το μέλλον των κοινωνιών και των πολιτικών τους συστημάτων; Η

απάντηση είναι πρακτικώς αδύνατη, διότι η πρόταση δεν έχει διατυπωθεί, με σαφήνεια. Από τις επιμέρους θέσεις και τις επιλογές που έχουν επισημανθεί, ακροθιγώς, από τις ίδιες τις πολιτικές παρατάξεις είναι εύκολο να σταχυολογήσουμε μια βασική κατεύθυνση: το κράτος και οι δημόσιες δομές θα πρέπει να αναλάβουν ένα μεγάλο μέρος των σημερινών δράσεων του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας, αλλά και μια σειρά νέων πρωτοβουλιών που αφορούν στην επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων και την απασχόληση. Από αυτήν την οιασδήποτε στρατηγική κατεύθυνση αγνοείται ή παρακάμπτεται το βασικό πρόβλημα του σημερινού κράτους: *το κράτος δεν είναι ουδέτερο, είναι καπιταλιστικό και είναι διαμορφωμένο να εξυπηρετεί βασικά τις μονοπωλιακές δυνάμεις της οικονομίας*. Επομένως, χωρίς άλλου τύπου πολιτικές οι οποίες είτε αναιρούν είτε περιορίζουν τον σημερινό χαρακτήρα του κράτους και των δημόσιων δομών, καμιά αλλαγή δεν είναι εφικτή ή δημιουργική για τις κοινωνικές ομάδες που προσδιορίζονται από την εργασία. Κάθε παρόμοια επιλογή θα μοιάζει προκλητικά με εκείνες που υλοποίησαν τα συντηρητικά ή τα κεντρώα κόμματα την εποχή της καθεστωτικής συναίνεσης, με πυρήνα την κεντροαριστερή θεραπευτική.

Τα κόμματα της ευρύτερης Αριστεράς στην Ευρώπη, ωστόσο, δεν είχαν οποτεδήποτε την πιθανότητα ή τον «κίνδυνο», να ασκήσουν, αυτοτελώς ή με σχετικώς πλειοψηφική δυναμική, κυβερνητική εξουσία. Ήταν επόμενο, να μην διακινδυνεύσουν να εκθέσουν τον προγραμματικό τους λόγο στις προκλήσεις της διακυβέρνησης. Σε όλες τις διαφορετικές περιπτώσεις (στην Πορτογαλία σχετικά πρόσφατα και στην Ισπανία πιο πρόσφατα), που συμμετείχαν σε κυβερνητικά σχήματα, ορισμένες από τις ουσιαστικές θέσεις τους επιλεκτικά, μέσα από τα φίλτρα των πολιτικών διαπραγματεύσεων, βρήκαν κάποια περιορισμένη θέση στα προγράμματα διακυβέρνησης. Στην Ελλάδα, το βασικό κόμμα της κυβέρνησης συνεργασίας (από το 2015 και μέχρι το 2019) ήταν ένα κόμμα της Αριστεράς. Προφανώς, η κατάρρευση του πολιτικού συστήματος και η αποτυχία διαχείρισης των έκτακτων συνθηκών, από τα προηγούμενως εδραιωμένα κόμματα που διακυβέρνησαν την χώρα (από το 1974), διευκόλυναν πέραν κάθε πρόβλεψης την αναρρίχηση αυτού του κόμματος στην κυβερνητική εξουσία.

Αν εξαιρεθεί το γενικό πακέτο των εξαγγελιών για την καθολική αναίρεση των μνημονίων, δύσκολα μπορεί να αναγνωρίσει οποιοσδήποτε αναλυτής ένα σαφές, γενικό, αριστερό προσδιορισμό, ή έστω (ασαφές) προοδευτικό, πρόγραμμα διακυβέρνησης. Καθώς η κεντρική στόχευση για την αναίρεση των μνημονίων ξέφτισε γρήγορα, το προγραμματικό πρόβλημα ήλθε αμέσως στην επιφάνεια. Μια

μόνο πολιτική μπορεί να ξεχωρίσει κάποιος επιτηδευμένος αναγνώστης των προγραμματικών θέσεων και προσπαθειών εφαρμογής της κυβέρνησης συνεργασίας. Αυτή ήταν η επιθυμία για την ταχεία και αποτελεσματική μείωση του δείκτη της ανεργίας. Ο διορισμός μάλιστα μιας επιστήμονος, από τις σημαντικότερες εκπροσώπους της θεωρητικής αντίληψης, για το κράτος ως τον εργοδότη της τελευταίας καταφυγής (ELR-την έχει εισηγηθεί ο H. Minsky), σε αντίστοιχο κυβερνητικό καθήκον, σηματοδοτούσε την αποφασιστικότητα του βασικού κυβερνητικού κόμματος, να υλοποιήσει την συγκεκριμένη πολιτική. Δεν λήφθηκε οποιαδήποτε αντίστοιχη μέριμνα για την καταπολέμηση της φτώχειας. Τα μέτρα για την φτώχεια, ενδεχομένως και λόγω της εξωφρενικής πίεσης των δανειστών (της τρόικας ή των θεσμών), ακολούθησαν, έστω κάπως βελτιωμένα, τις βασικές ατραπούς των προηγούμενων κυβερνήσεων. Από αυτήν την συσχέτιση δικαιολογείται ο προσδιορισμός του προγράμματος, ως ανάλογος ενός κεντρώου κεϋνσιανού κόμματος. Σίγουρα τα μέλη και τα στελέχη του ήταν αριστεροί (δεν ήταν αντίστοιχα και οι ψηφοφόροι του), στον ιδεολογικό τους προσδιορισμό, αλλά οι πολιτικές τους εφαρμογές απείχαν από τις ορίζουσες της Αριστεράς.

Παρά την πολιτική επιθυμία ή ροπή προς την δραστική μείωση του δείκτη της ανεργίας, η «κυβερνώσα Αριστερά» δεν επέτυχε ούτε σε αυτήν την στόχευση. Η επιλογή του κράτους ως εργοδότη της τελευταίας καταφυγής, απαιτούσε επιπλέον και σημαντικότερους δημόσιους πόρους, ενώ προϋπέθετε ότι το Δημόσιο θα απορροφούσε τους πρώην ανέργους. Και στα δύο πεδία, η «κυβερνώσα Αριστερά» απέτυχε, το πρόγραμμα δεν εφαρμόστηκε ποτέ, ενώ με κάποια συγκυριακή αφορμή η προαναφερθείσα επιστήμονας απεχώρησε από το κυβερνητικό σχήμα. Κατά τούτο, η προγραμματική δέσμευση για την ταχεία καταπολέμηση της ανεργίας, δηλαδή ένας από τους βασικούς προσδιορισμούς του κεντρώου κεϋνσιανισμού, έμεινε αιωρούμενος.

Πέραν των προηγούμενων, απέμεινε η γνωστή συστροφή, πως ό,τι είναι κρατικό συμπυκνώνει τις αριστερές ορίζουσες. Κατόπιν αυτών των δυστυχών γενικεύσεων, κατέληξε σε μια ήσσονος σημασίας πολιτική για σχετικά μικρές ομάδες ανέργων, έναντι των εκατοντάδων χιλιάδων με ανάγκη απασχόλησης, δηλαδή να προσφέρεται το πρόσκαιρο και ανούσιο, σε σχέση με την έκταση των κοινωνικών προβλημάτων, πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας, κυρίως, στην τοπική αυτοδιοίκηση. Στην ουσία η ονομαστική μείωση της ανεργίας, από τα προηγούμενως καταθλιπτικά ποσοστά συνέβη ανακλαστικά, με τη σταδιακή οικονομική εξισορρόπηση της χώρας (τα δύο

τελευταία χρόνια). Με ωθήσεις από τις ιδεολογικές της στρεβλώσεις και τις πολιτικές αδράνειες, η «κυβερνώσα Αριστερά», συνέχισε να χρηματοδοτεί, με αδιάφορο κυνισμό, τις μεγάλες επιχειρήσεις, μέσα από διαγωνισμούς, συμβάσεις και αναθέσεις έργων. Δεν έλαβε οποιαδήποτε μέριμνα, να μεταβάλει το μοντέλο της συνεργασίας του Δημοσίου με τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας. Ούτε καν υλοποίησε κάποιο μέτρο διεύρυνσης ή και διευκόλυνσης της πρόσβασης των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων (με τρόπο που ανταποκρίνεται στην αρχή της ισότητας) στις προμήθειες του Δημοσίου, για υλικό, υπηρεσίες και πραγματοποίηση έργων.

Αντί των προηγούμενων οφειλών, με ακατανόητη λογική, επιβάρυνε υπέρμετρα τις πολύ μικρές και τις μικρές επιχειρήσεις, αλλά και τους αυτοαπασχολούμενους (δίχως ικανά αντίβαρα), με πρόσθετα και δυσβάσταχτα φορολογικά ή ασφαλιστικά βάρη. Στέρησε έτσι από την αριστερή παράταξη την ελάχιστη βάση, που εδράζεται σε υλικά συμφέροντα, για την πολιτική επικοινωνία με τα παραδοσιακά μικροαστικά στρώματα. Στην ουσία παραχώρησε την πολιτική εκπροσώπηση αυτών των στρωμάτων στη Δεξιά. Είναι λοιπόν ευεξήγητη η πλειοψηφική πολιτική μετατόπιση των μικροαστών, πέραν της Αριστεράς. Η Αριστερά τούς εξεδίωξε, χωρίς δυνατότητα άλλης προσέγγισης. Οι αυτοαπασχολούμενοι με τα συμβοηθούμενα μέλη της οικογένειας, μαζί με τους μικρούς και πολύ μικρούς εργοδότες, ξεπερνούν το ένα τρίτο της απασχόλησης και είναι ευνόητο πως επηρεάζουν και ένα σημαντικό μέρος των μισθωτών εργαζομένων ή των ανέργων (πολλοί εξ αυτών είναι μέλη της στενής ή ευρείας οικογένειας των προηγούμενων). Σχηματίζεται, έτσι και φυσιολογικά, μια εκ προοιμίου αρνητική τοποθέτηση για την «κυβερνώσα Αριστερά», που θίγει απηνώς τα οικονομικά τους συμφέροντα και τη δυνατότητα για επιβίωση. Μόνο η μεταφυσική και η ακαθόριστη πίστη σε αόριστα «ιδανικά», συνδυασμένη με την στρατηγική αφασία, μπορεί να κάνει μια πολιτική παράταξη να αγνοεί αυτήν την πραγματικότητα.

Τελικά, η «κυβερνώσα Αριστερά» στη χώρα μας ήταν η «Αριστερά» των προσώπων, τα οποία διακυβέρνησαν για μια ικανή χρονική διάρκεια (για μια κοινοβουλευτική δημοκρατία), βασισμένα σε ατομικές ιδιοτέλειες (ή μικρών ομάδων που απόλαυσαν τους έστω περιορισμένους καρπούς της «εξουσίας»), αλλά δεν υπήρξε ως μια πολιτική παράταξη που υπενθυμίζει ένα αριστερό ή ριζοσπαστικό πρόγραμμα.¹ Η «Αριστερά των προσώπων» δεν έχει, ακόμη, κάποια «προσωπική» συμβολή ούτε στη θεωρία της κοινωνικής αλλαγής (ένα γεγονός πραγματικά πρωτότυπο στη νεότερη και σύγχρονη ιστορία των πολιτικών κομμάτων της Αριστεράς, με πλειοψηφική

δυναμική)². Η «Αριστερά των προσώπων» δεν έχει οποιαδήποτε προοπτική να αναγνωριστεί, ως μια κοινωνικά χρήσιμη και γι' αυτό αξιόλογη Αριστερά. Προκειμένου, στο μέλλον, αυτή η παράταξη να αντιπροσωπεύει ένα θετικό απόθεμα (κυρίως με τις δύο εκλογικές νίκες του 2015), στην πολιτική μνήμη των δυνάμεων της εργασίας και μια προϋπόθεση της εκ νέου προσέγγισης των μικροαστικών στρωμάτων, οφείλει να αποδεσμευτεί από τα συγκεκριμένα πρόσωπα. Τότε, είναι ενδεχόμενο να υπάρξει μια γόνιμη προσπάθεια για να ανασυνταχθεί, με βασικό όχημα ένα αριστερό, επινοητικό και δημιουργικό πρόγραμμα, για την κοινωνική αλλαγή. Μέχρι τότε, θα είναι η Αριστερά της Δεξιάς.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Η «Αριστερά των προσώπων» έκανε κάποιες προσπάθειες πολιτικής πράξης με νόημα, οι οποίες παρέμειναν μισές και ανολοκλήρωτες. Σταχυολογώ, πέραν των προαναφερθεισών, ορισμένες θεσμικές παρεμβάσεις (εκτός του πεδίου της εξωτερικής πολιτικής), δράσεις ή εξαγγελίες της προκείμενης διακυβέρνησης:

1) Πολύ καθυστερημένα αύξησε τον κατώτερο μισθό των εξαρτημένων (μισθωτών) απασχολούμενων (με κατάργηση του υποκατώτατου), αφού εκείνοι είχαν υποφέρει από εργοδοτικές αυθαιρεσίες, διά μακρόν, και μεγάλο μέρος των νέων εργαζομένων δούλευε, ήδη, με μερική απασχόληση.

2) Νομοθέτησε τις κοινωνικές-συνεργατικές οργανώσεις (με τουλάχιστον δύο σημαντικά νομοθετήματα), αλλά τίς άφησε χωρίς οποιαδήποτε χρηματοδοτική κάλυψη ή ενίσχυση, ενώ διατήρησε και για αυτές τις οικονομικές οργανώσεις ορισμένες από τις επιβαρύνσεις των κερδοσκοπικών επιχειρήσεων. Αποτέλεσμα ήταν να κινηθούν ελάχιστες νέες συνεργατικές οργανώσεις, σε σχέση με τις προθέσεις και τις κοινωνικές ανάγκες.

3) Δεν ανέλαβε πρωτοβουλίες για τον εκδημοκρατισμό της επιχειρηματικότητας, μεταξύ των οποίων θα έπρεπε να περιλαμβάνονται μέτρα για την ενίσχυση της γυναικείας επιχειρηματικότητας.

4) Δεν αξιοποίησε ή δεν επεξέτεινε γνωστούς θεσμούς που μπορούσαν να αναστείλουν τις απολύσεις σε μεγαλύτερες ή πολύ μεγάλες επιχειρήσεις. Για παράδειγμα, θα μπορούσε να χρεώσει το μισό κόστος των επιδομάτων ανεργίας στις επιχειρήσεις, που απολύουν (είναι πιο δίκαιο να πληρώνει ο ιδιώτης επιχειρηματίας, για τις επιλογές του, και όχι το σύνολο των φορολογουμένων – είναι αναλόγως άδικο

να επιβαρύνονται βασικά οι φορολογούμενοι για τις συνέπειες συμβάσεων μεταξύ ιδιωτών), και να επεκτείνει το δικαίωμα του επιδόματος ανεργίας σε περισσότερους.

5) Δεν αξιοποίησε όλες τις δυνατότητες της συνταγματικής αναθεώρησης, για να εισαγάγει τουλάχιστον στη δημόσια συζήτηση θέματα, που αφορούν στα πολιτικά δικαιώματα και τη λαϊκή κυριαρχία. Ήταν δυνατόν να ενταχθεί στα συζητούμενα θέματα το δικαίωμα των γυναικών, να μοιράζονται με τους άνδρες τη συμμετοχή στα αιρετά δημόσια αξιώματα. Μια ριζοσπαστική επιλογή ακόμη θα ήταν η πρόταση για την ανάδειξη αιρετών λειτουργών της δικαιοσύνης, με περιορισμένη θητεία. Δεν υπήρξαν αυτές οι προτάσεις και δεν θα πραγματοποιηθούν για πολλά χρόνια. Τα αριστερά πολιτικά αντανakλαστικά δεν συνόδευσαν την Αριστερά.

6) Δημιούργησε δύο αξιοσημείωτες ρυθμίσεις: μια για την απλή αναλογική στις βουλευτικές εκλογές και μια για την εισαγωγή της απλής αναλογικής στην τοπική αυτοδιοίκηση. Δεν συμπλήρωσε την τελευταία επιλογή με την αναγκαία αναδιάρθρωση των οργάνων της αυτοδιοίκησης, που θα έπρεπε να αποτελούνται μόνο από συλλογικά όργανα (λειτουργία κοινοτικού θεσμού, με συμβούλια, χωρίς κατ' ανάγκη μονοπρόσωπο εκτελεστικό όργανο). Επειδή δεν προχώρησε σε αυτήν την κρίσιμότερη αλλαγή, η επόμενη συντηρητική κυβέρνηση παρέκαμψε και τα αποτελέσματα της απλής αναλογικής στην αυτοδιοίκηση, προκειμένου να ενισχύσει τα μονοπρόσωπα όργανα.

7) Δεν παρενέβη ούτε στο ελάχιστο στους κατασταλτικούς μηχανισμούς του κράτους. Σχεδόν, δεν τούς διακυβέρνησε ποτέ. Καμιά σημαντική πρωτοβουλία για τη γεφύρωση της δράσης τους με την προστασία των δικαιωμάτων των πολιτών και την προάσπιση των δημοκρατικών ελευθεριών δεν αναλήφθηκε από την «κυβερνώσα Αριστερά» και, έτσι, τα σώματα ασφαλείας παρέμειναν μακριά από κάθε θεσμικά συγκροτημένο κοινωνικό έλεγχο (*για ποιόν λειτουργούν και σε ποιόν αναφέρονται οι δυνάμεις καταστολής* - και βεβαίως μακριά από κάθε θετικό πολιτικό απολογισμό της παράταξης).

8) Δεν ανέλαβε οποιαδήποτε πρωτοβουλία, για τον αναπροσδιορισμό των προνομίων των κατόχων του κεφαλαίου και των καθημερινών αυθαιρεσιών τους σε βάρος των εργαζομένων τους. Ούτε στοιχειωδώς δεν σκέφτηκε κάποιος από τους παράγοντες της διακυβέρνησης, επιλογές για την άμβλυνση του διευθυντικού δικαιώματος των επιχειρήσεων, όπως θα ήταν η οφειλή μιας αριστερής παράταξης. Τα σκληρά, πειθαρχικά και γραφειοκρατικά συστήματα διοίκησης του ανθρώπινου δυναμικού,

τόσο στον ιδιωτικό όσο και τον δημόσιο τομέα, παρέμειναν αλώβητα και अपαράλλαχτα.

9) Δεν προχώρησε σε οποιαδήποτε ουσιώδη αλλαγή, στην ανώτατη εκπαίδευση, παρά τις φωνασκίες των στελεχών της για την προηγούμενη κατάσταση. Μετά την κατάργηση των Συμβουλίων Διοίκησης, παλινωδούσε δια μακρόν όσον αφορά στην συμμετοχή των φοιτητών στις εκλογικές διαδικασίες για τις πρυτανικές και προεδρικές εκλογές των ιδρυμάτων. Αφού έκανε διάφορες τυχάρπαστες (ακόμη και χωρίς να ρυθμίζεται η θητεία των οργάνων) επιλογές, κατέληξε ότι οι φοιτητές δεν δικαιούνται οποιαδήποτε αναλογία συμμετοχής στην εκλογή των οργάνων, ενώ παρασχέθηκε μια περιορισμένη συμμετοχή στους διοικητικούς υπαλλήλους και το τεχνικό ή το ειδικό διδακτικό προσωπικό (απαλείφθηκε και αυτή από την συντηρητική κυβέρνηση της παρούσας)! Φαίνεται ότι η «Αριστερά των προσώπων» αποφάσισε ότι η φοιτητική συμμετοχή δεν θα ήταν ευνοϊκή για τα στελέχη της, στα ιδρύματα. Παράλληλα, δεν ενίσχυσε καθόλου τα πανεπιστήμια με τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους.

10) Αποδόθηκε, διά μακρόν, σε μια άκαρπη πρωτοβουλία για την σύνδεση οικονομικών σκανδάλων (με την ανώριμη στάση και άλλων θεσμικών παραγόντων) με στελέχη της τότε αντιπολίτευσης (μεταξύ των οποίων και πρώην πρωθυπουργούς). Είναι ένα από τα ατοπήματα των απαράσκειων ανθρώπων, το να συνδέεται ο «περιττός» πλούτος, βασικά, με την παράνομη δράση κάποιων ατόμων. Για την Αριστερά, αυτή η σύνδεση είναι ολίσθημα. Η νόμιμη δημιουργία πλούτου για λίγους και η διεύρυνση της φτώχειας για τους πολλούς είναι το κύριο και προς επίλυση κοινωνικό ζήτημα. Η διαφθορά, ως κεντρικό πολιτικό ζήτημα, αναδεικνύεται από την ατζέντα των ακροδεξιών πολιτικών σχηματισμών. Καθώς το ζήτημα δεν «τό κατείχαν», επαρκώς, παρασύρθηκαν σε πράξεις, οι οποίες τελικά αξιοποιήθηκαν εναντίον τους. Σημειώνω για λόγους στοιχειώδους πληροφόρησης, ότι ο V. Pareto (συνεργάστηκε με το ιταλικό φασιστικό κόμμα) ανέδειξε ως κεντρικό ζήτημα τη διαφθορά των «δημοκρατών» και μάλιστα απέδωσε αυτήν τη στάση σε βιολογικής προέλευσης χαρακτηριστικά.

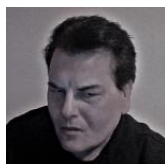
11) Παρά τις «λοβιτούρες» για τους συνταξιούχους, άφησε εκατοντάδες χιλιάδες συντάξεις, χωρίς διεκπεραίωση και τους αντίστοιχους συνταξιούχους ουσία απλήρωτους, για 24 ή για 31 μήνες (ή για περισσότερο καιρό)!

2 Ελάχιστα πρόσωπα (ο Γ. Δραγασάκης, με παλαιότερα κείμενα, και ο Ν. Κοτζιάς στα εξωτερικά θέματα - τα θεωρητικά κείμενα του τελευταίου αφορούν βασικά σε

παρελθούσες πραγματικότητες) μπορούν να εξαιρεθούν, ενώ είναι αμφίβολο ότι τα συγκεκριμένα καθόρισαν, σε κεντρικές πτυχές, την εγχώρια διακυβέρνηση ή την κυβερνητική εξέλιξη. Οι πλείστοι των σημαντικών παραγόντων της διακυβέρνησης καμιά ή ολίγιστη συμβολή είχαν σε θεωρητικά, αναλυτικά ή στρατηγικά θέματα.

Share this

[Facebook](#)[Twitter](#)[Email](#)

ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΛΥΤΡΑΣ

Ο Ανδρέας Ν. Λύτρας είναι Καθηγητής στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου. Έχει διατελέσει Πρόεδρος του Τμήματος Κοινωνιολογίας (σε τρεις θητείες) και Αντιπρύτανης στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Έχει υπηρετήσει, ακόμη, ως Διευθυντής, στο Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας (Ε.Ι.Ε) και την Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, ως Διοικητής στο Γ.Ν.Α. «Κοργιαλένιο-Μπενάκειο»-ΕΕΣ και ως Πρόεδρος του Συμβουλίου Ανώτατης Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Σ.Α.Π.Ε.). Οι διερευνήσεις του αποτυπώνονται, κυρίως, σε μονογραφίες. Είναι παράλληλα πολλές οι συμμετοχές του, με κεφάλαια, σε συλλογικούς τόμους. Στο συγγραφικό του έργο συμπεριλαμβάνονται άρθρα και ανακοινώσεις σε συνέδρια. Οι μελέτες του έχουν λάβει αναφορές, σε ελληνικά και ξενόγλωσσα κείμενα. Σημειώνουμε, πως διαπιστώνονται πολλαπλές αναφορές ή, ακόμη, και κεφάλαια αφιερωμένα στο έργο του Α.Ν. Λύτρα, σε διδακτορικά ελληνικών και ξένων πανεπιστημίων. Αρκετά από τα βιβλία, που έχει συγγράψει, χρησιμοποιούνται ως διδακτικά, σε ελληνικά πανεπιστήμια. Οι περισσότερες από τις δημοσιευμένες μελέτες του έχουν ενταχθεί, σε ελληνικές και ξένες ακαδημαϊκές (όπως και εθνικές ή πολιτειακές) βιβλιοθήκες.

<https://www.timesnews.gr/i-dexia-me-aristokratikes-parekkliseis-oi-antifaseis-tis-apeiloun-tin-epicheirimatikotita/>

[NEWSROOMΑΠΟΨΕΙΣ – ΑΝΑΛΥΣΕΙΣΟΙΚΟΝΟΜΙΑ](#)

Η Δεξιά με Αριστοκρατικές Παρεκκλίσεις: Οι αντιφάσεις της απειλούν την επιχειρηματικότητα

5 Αυγούστου 2020

Share this

[Facebook](#)[Twitter](#)[Email](#)

- Γράφει ο Ανδρέας Ν. Λύτρας

Διάβασα, πρόσφατα, πως μια ομάδα ειδικών ανέλαβε να εισηγηθεί στην κυβέρνηση το πλαίσιο για την οικονομική ανασυγκρότηση της χώρας μας. Έδωσε, μάλιστα, στη δημοσιότητα μια σειρά αρχικών προτάσεων, για τις αναγκαίες αλλαγές τις οποίες οφείλει να υλοποιήσει η κυβερνητική παράταξη, προκειμένου να στηρίξει τον εκσυγχρονισμό και για να επιταχυνθούν οι ρυθμοί ανάπτυξης της οικονομίας.

Σε αυτές τις προτάσεις παρατηρεί κάποιος καλόπιστος αναλυτής την παρουσία αρκετών κοινοτοπιών, με διάφορες ευχές που σπανίως έχουν κάποια ιδιαίτερη

σημασία.¹ Υπάρχουν και δύο προτάσεις, οι οποίες κινητοποίησαν το ενδιαφέρον μου. Η πρώτη αφορά στην αύξηση του μεγέθους των ελληνικών επιχειρήσεων και η δεύτερη αφορά σε μια ασαφή διατύπωση (που χρειάζεται οπωσδήποτε διευκρίνιση), σχετικά με τη μείωση του φορολογικού βάρους της μισθωτής εργασίας.

Οι προτάσεις αυτές έχουν σίγουρα σημασία για την ελληνική κοινωνία και οικονομία. Στη χώρα μας επικρατούν αριθμητικά οι μικρές επιχειρήσεις με προσωπικό (το 99% από τις περίπου 295 χιλιάδες), οι οποίες έχουν μέσο μέγεθος απασχόλησης, τα 5-6 άτομα.

Τί ακριβώς πιστεύει η επιτροπή πως πρέπει να γίνει; Μήπως αξιώνει τη διεύρυνση του μεγέθους (της απασχόλησης) των επιχειρήσεων στο διπλάσιο ή στο τριπλάσιο (κατά μέσο όρο); Αν εννοείται κάτι τέτοιο, τότε πράγματι, θα αλλάξει ριζικά το οικονομικό, αλλά και το κοινωνικό τοπίο στην χώρα. Λιγότερες και ισχυρότερες επιχειρήσεις θα δεσπόζουν στο οικονομικό περιβάλλον. Ως αποτέλεσμα του αναπότρεπτου και ανισότιμου ανταγωνισμού μεταξύ μεγάλων και μικρών επιχειρήσεων, θα μειωθεί δραστικά ο αριθμός των μικρών και των πολύ μικρών επιχειρήσεων.

Οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις θα αποκτήσουν, ως τιμάρια κατακτητικών πριγκίπων, το μείζον μέρος του υπερβάλλοντος πλούτου από την προσδοκώμενη οικονομική επέκταση, ενόσω θα έχουν συγκεντρώσει τους περισσότερους από τους σχετικά φθηνότερους μισθωτούς εργαζομένους. Στην καλύτερη προβλεπόμενη εκδοχή, το συγκεκριμένο σενάριο προοιωνίζεται την ταχεία συγκέντρωση του πλούτου σε μια ισχνή σε αριθμούς ομάδα προνομιακών επιχειρηματιών (φαντάζομαι ότι θα πληρώνει και ελάχιστο φόρο εισοδήματος), τη σημαντική αποπτώχευση των νέων μισθωτών και την οριστική οικονομική και κοινωνική καταστροφή της μικρής επιχειρηματικότητας. Αυτό το είδος οικονομικής ανάπτυξης έχει γνωστές καταβολές και προελεύσεις. Δημιουργεί, ωστόσο, πολλά ερωτήματα, σχετικά με τις ιδεολογικές ορίζουσες και την επαφή τους με το «καπιταλιστικό πνεύμα».

Σχόλια για την υποδομή των προτάσεων

Υπάρχει ένα σοβαρό ζήτημα με τους σημερινούς ιδεολογικούς προσδιορισμούς της Δεξιάς, σε ευρωπαϊκή και παγκόσμια κλίμακα. Οι παρεκκλίσεις τους καθόρισαν και τις πολιτικές μετατοπίσεις, τα τελευταία σαράντα χρόνια. Οι ιδεολογικοί ακροβατισμοί της Δεξιάς προσπάθησαν να ισορροπήσουν ένα υποτιθέμενο «αστικό πνεύμα» με κάποια υπόρρητα, αριστοκρατικής προέλευσης, θεωρήματα για την φύση και τις αρχές του σημερινού κόσμου. Υπό μια έννοια, επιχειρήθηκε η αλλοίωση των

αρχών της αστικής κοινωνίας, με την χρήση των λέξεων (αλλά όχι και των νοημάτων) της απελευθέρωσης, προκειμένου να προωθηθεί και να επιβεβαιωθεί με την κοινωνική (ή έστω την προσωρινά πολιτική) επικύρωση, η σημασία της μαζικής υποταγής, για την οικονομική ευημερία. Σοβαρό ρόλο σε αυτή τη σκόπιμη παραπλάνηση διαδραμάτισαν και λειτουργοί της οικονομικής θεωρίας, οι οποίοι αφενός μετέτρεψαν την οικονομική ανάλυση και στρατηγική σε ένα συνδυασμό μαθηματικών μοντέλων και αφετέρου χρησιμοποίησαν τα πορίσματά τους ως έναν «τεχνικό» επενδύτη των κερδοσκοπικών σκοπιμοτήτων των μεγάλων συμφερόντων. Στην φάση της ολοκλήρωσης των προηγούμενων ιστορικών κύκλων, τόσο το προεκλογικό πρόγραμμα του πολιτικού κόμματος, που έχει σήμερα την ευθύνη της διακυβέρνησης στην χώρα μας, όσο και η εφαρμοζόμενη (ή οι προαναγγελίες για τη μελλοντική) πολιτική παρατηρείται να έχουν τις ίδιες ιδεολογικές ορίζουσες με τις προαναφερθείσες. Ενδεχομένως, θα υποστασιοποιούνται και σε ανάλογες πολιτικές.

Αστικό πνεύμα ή αριστοκρατία σε σύμπληξη με την κερδοσκοπία;

Σίγουρα, το αστικό πνεύμα περιγράφεται αυθεντικά από τους εισηγητές των βασικών κειμένων, αλλά από τις ίδιες τις αρχές, τα περιεχόμενά τους και τις αρνήσεις έναντι εκείνων του προηγούμενου καθεστώτος (φεουδαρχία-απολυταρχία). Σημειώνω ορισμένες κρίσιμες βάσεις της αστικής κοινωνίας, που, από τις τροποποιήσεις των σύγχρονων συντηρητικών κομμάτων, παρεφθάρησαν:

Ελευθερία και Ασφάλεια

Στο άρθρο 2 της *Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη*, σημειώνεται: «Σκοπός κάθε πολιτικής ένωσης αποτελεί η διατήρηση των φυσικών και απαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου. Τα δικαιώματα αυτά είναι η ελευθερία, η ιδιοκτησία, η ασφάλεια και η αντίσταση στη βία» (26 Αυγούστου 1789). Η έννοια της ασφάλειας, σε αυτό κείμενο, σημαίνει την σύμφυτη με την ελευθερία απαίτηση αποστασιοποίησης της εξουσίας από την αυθαίρετη άσκηση βίας σε βάρος των πολιτών [βλ., Α. Μάνεσης, *Συνταγματικά Δικαιώματα. Ατομικές ελευθερίες*, Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας, 1982, τ. α'].

Στη σύγχρονη εποχή, ο R. Nixon (σήμερα, ο πιο απαξιωμένος πολιτικός του δυτικού κόσμου) εισήγαγε στο πολιτικό λεξιλόγιο το δόγμα: «νόμος και τάξη», προκειμένου να αντιμετωπιστούν (με συνέργεια των πιο συντηρητικών δυνάμεων της αμερικανικής κοινωνίας), βασικά, τα κοινωνικά κινήματα της δεκαετίας του 1960. Με αφορμή τα φαινόμενα παραβατικότητας (την εποχή της κατάρρευσης), που σε ένα βαθμό τροφοδοτήθηκαν από τα κοινωνικά προβλήματα (την εποχή των μνημονίων)

στην ελληνική κοινωνία, τις αδυναμίες χρηματοδότησης και τις υποκειμενικές ατέλειες διοίκησης των (ήδη ευάριθμων) σωμάτων ασφαλείας, μέγα μέρος του προεκλογικού προγράμματος της σημερινής κυβερνώσας παράταξης βασίστηκε στην αξίωση για ενίσχυση της «ασφάλειας». Ακόμη δυστυχέστερα, η αξίωση για «ασφάλεια» βρισκόταν προφανώς σε αντίθεση (δηλαδή δίχως την αναγκαία ισορροπία με την ελευθερία) προς την αρχική σημασία της στην γαλλική διακήρυξη των δικαιωμάτων. Αν αντιμετώπιζε αυτή την εξέλιξη ο B. Franklin (από τους πρωτεργάτες της αμερικανικής ανεξαρτησίας), είναι πιθανόν, να επαναλάμβανε: «Όσοι παραιτούνται της ουσιαστικής ελευθερίας για λίγη, προσωρινή ασφάλεια, δεν είναι άξιοι ούτε της ελευθερίας ούτε της ασφάλειας» (B. Franklin, *Reply to the Governor, Pennsylvania Assembly*, 11-11-1775).

Πρέπει να ξανασκεφτούν, όσοι προασπίζονται απόψεις για την ενίσχυση της ασφάλειας, έναντι της ελευθερίας, αν και κατά πόσο εκπροσωπούν το αστικό πνεύμα ή κάποιες, απολυταρχικής προέλευσης, αυταρχικές ιδέες.

Ελευθερία και Ισότητα

Δεν χρειάζεται πολλή συζήτηση, για να θεμελιωθεί η αίσθηση ότι σύμφωνα με τους σύγχρονους συντηρητικούς, για τον προσδιορισμό της ελευθερίας, έχει μεγαλύτερη σημασία η «ελεύθερη επιλογή στην αγορά». Είναι μία από τις σημαντικότερες δηλώσεις, εκείνη του F.A. Hayek (ο βασικός εισηγητής του μονεταρισμού), στην προσπάθεια του να προασπιστεί τις απόψεις της M. Thatcher. Έχει γράψει, λοιπόν, πως «η ελεύθερη επιλογή μπορεί να υπάρχει, τουλάχιστον, κάτω από μια δικτατορία που μπορεί να περιοριστεί, αλλά όχι κάτω από την απεριόριστη δημοκρατία η οποία δεν μπορεί να περιοριστεί». (“Letter”, *The Times*, 11-7-1978).

Διερωτώμαι το ακόλουθο: ποιος μπορεί να σκέφτεται με έναν ανάλογο τρόπο; Είναι σίγουρο πως τέτοιες απόψεις δεν μπορεί (δεν έχει νόημα, εκτός αν είναι ηλίθιος), να εκφέρει ένας μικρός ή μεσαίος επιχειρηματίας, ο οποίος συνήθως διαγκωνίζεται με τους ομοίους του, προκειμένου να επιβιώσει ή να καταφέρει κοπιωδώς κάποια σημαντικά οικονομικά αποτελέσματα. Ένας τέτοιος άνθρωπος αξιώνει τον μεγαλύτερο κοινωνικό έλεγχο, μέσω της δημοκρατίας, προκειμένου να αποτρέπεται η απίθανη συγκέντρωση πλούτου και η αυθαίρετη λειτουργία ολίγων ισχυρών παραγόντων της οικονομίας, σε βάρος των ιδίων των μικρών επιχειρηματιών. Υπέρμαχος της άποψης του F.A. Hayek είναι μάλλον κάποιος μεγαλοτραπεζίτης (τις περισσότερες φορές «δημιουργημένος» από την κληρονομιά ή τα οικονομικά παρελκόμενα του γάμου), ο οποίος πιθανώς υπολογίζει ότι από αυτή την ανεξέλεγκτη

λειτουργία της αγοράς (ελεύθερη επιλογή) θα ευνοηθεί σε τέτοιο βαθμό που θα μοιάζει με κάποιον ισχυρότερο από κάθε ιστορικά γνωστό φεουδάρχη (δούκα ή πρίγκηπα). Το δικό μας σχόλιο είναι είναι το ακόλουθο: αυτή η ανέξελεγκτη λειτουργία της ελεύθερης επιλογής, πέραν της δημοκρατίας, δεν έχει καμιά σχέση με τον καπιταλισμό, ενώ είναι σαφώς εγγύτερη με την φεουδαρχία. Οι βασικοί λειτουργοί της δεν είναι καπιταλιστές, αλλά «αριστοκράτες».

Η ισότητα είναι, εκ παραλλήλου, μια από τις βασικές ορίζουσες της αστικής κοινωνίας και της σύγχρονης πολιτείας. Είναι, βέβαια, μια σχετικώς περιορισμένη ισότητα, καθώς αντιπροσωπεύει, κατ' ουσίαν και μόνον, την «ισότητα έναντι του νόμου». Πιθανότατα, οι αμέσως προηγούμενοι «αριστοκράτες» που προσποιούνται τους «καπιταλιστές», δεν είναι ικανοποιημένοι από την προηγούμενη (και «πολύ στενάχωρη»), για τα προσωπικά τους συμφέροντα, θέσπιση της ισότητας. Αυτοί είναι (και εκ των πραγμάτων) σύμφωνοι με τον αυθαίρετο προσδιορισμό της ισότητας και των παρελκομένων της, από την M. Thatcher (<https://www.margarethatcher.org/document/102777>) και κάθε επόμενο λειτουργό που εκπροσωπεί τις απόψεις της: «Όλοι είμαστε άνισοι...». «Πιστεύουμε, πως όλοι έχουν το δικαίωμα να είναι άνισοι, αλλά για εμάς κάθε άνθρωπος είναι ισότιμα σημαντικός». Ενδεχομένως, στην ίδια λογική εδραιώνεται και η κυνική δικαιολόγηση της αδηφαγίας των «αριστοκρατών», οι οποίοι προσποιούνται τους καπιταλιστές: «Ο άνθρωπος έχει δικαίωμα να δουλεύει όπως επιθυμεί, να ξοδεύει όσα κερδίζει, να έχει περιουσία, το κράτος να είναι υπηρέτης του και όχι κύριός του· αυτά είναι βρετανική κληρονομιά. Αυτή είναι η ουσία της ελεύθερης οικονομίας» (στο ίδιο κείμενο). Είναι προφανές ότι από αυτές τις διανοητικές αυθαιρεσίες έχουν πειστεί (εκ του αποτελέσματος), αρκετές φορές, κάποιες πλειοψηφίες ψηφοφόρων, οι οποίες μάλλον καταψήφισαν τις αδυναμίες και τις ασυναρτησίες των αντιπάλων των συντηρητικών παρατάξεων.

Πολιτικά αποτελέσματα των παρεκκλίσεων

Με τη δύναμη, που αποκτήθηκε με τη λαϊκή ψήφο, οι πολιτικοί εκπρόσωποι των «αριστοκρατικών» παρεκκλίσεων της αστικής ιδεολογίας, για το παρόν και το μέλλον του καπιταλισμού, παρέδωσαν ήδη τα αποτελέσματα της πολιτικής τους και μια κρίση (του 2007-2008), η οποία οδήγησε σε δραματική διακινδύνευση την παγκόσμια οικονομία:

1) Οι επιχειρηματίες-εργοδότες (μικροί και μεγάλοι), στη Βρετανία, ήταν το 2008, το 2,81% και καταλήγουν, το 2018, στο 2,06% των απασχολουμένων. Η ίδια κατηγορία στην Ιαπωνία, ήταν το 2,52%, το 2008, και καταλήγει να είναι το 1,92% των

απασχολούμενων, το 2018. Αυτή η κατάσταση είναι συνώνυμη της απαράδεκτης «αριστοκρατικής» εξέλιξης του σύγχρονου καπιταλισμού.

2) Από αυτήν την ισχνή μειονότητα των προνομιούχων προέρχεται μια ακόμη πιο ισχνή ομάδα (περί το 0,7%) πάμπλουτων ανθρώπων (με εισόδημα ανάλογο με εκείνο περίπου του μισού παγκόσμιου πληθυσμού).

3) Οι μισθωτοί εργαζόμενοι είναι σήμερα περισσότεροι (στις ΗΠΑ το 93,72% των εργαζομένων), αλλά σε πάρα πολλές χώρες, οι μερικώς απασχολούμενοι (δηλαδή οι πολύ χαμηλά αμειβόμενοι μισθωτοί) είναι μεταξύ του ενός πέμπτου και του ενός τρίτου των συνολικών εργαζομένων. Η σχετική αποπτώχευση ενός σημαντικού μέρους της απασχόλησης συνοδεύει την αριστοκρατική παρέκκλιση του καπιταλισμού. Η εισοδηματική κατάρρευση της μισθωτής απασχόλησης και η επισφάλεια της μερικής ή της ευέλικτης εργασίας, επισημαίνει ότι οι υπόφοροι της συγκεκριμένης κατάστασης μοιάζουν με δουλοπάροικους και όχι με πολίτες.

4) Με ελάχιστες εξαιρέσεις, οι παλαιές μεσαίες τάξεις (αυτοαπασχολούμενοι, μικροί ιδιοκτήτες και παραγωγοί), είναι είτε ήδη μικρές ομάδες είτε φθίνουν ακόμη περισσότερο ή αμφισβητείται συνεχώς η ύπαρξή τους. Παρά τη σχετική φιλολογία για την ύπαρξη κάποιων νέων μεσαίων τάξεων, αυτές στην ουσία έχουν εξαρθρωθεί από τους μετασχηματισμούς της φορντικού τύπου μεγάλης επιχείρησης και τις νέες μορφές παραγωγικής οργάνωσης. Ένα «φάντασμα» των μεσαίων τάξεων επιβιώνει, μέσω των διανοητικών κατασκευασμάτων περί μεσαίων εισοδηματικών κατηγοριών, στην κλίμακα των εισοδημάτων (σε κάθε ανάλογη κλίμακα μπορεί να εντοπιστεί μια μεσαία κατηγορία, αλλά είναι ένας διανοητικός πρωτογονισμός, να ονοματίζεται μεσαία τάξη).

5) Από τη δεκαετία του 1960, η οικονομία των αναπτυγμένων χωρών είναι οικονομία υπηρεσιών. Η δημιουργική προσπάθεια της βιομηχανίας έχει μετατεθεί, από τη δεκαετία του 1980, στις χώρες χαμηλού εργατικού κόστους, με επενδύσεις των επιχειρηματιών του αναπτυγμένου κόσμου, ενώ αυτή η μετάθεση συμπληρώνεται και από επενδύσεις σε κρατικά ομόλογα των περιφερειακών χωρών. Η παραγωγή στις περιφερειακές χώρες και η μείζων κατανάλωση στις χώρες υψηλότερου εισοδήματος δημιουργεί πολλαπλές και εναλλακτικές ευκαιρίες κερδοφορίας, κάνοντας απειροελάχιστη την πιθανότητα της πλήρους αποτυχίας κάθε κεφαλαιούχου, από τις συγκεκριμένες μικρές ομάδες.

6) Οι ίδιοι «επενδυτές», επωφελήθηκαν από τη δεδομένη πελατεία των δημόσιων επιχειρήσεων, λειτουργιών, υπηρεσιών και προϊόντων, όταν πραγματοποιήθηκαν

ευρύτατες ιδιωτικοποιήσεις ή αποκρατικοποιήσεις, στις αναπτυγμένες χώρες, και απέκτησαν τεράστια και δεδομένα κέρδη. Κατά τη διαδικασία ιδιωτικοποίησης σε αρκετές περιπτώσεις (πιθανώς στις περισσότερες) δεν ανέλαβαν τα χρέη των δημόσιων επιχειρήσεων, τα οποία μετατέθηκαν στο δημόσιο χρέος. Παρά τις διακηρύξεις για τη σφικτή δημοσιονομική διαχείριση, το δημόσιο χρέος των αναπτυγμένων χωρών περίπου διπλασιάστηκε. Την ίδια περίοδο εξακοντίστηκε μια αιχμηρότατη επικοινωνιακή εκστρατεία, εναντίον του κράτους και κάθε δημόσιας δομής. Αυτή η εκστρατεία ήταν αποδοτική. Αυτοί, που έκαναν ή χρηματοδότησαν την επικοινωνιακή εκστρατεία, πήραν νέα συμβόλαια με το Δημόσιο, εξαιρετικά υψηλού κόστους, πέραν κάθε ουσιαστικού ανταγωνισμού (καθώς οι μεγάλοι δημόσιοι διαγωνισμοί, εξ αντικειμένου, αποκλείουν τη μεγάλη μάζα των μικρών επιχειρήσεων).

7) Η σταθερή ροή των επενδύσεων απαιτεί μια επαρκή χρηματοδότηση των επιχειρηματικών εγχειρημάτων, με φθηνή νομισματική μάζα (χρήμα με χαμηλό επιτόκιο δανεισμού στη μέση διάρκεια), από το τραπεζικό σύστημα. Τα χαμηλά επιτόκια δανεισμού εξαρτώνται απολύτως από τον χαμηλό ετήσιο ρυθμό αύξησης του πληθωρισμού, στη μακρά διάρκεια. Με μια παραπλανητική επικοινωνιακή εκστρατεία (πάλι), επιχειρήθηκε να πειστούν οι αμύητοι πληθυσμοί ότι η αύξηση του πληθωρισμού βλάπτει τα ατομικά εισόδημα (ενώ η δόκιμη τοποθέτηση είναι ότι μόνο με μία έλλογη και ελεγχόμενη αύξηση του πληθωρισμού είναι δυνατή η αύξηση του μέσου επιπέδου των ατομικών εισοδημάτων). Η επικοινωνιακή εκστρατεία συμπληρώθηκε από μια ροπή των τραπεζών, να συμπληρώσουν τα κέρδη τους, με τη διάθεση στεγαστικών και καταναλωτικών δανείων, σε μεγάλες μάζες του πληθυσμού. Η συγκεκριμένη πράξη έδειχνε ωφέλιμη, αρχικά, αλλά έγινε η αιτία της απαθλίσωσης των παγκόσμιων πληθυσμών, στη φάση της κρίσης του 2007-2008.

8) Η εκκαθάριση, μετά την κρίση του 2007-2008, άφησε στην αγορά ελάχιστους τραπεζικούς ομίλους, έτσι που σήμερα είναι προσβολή των νοημάτων, να γίνεται λόγος για καπιταλισμό στον τραπεζικό τομέα της παγκόσμιας οικονομίας. Τα επιβιώσαντα υπέρ-μονοπώλια είναι τα συνώνυμα της μεγαλοφουδαρχίας. Σε αυτούς τους «οικονομικούς θεσμούς» είναι χρεωμένοι και επομένως οικονομικά υποταγμένοι σχεδόν όλοι οι «κανονικοί άνθρωποι» του σύγχρονου κόσμου, αλλά και η πλειονότητα των μικρών επιχειρηματιών. Αξίζουν πράγματι «συγχαρητήρια» στους επινοητές αυτών των θεαματικών κινήσεων, επειδή κατάφεραν να αναιρέσουν την

υπόσταση του καπιταλισμού και να οδηγήσουν την παγκόσμια οικονομία και τις εθνικές κοινωνίες, στην καλύτερη περίπτωση, πίσω στην εποχή των μαικήνων.

Είναι τόση η παρέκκλιση από τις οικονομικές συνιστώσες του αστικού κόσμου και τις φυσιολογικές συνθήκες για την πραγματική ελεύθερη οικονομία, που όσοι ομνύουν πολιτικά, στην ελεύθερη αγορά και τα συμπαρομαρτούντα της, να ομοιάζουν με θλιβερούς πλάνητες και περιφορείς ανούσιων ανακρίβειών. Αν δεν πρόκειται για δυστυχείς εξαπατημένους, τότε είναι θύματα της αυτό-εξαπάτησής τους, δηλαδή σαν να βασανίζονται από κάποια ιδεολογική φλύκταινα, που τούς απασχολεί μανιωδώς και ταυτόχρονα έχει καθορίσει την πολιτική εμμονή τους.

Το διάβασμα των προτάσεων της ελληνικής ομάδας των ειδικών μού προκάλεσε την αίσθηση, ότι αντιγράφουν βασικά ένα πρότυπο οικονομικής ανάπτυξης που έχει τις ίδιες ιδεολογικές αναφορές με τις υπερκείμενες, ενώ δεν διαθέτουν κάτι ιδιαίτερο για να θεωρήσουμε, πως οι υπό διασκευή πολιτικές θα έχουν εκβολές, με κάποια ουσιαστική διαφορά από τα περιγραφέντα αποτελέσματα. Πρώτα από όλα, δεν μπορώ να συγχαρώ τους ειδήμονες για την επιστημονική επινοητικότητα τους. Υποθέτω, ότι στις παρατηρήσεις μου θα αντιτάξουν τα γνωστά και τα επαναλαμβανόμενα «κλισέ», σχετικά με την υποστήριξη εκ μέρους τους της κοινής λογικής και με το ισχυρισμό τους ότι οι θέσεις βρίσκονται στην χορεία των δήθεν αυτονόητων. Αν ανήκα στους οπαδούς του J. Schumpeter, θα ανταπαντούσα, πως οι ανάλογες στερεοτυπικές εκφράσεις ανταποκρίνονται σε όλα τα διανοητικά αδιέξοδα του αταβισμού των ανωτέρων τάξεων. Έχω, όμως και επιπρόσθετα, να θέσω ένα ερώτημα: Πόσοι από τους συμμετέχοντες έχουν συνεργαστεί ή συνεργάζονται επαγγελματικά με εμπορικές τράπεζες, με μεγάλες επιχειρήσεις ή με επαγγελματικές οργανώσεις εκπροσώπησης μεγάλων επιχειρήσεων;

Εφόσον η απάντηση είναι ότι αρκετοί από τα μέλη της συγκεκριμένης ομάδας ή οι βασικοί εισηγητές των προτάσεων έχουν συνεργαστεί ή συνεργάζονται με ανάλογους «οικονομικούς θεσμούς», τότε εξηγείται, εύκολα και χωρίς αναζητήσεις ιδεολογικού χαρακτήρα, η ροπή τους να εξυπηρετήσουν τα υλικά συμφέροντα της μεγάλης επιχειρηματικότητας. Κατά την εκτίμησή μου, η ομάδα δεν αντιπροσωπεύει κάποια διανοητική πρωτοπορία. Είναι, απλώς, μια θεωρητική οπισθοφυλακή. Κάποιες φορές, κατά την άποψή μου, τα μέλη ανάλογων ομάδων μεταβάλλονται σε θεληματικούς και σε υπερβολικούς θεράποντες των συμφερόντων μεγάλων επιχειρήσεων. Αναμένουν, ενδεχομένως, αύξηση των επενδύσεων της ισχυρής επιχειρηματικότητας στην χώρα (σαν να ήταν κάποια υπανάπτυκτη χώρα χαμηλού εργατικού κόστους), ίσως και

κάποια σημαντική ανταμοιβή για τους υπερθεματιστές αυτών των συμφερόντων. Σύμφωνα με τις παρατηρήσεις μου, μέχρι τώρα, δεν υπήρξε καμιά αξιολόγηση προσφορά!

Στην περίπτωση επικράτησης του υποδείγματος της εισήγησής τους, οι εκατοντάδες χιλιάδες μικροί επιχειρηματίες και αυτοαπασχολούμενοι της χώρας μας, δηλαδή οι βασικοί συντελεστές της ελληνικής ευημερίας (και της συμπερίληψης της χώρας στις πιο πλούσιες, παγκοσμίως), οφείλουν να σκεφτούν το μέλλον τους, στο βαθμό που θα εφαρμοστούν οι σχετικές πολιτικές. Η επιβίωσή της μικρής επιχειρηματικότητας, θα τίθεται σταθερά σε αμφισβήτηση. Ακόμη και η χαμηλή φορολογία δεν θα ευνοεί τους ίδιους, αλλά τους πολύ μεγάλους ανταγωνιστές τους. Αν οι συγκεκριμένοι μικροί επιχειρηματίες και αυτοαπασχολούμενοι εμφορούνται, λόγω της εσωτερικής τους παρόρμησης και της γενικότερης κουλτούρας τους, από ισχυρές πεποιθήσεις, για την αξία της «ελεύθερης επιλογής στην αγορά», να θυμούνται, πως, για να έχουν κάποια αξία οι πεποιθήσεις τους στην κανονική ζωή, πρέπει να συνεχίσουν να υπάρχουν οικονομικά. Για να είναι υπαρκτή και διεξοδική η επιχειρηματική τους επιβίωση, οφείλουν να αλλάξουν τους πολιτικούς συσχετισμούς και μέσα στις συντηρητικές πολιτικές παρατάξεις. Η αλλαγή των συσχετισμών στη Δεξιά, σημαίνει ταυτόχρονα την αποδέσμευση της ιδεολογίας της, από τις αριστοκρατικές παρεκκλίσεις της, και την αποτροπή της συσσώρευσης απίθανου πλούτου σε ελάχιστους μεγάλους επιχειρηματίες, οι οποίοι έχουν μία μόνο πεποίθηση: *ότι είναι πολύ πλούσιοι επειδή είναι «άριστοι» και είναι «άριστοι» επειδή είναι πολύ πλούσιοι*. Την ίδια λογική αναπαράγουν οι ιλαροί διασκεδαστές τους και οι αμειβόμενοι διαβιβαστές των απόψεων τους.

Η μεγάλη μάζα των μικρών επιχειρηματιών οφείλει να συμβάλει στην αποκατάσταση του καπιταλιστικού πνεύματος και αυτή να συνεισφέρει ταυτόχρονα στη δημιουργικότητα, την αύξηση του πλούτου, την ευημερία των απασχολουμένων και την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. Σε αυτήν την προοπτική χρειάζεται και ο διαχωρισμός των τύπων και του ύψους της επιχειρηματικής φορολογίας, με διαφορετικούς συντελεστές φορολόγησης για τους μικρούς και τους μεγάλους επιχειρηματίες (το όριο και τα μέσα αναγνώρισης του εισοδήματος μπορούν να συμφωνηθούν). Η μόνη ορίζουσα, για την δίκαιη επιλογή, είναι σύμφυτη με τους κανόνες της βαθύτερης και πιο ουσιαστικής λειτουργίας της δημοκρατίας. Τότε θα είναι δυνατόν να λειτουργήσει η βιώσιμη και η διεξοδική, για τις κοινωνικές ανάγκες, «ελεύθερη επιλογή στην αγορά», σε συνθήκες ουσιαστικού ανταγωνισμού. Ακόμη

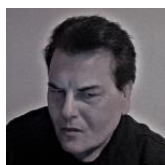
και η ατομική διάκριση, χωρίς την παρέκκλιση της άμετρης απληστίας (εκείνης της συνοδευόμενης από την φθονερή κοινωνική αντιμετώπιση), θα έχει πραγματικό νόημα, επειδή θα συμβαδίζει με την απαραίτητη συλλογική ευημερία. Μέχρι τότε, οι πραγματικότητες μας θα βασανίζονται από την αφόρητη δεσποτεία των πανίσχυρων επιχειρηματιών και την ατελή δημοκρατία, η οποία θα είναι προσανατολισμένη είτε στη συστηματική μεταβίβαση (κρατικών) πόρων σε πολύ μεγάλες επιχειρήσεις είτε στην μονομερή εξυπηρέτηση, διά της νομοθεσίας, των ιδιοτελών συμφερόντων τους.

1 Στις κοινοτυπίες περιλαμβάνονται οι προτάσεις για την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, τις μεταρρυθμίσεις στη δημόσια διοίκηση, με την έμφαση στην πρόσφατη προσπάθεια της ψηφιοποίησης της, την εμμονική ανάγκη για μεταρρυθμίσεις στην εκπαίδευση και, βεβαίως, την άδικη φορολογία, που ευνοεί μόνον τις μεγάλες επιχειρήσεις. Λίγο πιο χρήσιμες, αν και συζητήσιμες (σχετικά με τη φύση των φορέων υλοποίησης), είναι οι προτάσεις για την ανασύσταση του ενεργειακού υποδείγματος, σε οικολογική κατεύθυνση. Εκεί που τα πράγματα αποκτούν χαρακτηριστικά αιώρησης, είναι στην πρόταση για τον εξαγωγικό προσανατολισμό της οικονομίας. Η πρώτη παρατήρηση, σε αυτό το πλαίσιο, είναι ότι δεν υπάρχει επιτυχημένο παράδειγμα *οικονομικής ανάπτυξης και ευημερίας*, που δεν στηρίζεται βασικά στην εσωτερική κατανάλωση (δηλαδή στην εθνική αγορά – προηγείται η δραστική αύξηση της εθνικής κατανάλωσης και στη συνέχεια εντατικοποιούνται οι εξαγωγές). Μόνα παραδείγματα μονόπλευρων εξαγωγικών οικονομιών αφορούν, βασικά, στις πετρελαιοπαραγωγές χώρες. Όλα όσα έχουν ακουστεί περί της ανάγκης για την εντατικοποίηση των εξαγωγών, προκειμένου να υπάρξει *ανάπτυξη και εθνική ευημερία*, ανήκουν στην χορεία των αστικών μύθων, εκείνων των καταδικασμένων να είναι πιστευτοί μόνον από εύπιστα παιδιά. Ακόμη και σήμερα χώρες, με χαμηλό ή σχετικά χαμηλό επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης, που προβάλλουν ως σημαντικές εξαγωγικές δυνάμεις, βασικά, στηρίζονται στην εσωτερική αγορά τους. Η Κίνα εξάγει προϊόντα και υπηρεσίες, σε αξία ίση με το 20% περίπου του ΑΕΠ της, αλλά οι εισαγωγές της ήταν ίσες με το 14% περίπου του ΑΕΠ της (2016). Το θετικό αποτέλεσμα υπέρ των εξαγωγών ήταν μόνον το 6% του ΑΕΠ. Η Ινδία εξάγει προϊόντα και υπηρεσίες, σε αξία ίση με το 11,52% του ΑΕΠ της, αλλά οι εισαγωγές της ήταν ίσες με το 15,82% (2016) του ΑΕΠ της (δηλαδή πολύ περισσότερες από τις εξαγωγές της!). Σημειώνω ότι παρά τη μεγάλη μάζα του ΑΕΠ τους και την ταχεία ανάπτυξή τους οι δύο χώρες έχουν πολύ χαμηλό επίπεδο ευημερίας (η Κίνα είναι στην 92η θέση από την άποψη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ και

στην 90^η θέση από την άποψη του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης –HDI– το 2015, ενώ η Ινδία είναι στην 140^η θέση από την άποψη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ και στην 131^η θέση από την άποψη του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης –HDI, το 2015). Αυτά τα τελευταία πρότυπα «εξαγωγικών χωρών», θα ακολουθήσει η πρόταση για την ενίσχυση των εξαγωγών; Αν συμβαίνει κάτι τέτοιο, τότε θα εξυπηρετήσει μόνο την πολύ μικρή ομάδα των πολύ μεγάλων επιχειρήσεων, που προωθείται ενισχυτικά, σε άλλη πρόταση της ελληνικής ομάδας ειδικών. Αξίζει τον κόπο;

Share this

[Facebook](#)[Twitter](#)[Email](#)

ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΛΥΤΡΑΣ

Ο Ανδρέας Ν. Λύτρας είναι Καθηγητής στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου. Έχει διατελέσει Πρόεδρος του Τμήματος Κοινωνιολογίας (σε τρεις θητείες) και Αντιπρύτανης στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Έχει υπηρετήσει, ακόμη, ως Διευθυντής, στο Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας (Ε.Ι.Ε) και την Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, ως Διοικητής στο Γ.Ν.Α. «Κοργιαλένιο-Μπενάκειο»-ΕΕΣ και ως Πρόεδρος του Συμβουλίου Ανώτατης Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Σ.Α.Π.Ε.). Οι διερευνήσεις του αποτυπώνονται, κυρίως, σε μονογραφίες. Είναι παράλληλα πολλές οι συμμετοχές του, με κεφάλαια, σε συλλογικούς τόμους. Στο συγγραφικό του έργο συμπεριλαμβάνονται άρθρα και ανακοινώσεις σε συνέδρια. Οι μελέτες του έχουν λάβει αναφορές, σε ελληνικά και ξενόγλωσσα κείμενα. Σημειώνουμε, πως διαπιστώνονται πολλαπλές αναφορές ή, ακόμη, και κεφάλαια αφιερωμένα στο έργο του Α.Ν. Λύτρα, σε διδακτορικά ελληνικών και ξένων πανεπιστημίων. Αρκετά από τα βιβλία, που έχει συγγράψει, χρησιμοποιούνται ως διδακτικά, σε ελληνικά πανεπιστήμια. Οι περισσότερες από τις δημοσιευμένες μελέτες του έχουν ενταχθεί, σε ελληνικές και ξένες ακαδημαϊκές (όπως και εθνικές ή πολιτειακές) βιβλιοθήκες.

Κοινωνία Πολιτών

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ Η ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΤΟΥ 21ΟΥ ΑΙΩΝΑ

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ Η ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΤΟΥ 21ΟΥ ΑΙΩΝΑ

Από τον παραγωγικό προγραμματισμό

στην ελευθερία της γόνιμης πρόσβασης στη γνώση

Ανδρέας Ν. Λύτρας

Κάποτε η παιδεία ήταν ένα προνόμιο των ανώτερων τάξεων. Χρειάστηκε μια εξέλιξη δύο αιώνων της νεωτερικής πολιτείας, για να συγκροτηθεί η εκπαίδευση και να αποκτήσει τα χαρακτηριστικά της μαζικότητας και της διάχυσης των αγαθών της, σε μια σταδιακά μεγαλύτερη ομάδα του πληθυσμού. Στην αρχή οι μεγάλες πλειονότητες ανήκαν στην κατηγορία των αγράμματων. Στη συνέχεια μεγάλες μάζες περίσσευαν από τη διανομή των λεπτοφυών εκπαιδευτικών συνεισφορών. Η σταδιακή ένταξη των γυναικών και των κοινωνικών ή φυλετικών μειονοτήτων στα εθνικά κράτη μετέβαλε την αρχική ιεραρχία. Τα αναπτυγμένα νεωτερικά κράτη, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, σπούδασαν τους πληθυσμούς τους και σήμερα εξαφανίζονται εντελώς οι μερίδες των αναλφάβητων.^[1]

Η μαζικότητα της παραγωγής σχεδόν επέβαλε στην επίσημη παιδεία τις φόρμες και τα περιεχόμενα της διδασκαλίας. Η επιβεβλημένη φόρμα ήταν για τους μαθητές το είδος της συλλογικής τιθάσευσης και πειθαρχίας, το οποίο ακολουθεί το επικρατούν υπόδειγμα της οργάνωσης της εργασίας. Το πρότυπο, κατά την περίοδο μετά την ολοκλήρωση της βιομηχανικής επανάστασης και ιδίως μετά την επικράτηση

του φορντικού μοντέλου, ήταν αυτό της ιεραρχικής και πειθαρχημένης συλλογικότητας, που μοιάζει έντονα με την κλασική στρατιωτική οργάνωση. Κατά τη διαβίβαση των εκπαιδευτικών προσόντων, ο ουσιαστικός στόχος της εκπαίδευσης είναι η πιστή και απαρέγκλιτη αναπαραγωγή ή και επανάληψη της χρήσιμης γνώσης, η οποία ανταποκρίνεται στα μοτίβα και τις νόρμες της παραγωγικής οργάνωσης. Μέσα στα προαναφερθέντα μοτίβα περιλαμβάνονται (σε ανάλογη ιεράρχηση με τιςπίστες στο υπέρτατο ον-ιδίως παλαιότερα) η υπακοή στην ηγεσία του έθνους-κράτους (με το δικαίωμα άσκησης της νόμιμης βίας) και σε ολόκληρη την οικονομική, κοινωνική και θεσμική ιεραρχία. Ο μαθητής χρειάζεται υποχρεωτική εκπαίδευση έξι, εννέα ή ουσιαστικά δώδεκα ετών στην κλασική «σχολική τάξη» με τους συνομηλίκους του, για να εθιστεί στα επίσημα μηνύματα και να γίνει νομοταγής υπήκοος, αλλά και συνεπής, ευπειθής ή ευπροσήγορος υπάλληλος των οικονομικών ιεραρχιών. Κυρίως, πρέπει να μάθει να ζει, όπως ακριβώς θα τόν θυμούνται, όταν θα έχει αποδημήσει από τον ανθρώπινο βίο. Να διαφεύγει της προσοχής και της πιθανής έγκλησης, ως μέρος μιας ανώνυμης μάζας «απρόσωπων» ατόμων. Οφείλει, δηλαδή, να χαίρει κάποιας ιδιαίτερης προσοχής μόνο στη στενή ή ευρεία οικογένεια και την παραδοσιακή ή σύγχρονη (φίλοι και γνωστοί) κοινότητα· η σημασία του εξαντλείται στην επιθυμητή «ασημαντότητά» του. Η επιτυχία του ακολουθεί την κλίμακα της ιεραρχίας. Η οφειλή του είναι να μην διακρίνεται, εφόσον δεν τόν αναδειξεί η ιεραρχία των ανωτέρων του. Στην ουσία ο νεωτερικός άνθρωπος είναι βασικά υπήκοος και υπάλληλος, ενώ η ιδιότητα του πολίτη αποτυπώνεται μόνο στην τυπική του αναγνώριση.

Η ισορροπία της εκπαίδευσης, με τις πολιτικές αντιπαραθέσεις και τους πολιτειακούς μετασχηματισμούς, στη νεωτερική περίοδο ήταν πολλή δύσκολη. Η σύγχρονη ή σχετικά πρόσφατη ιστορία των κοινωνιών δικαιολογεί σίγουρα και τις σημερινές αντιφάσεις της εκπαίδευσης. Σε ορισμένες πολιτείες των ΗΠΑ, μέχρι την δεκαετία του '70, ίσχυαν νόμοι και κανονισμοί που βασίζονταν στον φυλετικό διαχωρισμό· μεταξύ άλλων τα δικαστήρια δίκασαν με αυτούς τους νόμους και η εκπαίδευση αναπαρήγαγε αυτά τα επιβεβλημένα πρότυπα.^[2]

Δεν χρειάζεται να κάνουμε πολλή συζήτηση για την εκπαίδευση στη διάρκεια των φασισμών του μεσοπολέμου. Η εκπαίδευση σε εκείνη την περίοδο αναπαράγει την επίσημη προπαγάνδα, ενώ προετοιμάζει τα νεαρά μέλη της κοινωνίας, για να γίνουν παθητικά και πειθήνια όργανα των ηγεσιών για την άκριτη προάσπιση του ρατσισμού και την υπεροχή του «περιούσιου έθνους».^[3]

Οι φασισμοί, ας τό θυμόμαστε καλά, επέβαλαν το χαρακτήρα της μαζικής παιδείας με το σύστημα της «σχολικής τάξης» (όπως οι περισσότεροι τό γνωρίζουμε), κατατάσσοντας στην παρέκκλιση ή την παρανομία κάθε πρωτότυπο, ανοικτό ή και εκλεπτυσμένο μοντέλο εκπαίδευσης.^[4] Το μοντέλο της εκπαιδευτικής τάξης με τους συμβολισμούς της ευταξίας και της ιεραρχίας αντανακλά την επιθυμητή «κοινωνική τάξη» στην οργανωμένη κοινωνική λειτουργία, την οικονομική ζωή, την εργασία και το στρατό. Αντικατοπτρίζει δηλαδή την αναγκαστική υποταγή στους πρώτους, τους προνομιούχους και τους ιεραρχικά ανώτερους, προκειμένου να επιτευχθούν κάποιες «ανώτερες ιδέες».

Σοβαρά, αλλά όχι ταυτόσημα με τα προηγούμενα, ζητήματα αντιμετώπισαν οι μαθητές της εποχής των δικτατοριών (στην Πορτογαλία, την Ισπανία και την Ελλάδα). Διδάχθηκαν ορισμένες επιβεβλημένες «αλήθειες» για τη δομή, την οργάνωση και τη διοίκηση της κοινωνίας, οι οποίες ήταν συνώνυμες της στρέβλωσης της πραγματικότητας και της αναλήθειας, σχετικά με τις αξιολογήσεις για τη νομιμότητα, τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, τη φύση και τη σημασία της εξουσίας, την οικονομική δύναμη και την επαγγελματική ιεραρχία.^[5]

Στις πιο πρόσφατες εποχές της δημοκρατικής ομαλοποίησης της νεωτερικής πολιτείας, η εκπαίδευση έχει σε ένα βαθμό μεταβολιστεί από το πνεύμα της ελευθερίας και της ελεύθερης διακίνησης των ιδεών. Το πρόγραμμα σπουδών της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, παρά τις εισφορές από την εξέλιξη της επιστημονικής σκέψης και την ενσωμάτωση της «αντιπαράθεσης» στη διοργάνωση του εκπαιδευτικού διαλόγου, παραμένει «κυριαρχικό» και «επιβλητικό» στην υποχρέωση αναπαραγωγής της επίσημης αντίληψης, καθώς αυτή συνήθως διαμορφώνεται από την κυβέρνηση ή τα κυβερνητικά όργανα. Η βασική εκπαιδευτική δομή (με αρκετές εξαιρέσεις) είναι αυτή της «σχολικής τάξης», ως ανάπτυπο (ή απείκασμα) των ανάλογων δομών της παραγωγής. Η «σχολική τάξη», με το πειθαρχικό της πρότυπο, δημιουργεί τις συνεχείς επαναλήψεις και αναπαραγωγές, σαν να πρόκειται για τους υποχρεωτικούς εθισμούς στη δουλειά του γραφείου και του εργοστασίου. Είναι μια συμβολική, ιδεολογική και πρακτική προετοιμασία του νεαρού ανθρώπου, για τον τρόπο που οφείλει να εργάζεται, να παραγάγει, να ανταγωνίζεται με τους ομοίους του στη διαμόρφωση της τιμής της εργατικής δύναμης (ή της εν γένει εργασίας), να συνεργάζεται με τους ομοίους του στην εργασιακή διαδικασία, να καταναλώνει, να προσαρμόζεται, να συνυπάρχει με τους άλλους χωρίς να είναι ενοχλητικός και να μην παρεκκλίνει από τα προετοιμασμένα πρότυπα.

Πρέπει να είμαστε δίκαιοι. Το συγκεκριμένο υπόδειγμα, παρά τις αδυναμίες του, συνέβαλε στην κοινοποίηση των απαραίτητων εργαλείων μάθησης και πληροφοριών σχεδόν σε όλους τους κατοίκους της νεωτερικής πολιτείας, την πρόσβαση στην τυπική και πιστοποιημένη γνώση και την απόκτηση επαγγελματικών προσόντων, χρήσιμων για την επιβίωση.

Σε εκείνη την εποχή ανασυγκροτείται και η ανώτερη πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Είναι σίγουρο ότι χωρίς την παρουσία των πανεπιστημίων επί εννέα αιώνες πριν την εποχή μας, σε περιβάλλον ασυλίας από τη δύναμη της εξουσίας και της οικονομίας δεν θα ήταν διαθέσιμη η γνωστική υποδομή για τις επιστημονικές και τεχνολογικές εκτοξεύσεις των βιομηχανικών επαναστάσεων και τα εντυπωσιακά διανοητικά επιτεύγματα. Η ασυλία της επιστήμης και της πανεπιστημιακής έρευνας διασφάλισε, ότι η άχρηστη για την οικονομία και η ενοχλητική για την εξουσία αφηρημένη και φιλοσοφική σκέψη θα μπορούσε να οικοδομήσει τα νέα πρότυπα, όπως συνέβη με το διαφωτισμό και το απόθεμα της επιστημονικής προεργασίας της σύγχρονης εποχής.

Πρέπει, όμως, να σκεφτούμε: πόσο ήταν ενδεχόμενο να συστηματοποιηθεί, χωρίς τα πανεπιστήμια, ο φιλοσοφικός στοχασμός πέραν των στενών περιθωρίων της θεολογικής αλήθειας και να διοργανώσει (με τις αντιφάσεις του και τις δυνατότητες διαλόγου) τις αξίες και τα ανθρώπινα μέτρα της νεωτερικής κοινωνίας; Περαιτέρω, πόσο ήταν πιθανή η ανάπτυξη της πολιτικής θεωρίας, η οποία ανασυγκρότησε τα συστήματα διοργάνωσης και λειτουργίας της νεωτερικής πολιτείας; Ακόμη περισσότερο, πόσο ελεύθεροι από τον οικονομικό εξαναγκασμό θα ήταν οι φυσικοί επιστήμονες και οι μαθηματικοί (φαίνονταν στους κοινούς ανθρώπους ως ιδιαίτεροι) να επινοήσουν τα σημερινά χαρακτηριστικά του μαθηματικού λογισμού, αλλά και τις εντυπωσιακές ανακαλύψεις τους, μαζί με τις πιθανές εφαρμογές τους; Οι απαντήσεις είναι σχεδόν αυτόματες: δεν είναι ενδεχόμενο, θα ήταν απίθανη και δεν θα ήσαν (δηλαδή καθόλου) ελεύθεροι. Επειδή υπήρξαν τα πανεπιστήμια «έξω» από τις συνθήκες του πραγματικού κόσμου μπόρεσε να αλλάξει ο κόσμος από τα επιτεύγματα και τις επινοήσεις τους.

Τα πανεπιστήμια είναι ένας «χώρος» έρευνας και παραγωγής της νέας γνώσης και υπό αυτήν την έννοια η εκπαίδευση σε αυτά τα ιδρύματα υπερβαίνει τα γνωστά όρια της μαθησιακής διαβίβασης και συχνά ανατρέπει τη γνωστική υποδομή των ανθρώπων, μετά την επικοινωνία τους με την πανεπιστημιακή διδασκαλία. Η χρονική

προσέγγιση στην εποχή μας κάνει την επιστημονική γνώση και την τεχνολογία προϋπόθεση είτε των επαγγελματικών προσόντων είτε των ίδιων των εμπορευμάτων.

Η επικράτηση του φορντισμού-τεϊλορισμού επέβαλε στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση να παραγάγει πολύ εξειδικευμένους πτυχιούχους, προκειμένου να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις των πολύ στενών ειδικεύσεων της εργασίας, ιδίως στην διοικητική πυραμίδα. Σε ένα βαθμό αυτή η εξειδίκευση των σπουδών προσανατόλισε και την έρευνα, σε εξαντλητικά περιορισμένες περιοχές της γνώσης και της επιστημονικής εστίασης. Η εξαντλητικότητα στην επιστημονική διαχείριση κατέστη μια περιοριστική εμμονή. Η επιβεβαιωμένη επιστημονική «σιγουριά» (μέσω δημοσιεύσεων και ετεροαναφορών) για συγκεκριμένες γνωστικές περιοχές δίνει έμφαση στη διαχείριση, μακριά από τη δημιουργικότητα, και διαμορφώνει λειτουργούς (διαχειριστές) που έχουν πιστοποιημένη ικανότητα υλοποιήσεων (πέραν των πραγματικών ατομικών ικανοτήτων) των προκείμενων γνώσεων. Η κλιμάκωση, από τις βασικές σπουδές μέχρι τα μεταπτυχιακά και τις διδακτορικές διατριβές εξυπηρετούσε αυτήν την «εργαλειακή» ανώτερη εκπαίδευση. Είναι η βασική ένδειξη της υπαγωγής (ίσως και της «υπαλληλοποίησης») της ανώτερης εκπαίδευσης στην οικονομία και την επιχειρηματικότητα.

Η υπαγωγή παρέμεινε, αλλά το περιεχόμενο μεταβλήθηκε, όταν οι δυνάμεις της οικονομίας και της επιχειρηματικότητας άλλαξαν κατεύθυνση. Η οικονομία της νέας εποχής είχε μια μεγαλύτερη έμφαση στη γνώση, την καινοτομία και τις επινοήσεις. Σε αυτό το περιβάλλον, η εστίαση στην επαναληπτικότητα και η εμμονή στο πολύ περιορισμένο πλαίσιο της παραγωγικής αναφοράς δεν έχει πλέον σημασία. Για την επιχειρηματικότητα έχει πλέον σημασία το ευρύτερο γνωστικό πλαίσιο των ομάδων εργασίας και των εργαζομένων σε αυτές, για το οποίο οφείλει να είναι προετοιμασμένος ένας νέος τύπος εργαζομένου. Ο νέος τύπος εργαζομένου πρέπει να μπορεί να ανταποκρίνεται ταυτόχρονα σε πολλά και εναλλασσόμενα καθήκοντα, για τα οποία η προγενέστερη εξαντλητική εξειδίκευση (με μακρόχρονη και ταυτόσημη εφαρμογή) είναι πρακτικώς άχρηστη και ίσως ενοχλητική. Στη νέα κατάσταση η επιστημονική του κατάρτιση και η επαγγελματική του προετοιμασία κρίνεται από την ευρεία και εδραία γνώση, για να μπορεί να προσκτήσει, σε εύλογο χρόνο μετά από την αρχική πιστοποίηση, πρόσθετα προσόντα ελαφρώς τροποποιημένα σε σχέση με την πρώτη πειθαρχία ή ακόμη σε συνδυασμούς με αντικείμενα και επιστήμες, τα οποία ξεμακραίνουν από τις πρώτες σπουδές και την ιδιαίτερη κατατομή του εργαζομένου (π.χ. μηχανικός με επιπλέον κατάρτιση στα οικονομικά ή διοικητικός

επιστήμονας με σπουδές προγραμματισμού). Ανάλογα με τις απαιτήσεις της παραγωγής μεταβάλλεται και το πεδίο, δηλαδή η ίδια η πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Από το ακαδημαϊκό τμήμα που εξυπηρετεί μια επιστημονική πειθαρχία μεταβαίνουμε στο συνδυασμό των προγραμμάτων σπουδών ακόμη και σε συνεργασία με άλλες πειθαρχίες. Στο μεταπτυχιακό επίπεδο η επικοινωνία με την εφαρμοσμένη έρευνα και η απαιτητική, σε αξιώσεις χειρισμού της γνώσης, δεξιότητα είναι συνυπάρχουσες ακόμη και σε πλαίσια διεπιστημονικότητας ή τουλάχιστον συλλειτουργίας συναφών πειθαρχιών. Η ενσωμάτωση στην ακαδημαϊκή λειτουργία συστημάτων ακόμη και της εξατομικεύμενης μάθησης και πιστοποίησης (αυτό είναι το περιεχόμενο της διά-βίου μάθησης) γίνεται σταδιακά κοινή και ανασυγκροτεί το πλαίσιο της «κοινωνίας των πιστοποιητικών».^[6] Η ανταπόκριση της παιδείας στις εργασιακές αναδιαρθρώσεις είναι επιτακτική και ταυτόχρονα μια πρόκληση, προκειμένου να μην εγκαλούνται τα επίσημα εκπαιδευτικά συστήματα για αφασία απέναντι στα συμβαίνοντα στην αγορά και την κοινωνική οργάνωση.^[7]

Ένα από τα κρίσιμα στοιχεία που κάνουν τα πανεπιστήμια αντικείμενα της υπαγωγής από την οικονομία και τις επιχειρηματικές δυνάμεις είναι πως η παραγωγή και η καινοτομική επινόηση που οδηγεί σε κέρδη πηγάζει από την ταχεία εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων που βασίζονται στη γνώση και την πληροφορία. Αποτελεί μείζονα προτεραιότητα των δυνάμεων του οικονομικού κόσμου να έχει γρήγορη πρόσβαση στην πρωτότυπη γνώση και τα συστήματα δημιουργίας ή διαχείρισης των πληροφοριών. Οι χύδην ή οι επεξεργασμένες πληροφορίες αποτελούν προνομιακούς χώρους για τη διαμόρφωση νέων αγορών στη βιομηχανία και κυρίως στις υπηρεσίες, οι οποίες είναι πλέον η κύρια πηγή πλουτισμού για τις ηγεμονικές οικονομικές ομάδες, σε παγκόσμια κλίμακα.

Καθώς οι υπηρεσίες και η παραγωγή του άυλου πλούτου είναι το κύριο μέλημα των κατόχων του αποθέματος, η ίδια η ανώτατη εκπαίδευση, εκτός της δευτερογενούς σημασίας της για την οικονομία, αποκτά και μια πρωτογενή σημασία για τις επιχειρηματικές δυνάμεις. Μάχονται μετά μανίας να περιορίσουν το δημόσιο έλεγχο (όπου υφίσταται) της ανώτερης εκπαίδευσης, για να τόν αποκτήσουν εκείνοι (τόσο στα παλαιά όσο και στα νέα πανεπιστήμια). Η στρατηγική είτε της επιχειρηματικής εκμετάλλευσης των πτυχίων (σαν είναι τα κλασικά εμπορεύματα) είτε της προνομιακής αξιοποίησης της πανεπιστημιακής έρευνας αποτελεί μείζονα μέριμνα των δυνάμεων της οικονομίας.

Την ώρα που διαπιστώνεται ορυμαγδός στον κορυφαίο εκπαιδευτικό και ερευνητικό θεσμό, στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση οι προκλήσεις αφορούν τόσο στη φόρμα όσο και το περιεχόμενο της μάθησης, αλλά και στο είδος της εκπαιδευτικής συνεισφοράς σε αυτά τα επίπεδα της γνωστικής πρόσληψης. Ο δάσκαλος και ο καθηγητής, σε ρόλους εισηγητή, δεν μπορούν πλέον να χαρακτηρίζουν την εκπαιδευτική διαδικασία. Ο ανάλογος ρόλος της επιβλητικής αγωγής δεν έχει κανένα νόημα, μετά τα αρχικά βήματα της εκμάθησης της γλώσσας και της αρίθμησης. Μαζί της το σύστημα της (μαζικής) «σχολικής τάξης» δεν είναι δυνατόν να μείνει απaráλλακτο και να προσδιορίζει τις παιδαγωγικές μεθόδους. Τη στιγμή που τα περισσότερα παιδιά στις αναπτυγμένες χώρες έχουν εύκολη και ανεμπόδιστη πρόσβαση σε άπειρες πληροφορίες και γνωστικό υλικό (διαμορφωμένο από τυπικά και άτυπα δίκτυα) τα (υποχρεωτικά) αναλυτικά προγράμματα σπουδών, πέραν ορισμένων αδρών αξιώσεων για τις μελλοντικές πιστοποιήσεις, είναι πάσχοντα και ακατάλληλα για την κοινωνία και την οικονομία της γνώσης. Εφόσον μάλιστα αυτά τα προγράμματα συνεχίσουν να χαρακτηρίζουν τις βαθμίδες της εκπαίδευσης θα αντιμετωπίσουν μια συντριπτική για τη φήμη τους και τους λειτουργούς τους απειλή: θα εκτεθούν ανεπανόρθωτα (τα πιο συντηρητικά, μέχρι του επιπέδου της φρικτής γελοιοποίησης).

Στην εκπαίδευση της εποχής της γνώσης ο δάσκαλος μετά την φάση μάθησης των πρώτων γραμμάτων, από εισηγητής της επιβεβλημένης γνώσης, μεταβάλλεται σε σύμβουλο για την επιλογή και τη συστηματοποίηση των πληροφοριών που παράγονται από τα τυπικά και τα άτυπα δίκτυα και τους σχετικούς θεσμούς. Ο ρόλος του είναι εδώ απολύτως κρίσιμος, επειδή η αποστασιοποίηση από τα πληροφορικά δίκτυα και τον προσωπικό χειρισμό του διαδικτύου θα ομοιάζει με τον κοινό αναλφαβητισμό στη χειρότερη εκδοχή του. Θα κατασκευάσει δηλαδή την έλλειψη επικοινωνίας, ακριβώς στη φάση που η επικοινωνία με τις πληροφορίες και τα πρόσωπα είναι προϋπόθεση της φυσικής και της επαγγελματικής ύπαρξης. Ο δάσκαλος κατευθύνει, αλλά δεν επιβάλλει. Προτείνει, αλλά δεν περιμένει την αποδοχή της πρότασης του. Μαθαίνει τους μαθητές του, να μαθαίνουν και μαθαίνει ταυτόχρονα ο ίδιος καινούργιες πληροφορίες που βελτιώνουν την εκπαιδευτική του παρουσία και σημασία.

Η εκπαιδευτική λειτουργία αξιοποιεί με μέτρο και σχετική ελευθερία τόσο την εξατομικευμένη αυτοδίδακτική μέθοδο,^[8] κερδίζοντας ώρες από τη συλλογική παθητική διδασκαλία, όσο και τη συλλογική-συμμετοχική διαχείριση των

πολιτιστικών και διδακτικών μέσων που παρέχουν αθρόα τα μουσεία, οι εκθέσεις, οι μουσικές εκδηλώσεις, οι παρουσιάσεις βιβλίων, οι θεατρικές παραστάσεις, οι βιβλιοθήκες, ο κινηματογράφος και οι τόσες άλλες δυνατότητες μάθησης, αντίληψης και κατανόησης του κόσμου, τις οποίες ο άνθρωπος καταλαβαίνει μετά το σχολείο και την ενηλικίωση. Με το μολύβι και το χαρτί να έχουν ενσωματωθεί στον προσωπικό υπολογιστή και τα συναφή επικοινωνιακά μέσα, οι προσληφθείσες παραστάσεις θα επανέλθουν δεκάδες φορές στο νου και τη συνείδηση του εκπαιδευόμενου και θα αποτελέσουν το κίνητρο της εκ νέου επίσκεψης, μέσω του διαδικτύου και των πληροφοριακών συστημάτων. Οι εκπαιδευτικές δράσεις θα εμφανίζονται και θα ηχούν, ως ταυτόχρονες αποδράσεις από την καθημερινότητα και τα στενά όρια του σχολείου, της οικογένειας, της κοινότητας, αλλά και μείζον κίνητρο για τη γνωστική πρωτοβουλία και την ενδυνάμωση των προσωπικών κλίσεων ή επιλογών.^[9] Η έγκαιρη γνωστοποίηση στους μαθητές των όρων και των προϋποθέσεων για τις μελλοντικές πιστοποιήσεις παρέχει το πλαίσιο των απαιτήσεων για την επιτυχή αποφοίτηση από τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και για την πρόσβαση στα πανεπιστήμια.

Οι εκπαιδευόμενοι γίνονται σταδιακά ενημερωμένοι άνθρωποι και προετοιμάζονται να καταστούν ενεργείς πολίτες, στους οποίους η κοινωνική δημοκρατία του μέλλοντός μας θα εμπιστευτεί τη μοίρα της κοινωνίας και της πολιτείας. Είναι σίγουρο ότι θα επιτύχουν, με κοινωνική συνεργασία η οποία θα αναδεικνύει συνεχώς τις ατομικές αρετές και ικανότητες. Από την ατομική ανάδειξη πρόκειται να αναβαθμίζεται και η συλλογικότητα.

^[1] UNDO, *Human Development Data, Education, Adult Literacy Rate* (% ages 15 and older), <http://hdr.undp.org/en/data>.

^[2] Παρά την υπέρβαση εκείνης της θλιβερής κατάστασης οι μαθητές εκείνης της εποχής με ασύμμετρο βέβαια τρόπο έχουν μάθει να αναπαράγουν από το εκπαιδευτικό σύστημα εκείνες τις αρχές. Η κριτική αντιμετώπιση των παλαιών προτύπων και «θέσφατων» είναι προσωπικές υποθέσεις.

^[3] Η εκπαίδευση, ως μηχανισμός, προετοίμασε την προσωπική θυσία τους και την καταστροφή κάθε εχθρού ή αντιπάλου. Στο τέλος έμεινε μόνο η καταστροφή και ας προέκειτο για ορισμένα από τα πιο μορφωμένα έθνη του νεωτερικού κόσμου, καθώς η μισαλοδοξία δεν είχε άλλη διέξοδο από τη βία. Η αναπαραγωγή, βέβαια, του

επιβεβλημένου προτύπου ήταν ο κύριος στόχος και αυτού του υποδείγματος της εκπαίδευσης.

[4] Βλ., “Homeschooling”, Wikipedia, <https://en.wikipedia.org/wiki/Homeschooling>.

[5] Ανάμεσα τους εξεπαιδεύθησαν πολίτες που έγιναν αστυνομικοί, δικαστές, δημόσιοι υπάλληλοι και λειτουργοί. Σε ποιές αρχές έχουν αφιερώσει την άσκηση του λειτουργήματος τους; Σε εκείνα που έμαθαν επισήμως ή σε αυτά που αποτελούν τις αξίες και τις αξιολογήσεις της δημοκρατικής οργάνωσης της πολιτείας;

[6] [Ευρωπαϊκή Επιτροπή], «Διδασκαλία και Εκμάθηση», *Λευκό Βιβλίο*, Βρυξέλλες, Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, EL/22/01590700p00 (FR), SK/αν, 1995.

[7] Μεταξύ των ζητημάτων που απασχολούν, στην παρούσα περίοδο, την κοινωνική θεωρία είναι οι κοινωνικές πραγματικότητες, αφενός της αριθμητικής συρρίκνωσης των διευθυντικών ρόλων και αφετέρου η ουσιαστική ενσωμάτωση των ανώτατων διευθυντικών στελεχών με τους ιδιοκτήτες των επιχειρήσεων. Η ενδεχόμενη σύσταση μιας νέας υβριδικής κοινωνικής τάξης (Σχήμα 2) είναι ένα από τα χαρακτηριστικά αυτής της μεταβολής. Ιδιαίτερης σημασίας είναι και η απομείωση του ρόλου των ενδιάμεσων διευθυντικών στελεχών, καθώς εμφανίζονται πλέον ως συντονιστές. Βλ., G. Dumenil, D. Levy, *The Crisis of Neoliberalism*, Cambridge Mass.-London, Harvard University Press, 2011.

[8] Μεταξύ αυτών είναι η κατ’ οίκον εκπαίδευση, σε συνάρτηση με τη συνεργατική δράση των οικογενειών και των εκπαιδευτών. Βλ., “Homeschooling”, Wikipedia, <https://en.wikipedia.org/wiki/Homeschooling>.

[9] Πβ., “Alternative education”, Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Alternative_education.
“Education”, Wikipedia, <https://en.wikipedia.org/wiki/Education>.

Κοινωνική Οικονομία

Πρόγραμμα “Μέντορες για την Κοινωνική Οικονομία”

ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Πρόγραμμα «Μέντορες για την Κοινωνική Οικονομία»

Το πρώτο **Ανοικτό Συνέδριο Κοινωνίας Πολιτών για την Κοινωνική Οικονομία** που πραγματοποιήθηκε στο Πάντειο Πανεπιστήμιο 10-12 Ιουνίου 2016, έθεσε τις βάσεις για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση της κοινωνικής οικονομίας, με στόχο την κάλυψη του θεσμικού ελλείμματος στην χώρα μας.

Στο πλαίσιο του Συνεδρίου:

- ο Υπογράφηκε το Σύμφωνο Συνεργασίας ομοσπονδιών οργανώσεων κοινωνίας πολιτών και φορέων κοινωνικής οικονομίας για την δημιουργία Συνομοσπονδίας στο χώρο.
- ο Τέθηκε ως βασική προτεραιότητα των συνεργαζόμενων φορέων ο θεσμός των τοπικών κοινωνικών συμπράξεων με την Τοπική Αυτοδιοίκηση.
- ο Τέθηκαν οι βάσεις για να δημιουργηθεί μια «δεξαμενή σκέψης» από όλους τους συνεργαζόμενους φορείς για την κοινωνική οικονομία.
- ο Συγκροτήθηκε το πρόγραμμα αλληλέγγυας Συμβουλευτικής «Μέντορες για την κοινωνική οικονομία» που ξεκίνησε άμεσα με στόχο να διεξάγεται σε 15-20 Δήμους και περιφερειακές ενότητες το χρόνο σε συνδυασμό με το ετήσιο Συνέδριο Κοινωνικής Οικονομίας.

Το πρόγραμμα «Μέντορες» ξεκίνησε πιλοτικά στα Καλάβρυτα και έχει προγραμματιστεί η επόμενη δράση στο Δήμο **Αγιάς Λάρισας** και τον Οκτώβριο στην Περιφερειακή Ενότητα Μαγνησίας της Περιφέρειας Θεσσαλίας.

Τοπικοί διοργανωτές του προγράμματος είναι Δήμοι ή τοπικοί φορείς κοινωνικής οικονομίας, με την ευθύνη της **‘ΠΕΣΚΟ’ Πανελλήνιας Ένωσης Συμπράξεων Κοινωνικής Οικονομίας**.

Στόχος του προγράμματος είναι η μεταφορά τεχνογνωσίας και η αλληλέγγυα συμβουλευτική αξιοποιώντας μια μεγάλη ομάδα ‘μεντόρων’ με βαθιά γνώση και εμπειρία στα θέματα κοινωνικής οικονομίας.

Στις σημερινές συνθήκες έχει ιδιαίτερη σημασία η εφαρμογή των θεσμών της κοινωνικής οικονομίας διότι στα κοινά και στις κοινότητες, υπάρχουν διαθέσιμοι υλικοί και ανθρώπινοι πόροι που δεν μπορούν ν' αξιοποιηθούν από τις δημόσιες και ιδιωτικές επιχειρήσεις λόγω υψηλού κόστους διαχείρισης και λειτουργίας.

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις που συνενώνουν ανθρώπινους πόρους και ενσωματώνουν εθελοντισμό στη λειτουργία τους μπορούν να αξιοποιήσουν αυτούς τους ανενεργούς πόρους.

Αυτή είναι και η μεγάλη πρόκληση για την Τοπική Αυτοδιοίκηση που απαιτεί ιδιαίτερη πολιτική και οργανωτική τεχνογνωσία.

Η βασική θεματολογία που αναπτύσσεται στα σεμινάρια και workshops και ανταποκρίνεται στις εν λόγω ανάγκες έχει σε γενικές γραμμές ως ακολούθως:

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΩΣ ΘΕΣΜΟΣ ΚΑΙ «ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑ», Βασίλης Τακτικός

Πρόκειται για μια ολιστική προσέγγιση. Κοινωνική οικονομία δεν απλά μια κοινωνική επιχείρηση ή ένας συνεταιρισμός αλλά ένα ξεχωριστό μοντέλο οικονομίας που χρειάζεται αντίστοιχο θεσμικό περιβάλλον, δηλαδή ένα συμβολικό «οικοςύστημα», για να ευδοκιμήσει. Η συγκρότηση του κοινωνικού κεφαλαίου, οι ανταλλαγές χωρίς μεσάζοντες, η αυτοοργάνωση και συμμετοχική δημοκρατία των παραγωγών και των καταναλωτών. Κι αυτό απαιτεί μια νέα συνεργατική κοινωνική και επιχειρηματική κουλτούρα στην οποία στοχεύει κατά κύριο λόγο το επιμορφωτικό πρόγραμμα.

«MENTORING: Η ΓΕΦΥΡΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ», Ε. Σταυρινάκη

Ο Μέντορας είναι δίπλα στον κοινωνικό επιχειρηματία/φορέα για να μοιραστεί τη «σοφία» του, τα λάθη του ενδεχομένως αλλά και τις επιτυχίες του. Επίσης ανεξάρτητα από την εμπειρία και τη γνώση του Μέντορα στα επιχειρηματικά ζητήματα, μπορεί να διευκολύνει τη δικτύωση. Για έναν επιχειρηματία ο μέντορας είναι κάποιος που έχει επιχειρηματική εμπειρία και που μπορεί να χρησιμεύσει ως ένας έμπιστος και εχέμυθος συνομιλητής για μια αρκετά σημαντική χρονική περίοδο.

«ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ», Ανδρέας Λύτρας

Η παρουσίαση των πρόσφατων εμπειρικών δεδομένων για την απασχόληση στην κοινωνική οικονομία (Κ.Ο.), μέσα στο περιβάλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δίνει την ευκαιρία για τη σταχυολόγηση των σημαντικότερων φαινομένων και τη διατύπωση προτάσεων για διεξοδικές επιλογές. Η ανάλυση, μετά τη συστηματική έκθεση των συγκριτικών στοιχείων για τα καθεστώτα απασχόλησης και τον εθελοντισμό, εξετάζει εναλλακτικές επιλογές για τις νέες μορφές εργασίας στην κοινωνική οικονομία. Η διαπραγμάτευση διερευνά τα νέα υποδείγματα των καθεστώτων της απασχόλησης με σκοπό, αυτά να συμβιβάζονται με τις ιδιότητες της Κ.Ο., να μην αντιφάσκουν με τον εθελοντισμό και να μπορούν να ανταποκρίνονται στις παρούσες συναλλακτικές σχέσεις.

«ΑΔΗΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ», Γιώργος Τσομπάνογλου

Οι θεσμοί της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα φέρουν μια ουσιαστικά φιλανθρωπική καταστατική δέσμευση για παροχή αγαθών και υπηρεσιών προς τα μέλη τους και την κοινότητα, είναι ανεξάρτητοι, πράγμα που σημαίνει ότι κάθε λήψη απόφασης αναφορικά με την λειτουργία τους καθορίζεται από τα διοικητικά του συμβούλια χωρίς εξωτερική ανάμειξη από κυβερνητικές και διοικητικές υπηρεσίες ή άτομα ή παντός τύπου αντιπροσώπου αυτών

«ΚΟΙΝΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ», Γ. Λιερός

Τα τελευταία χρόνια γίνεται πολύς λόγος στη δημόσια συζήτηση για τα «κοινά». Τι είναι όμως αυτά τα περιβόητα «κοινά»; Πρόκειται για αυτό που συνηθίζουμε να ονομάζουμε «κοινά αγαθά»; Πρόκειται για τους «κοινούς πόρους»; Τα κοινά είναι μόνο τα δάση, οι παραλίες, ο αέρας και το νερό, τα οποία είναι γνωστά ως «κοινά τοις πάσι» από την εποχή του αρχαίου ρωμαϊκού δικαίου; Ή πρόκειται και για κάτι πιο σύνθετο, που έχει άμεση σχέση με την αυτοοργάνωση της κοινωνίας, τις δομές αλληλέγγυας και συνεργατικής οικονομίας, τους εργατικούς αγώνες, τα κινήματα πολιτών που μετατρέπουν την κρατική ιδιοκτησία σε δημόσια, σε κοινή κτήση;

«ΤΟΠΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΥΜΠΡΑΞΕΙΣ, ΣΥΝΕΡΓΕΙΕΣ ΜΕ Τ.Α.» Εθ. Σπινθάκης

Πρόκειται για θεσμικό εργαλείο συγκέντρωσης και διαχείρισης κοινωνικού κεφαλαίου και ένα μοντέλο για την συγκρότηση ομάδων τοπικής δράσης σύμφωνα με την πολιτική συνοχής της Ε.Ε. 2014-20 βάσει της οποίας η κοινωνία πολιτών και οι εταίροι του ιδιωτικού τομέα πρέπει να κατέχουν τουλάχιστον το 50% της εταιρικής

σχέσης, ο τρίτος εταίρος είναι τα ΝΠΔΔ, ενώ καμιά ομάδα δεν πρέπει να έχει άνω του 49%. Σκοπός της τοπικής κοινωνικής σύμπραξης είναι η ανασύνθεση ανθρώπινων και υλικών πόρων για την ενίσχυση της πραγματικής οικονομίας, την ενδυνάμωση συμπληρωματικών κοινωνικών υπηρεσιών ειδικώς προς τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και η δημιουργία συμπληρωματικού εισοδήματος για την τοπική κοινωνία.

«ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ», Κ. Οικονομόπουλος

Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης ενότητας παρουσιάζονται, αναλύονται και συζητούνται θέματα όπως:

- Ο σχεδιασμός ολοκληρωμένων προγραμμάτων για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας σε τοπικό επίπεδο
- Η κοινωνική επιχειρηματικότητα ως εργαλείο ανάπτυξης
- Τα χρηματοδοτικά εργαλεία και ο τρόπος προσέγγισης τους
- Η σημασία της κεφαλαιοποίησης της αποκτηθείσας γνώσης και εμπειρίας από την υλοποίηση έργων
- Η αξία της Δικτύωσης
- Ο ρόλος του Συμβούλου
-

«ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΘΕΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ για την ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ », Σ. Κοσκοβόλης

Πως μπορούμε να διαμορφώσουμε ένα στρατηγικό σχέδιο για να εδραιώσουν οι φορείς (κάθε είδους) μεταξύ τους συνεργατικές σχέσεις και να τις βελτιώσουν.

Οι συνεργατικές σχέσεις μπορεί να είναι πολυδιάστατες, μπορούν να είναι ατομικές σχέσεις, ένας προς έναν, αλλά το πλέον σύνηθες είναι να αφορούν σχέσεις δικτύωσης στις οποίες ενδέχεται να εμπλέκονται πολλά μέρη (πρόσωπα, επιχειρήσεις, φορείς κλπ..

«ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ για την ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ», Νίκος Γιαννής (Δρ.)

Στην Ευρώπη της μεγαλύτερης κρίσης που διήλθε ποτέ, η κοινωνική οικονομία και η κοινωνική επιχειρηματικότητα αντιπροσωπεύουν μια τεράστια πηγή έμπνευσης και δυναμισμού για την επίτευξη μιας ολοκληρωμένης και βιώσιμης ανάκαμψης.

«ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ, ΧΩΡΙΣ ΜΕΣΑΖΟΝΤΕΣ», Δ. Μιχαηλίδης

Μια από τις πρωταρχικές μορφές της κοινωνικής οικονομίας είναι η παραγωκατανάλωση η οποία μπορεί να αναπτυχθεί μέσα από την κοινωνικά υποστηριζόμενη γεωργία, από καταναλωτικές ενώσεις και συνεταιρισμούς. Η παραγωκατανάλωση ως μορφή έρχεται από πολύ παλιά την οικιακή οικονομία και την τοπική αυτάρκεια. Ο παραγωγός είναι ταυτοχρόνως και καταναλωτής χωρίς την μεσολάβηση του εμπόρου και του κράτους. Σήμερα αυτή η σχέση έρχεται σε εξελιγμένη μορφή μέσω των κοινωνικών δικτύων που συγκροτούν κοινωνικό κεφάλαιο και κοινωνικές επιχειρήσεις.

«ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΩΣΕΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΩΝ» Έλενα Παπανδρέου

Οι περιφερειακές ομοσπονδίες συλλόγων είναι οι πιο αντιπροσωπευτικοί θεσμοί της κοινωνίας των πολιτών στην χώρα, με δεκάδες χιλιάδες μέλη σε τοπικό επίπεδο, με εθελοντική παρουσία και προσφορά. Είναι δε θεσμοί σημαντικοί για τις τοπικές κοινωνίες γιατί συγκροτούν το λεγόμενο «κοινωνικό κεφάλαιο» και συμβάλλουν στην άδηλη κοινωνική οικονομία, αλλά δεν αναγνωρίζονται από το κράτος για τον ρόλο τους αυτό. Για την αυθεντική κοινωνική οικονομία όμως είναι η βάση της μεγαλύτερης συλλογικότητας για την συγκρότηση του κοινωνικού υποκειμένου στην χώρα μας για την συγκρότηση των τοπικών κοινωνικών συμπράξεων.

«ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΥΠΟΣΤΗΡΙΖΟΜΕΝΗ ΓΕΩΡΓΙΑ» Παπακωνσταντίνου Δημήτρης, Γεωπόνος

Τι είναι και πως μπορεί να εφαρμοστεί στην Ελλάδα; Είναι δικτύωση τοπικών αγροκτημάτων και καταναλωτών από τα αστικά κέντρα που έχουν υιοθετήσει τις οικολογικές αξίες στη διατροφή

Τι μορφές μπορεί να έχει; Οι καταναλωτές (π.χ σε μία Πολυκατοικία ή σε ένα Δήμο) αποφασίζουν να μισθώσουν ένα αγρόκτημα ή μέσα από μια αμοιβαία συμβολαιακή σχέση -με τοπικό αγρόκτημα, συναποφασίζουν να προμηθεύονται σε τακτική βάση τα παραγόμενα κηπευτικά και οικοτεχνικά προϊόντα δομώντας σχέσεις εμπιστοσύνης και αμοιβαίου οφέλους.

Μπορούν να υλοποιούν ξεναγήσεις στο αγρόκτημα ή στην οικοτεχνία, εκπαιδευτικά σεμινάρια, γευσιγνωσίες ή και να υιοθετούν ένα κελλάρι ή μια κάβα οίνων και αποσταγμάτων ή ένα παραγωγικό ζώο και να επιβλέπουν τις ορθές συνθήκες εκτροφής του.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.

Το πρόγραμμα

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΖΟΥΝ ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΑ

- ο Γιώργος Τσομπάνογλου, καθηγητής κοινωνιολογίας
- ο Ανδρέας Λύτρας, καθηγητής κοινωνιολογίας
- ο Γιώργος Λιερός, συγγραφέας
- ο Δώρα Ντούλια, συγγραφέας
- ο Νίκος Γιαννής Δρ. Ευρωπαϊκοί Θεσμοί
- ο Δημήτρης Μιχαηλίδης, δημοσιογράφος ΑΓΡΟΝΕΑ
- ο Βασίλης Τακτικός, συγγραφέας – δημοσιογράφος
- ο Έλενα Παπανδρέου, δρ αρχιτέκτων μηχανικός
- ο Ευάγγελος Σπινθάκης, πολιτικός επιστήμων, συντονιστής ΠΕΣΚΟ
- ο Νίκος Δημητριάδης, οικονομολόγος, σύμβουλος περιφερειακής ανάπτυξης
- ο Έλλη Βαγγέλη, οικονομολόγος
- ο Κατερίνα Γιαννακοπούλου, πρόεδρος Ομοσπονδίας Εθελοντικών Οργανώσεων
- ο Στέλιος Κατωμέρης, πρόεδρος ΠΕΜΗ ΚΟΙΝΣΕΠ
- ο Άρης Στρατάκος, γεωπόνος ΠΕΜΗ ΚΟΙΝΣΕΠ
- ο Σύρος Κοσκοβόλης, δ/ντής ΕΕΑ
- ο Δημήτρης Βαρβιτσιώτης, COO Solar Cells Hellas Group, ΔΣ HELAPCO, Πρόεδρος της ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ και Παγκαλαβρυτινής Ενώσεως
- ο Σάκης Τζάκρης, οικονομολόγος
- ο Αλέξανδρος Οικονόμου, manager συνεταιριστικού οργανισμού
- ο Γιώργος Καραμπάτος, εκτελ. δ/ντής Πολιτιστικού Οργανισμού «Δρόμοι της Ελιάς»
- ο Νίκος Ντάσιος, Μηχανικός Περιβαλλοντολόγος
- ο Κώστας Διάκος, Νομικός
- ο Παπακωνσταντίνου Δημήτρης, Γεωπόνος

ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ ΑΝΟΙΚΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Με μεγάλη επιτυχία και με τη συμμετοχή 500 περίπου συνέδρων ολοκληρώθηκε στις 12 Ιουνίου το τριήμερο Ανοικτό Συνέδριο Κοινωνίας Πολιτών για την Κοινωνική Οικονομία στο Πάντειο Πανεπιστήμιο

Με μεγάλη επιτυχία και με τη συμμετοχή 500 περίπου συνέδρων ολοκληρώθηκε στις 12 Ιουνίου το τριήμερο Ανοικτό Συνέδριο Κοινωνίας Πολιτών για την Κοινωνική Οικονομία στο Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Η διοργάνωση του Συνεδρίου έγινε με πρωτοβουλία της Πανελλήνιας Ένωσης Συμπράξεων Κοινωνικής Οικονομίας (Π.Ε.Σ.Κ.Ο.) σε σύμπραξη με το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών και σε συνεργασία τα μεγαλύτερα κοινωνικά δίκτυα στο χώρο των οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών, γεγονός που καταδεικνύει ότι πρόκειται για το πρώτο εγχείρημα, σε σχέση με τα μέχρι σήμερα, που ξεκινά από τα κάτω, δηλαδή από τους ίδιους τους φορείς της κοινωνικής οικονομίας.

Στο τριήμερο αυτό, 80 ομιλητές σε 16 θεματικές ενότητες ανέδειξαν προβλήματα και παρουσίασαν θέσεις, πολιτικές και προτάσεις για τον Τρίτο Τομέα της Οικονομίας στην Ελλάδα.

Από τις τοποθετήσεις τόσο των εισηγητών όσο και των συνέδρων, προέκυψε η ανάγκη για μεγαλύτερη συνεργασία και δικτύωση μεταξύ των φορέων της κοινωνικής οικονομίας για την υιοθέτηση και προώθηση κοινών προτάσεων και δράσεων σε θεσμικό επίπεδο και ανά τομέα.

Παράλληλα αναδείχθηκε η μεγάλη σημασία της συνεργασίας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης με φορείς της Κοινωνίας Οικονομίας, μέσω της δημιουργίας Τοπικών Κοινωνικών Αναπτυξιακών Συμπράξεων.

Μέσα από το Συνέδριο προτάθηκε η διαμόρφωση ενός πεδίου έρευνας για τη κοινωνική οικονομία στην Ελλάδα με τη συμβολή του Παντείου Πανεπιστημίου. Η ανάπτυξη του πεδίου μπορεί να γίνει τόσο με την προσθήκη μαθημάτων Κοινωνικής Οικονομίας στο Πρόγραμμα Σπουδών, όσο και με τη δημιουργία σχετικού Ερευνητικού Ινστιτούτου.

Στο συνέδριο συμμετείχε ο Alain Coheur, ως εκπρόσωπος της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής της ΕΕ, ο οποίος έδωσε τη διάσταση της Κοινωνικής Οικονομίας σε Ευρωπαϊκό Επίπεδο.

Η επιστημονική διάσταση της Κοινωνικής Οικονομίας αναπτύχθηκε από τη θεματική ενότητα του Παντείου Πανεπιστημίου με τίτλο «Οι κοινωνικές επιστήμες και η κοινωνική αλληλεγγύη», την επιμέλεια της οποίας είχε αναλάβει ο κος **Ανδρέας Λύτρας**, Καθηγητής στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου.

Την έναρξη του Συνεδρίου κήρυξε, ο Αντιπρύτανης του Παντείου Πανεπιστημίου, κος **Ιωάννης Σακέλλης**, Καθηγητής Οικονομικής της Εργασίας – Κοινωνικής Πολιτικής Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας.

Τους συνέδρους καλωσόρισε η κα **Αρτινοπούλου Βασιλική**, Πρόεδρος του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου και η κα **Στρατηγάκη Μαρία**, Αντιδήμαρχος Αθηναίων ως εκπρόσωπος του Δήμου, υπό την Αιγίδα του οποίου πραγματοποιήθηκε το Συνέδριο.

Το συνέδριο χαιρέτησαν και τίμησαν με την παρουσία τους ο **π. Βασίλειος, Πρωτοπρεσβύτερος, Εκπρόσωπος του Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Αθηνών** και πάσης Ελλάδος κ.κ. Ιερωνύμου, η κα **Θεανώ Φωτίου**, Αναπληρώτρια Υπουργός Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, ο κος **Παυσανίας Παπαγεωργίου**, Γενικός Γραμματέας Διά Βίου Μάθησης και Νέας Γενιάς, ο κος **Χαράλαμπος Κασίμης**, Γενικός Γραμματέας Αγροτικής Πολιτικής και Διαχείρισης Κοινοτικών Πόρων, ο κος **Γιώργος Βερνίκος**, Πρόεδρος Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, ο κος **Θέμης Δημητρακόπουλος**, Εκπρόσωπος του Υπουργού Παιδείας, ο κος **Βασίλης Λιόγκας**, Εκπρόσωπος του Αναπληρωτή Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας, η κα **Καλλιόπη Σταυροπούλου**, Περιφερειακή Σύμβουλος της Περιφέρειας Αττικής, ο κος **Δημήτρης Κάρναβος**, Δήμαρχος Καλλιθέας, ο κος **Χιωτάκης Νίκος**, Εκπρόσωπος της ΚΕΔΕ, ο κος **Αντώνης Γκουντάρας**, Δήμαρχος Αγιάς, ο κος **Κώστας Λαμπρόπουλος**, Εκπρόσωπος της ΓΣΕΕ, ο κος **Κουγιουμτζής Νικόλαος**, Εκπρόσωπος της ΕΣΕΕ και ο κος **Δημήτριος Κουτσοθεόδωρος**, Πρόεδρος του ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΩΝ ΑΓΟΡΩΝ & ΑΛΙΕΙΑΣ Α.Ε.

Καθ' όλη τη διάρκεια του Συνεδρίου έδωσαν το παρόν δεκάδες εκπρόσωποι από την Τοπική Αυτοδιοίκηση και φορείς από την Κοινωνία των Πολιτών.

Η πρώτη μέρα του Συνεδρίου, (Παρασκευή 10 Ιουνίου) αφιερώθηκε σε οριζόντια θέματα που αφορούν στην κοινωνική οικονομία όπως:

- I. 1. Το θεσμικό περιβάλλον για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία
- II. 2. Κοινωνική οικονομία – νέες τάσεις στον διεθνή χώρο
- III. 3. Οι κοινωνικές επιστήμες και η κοινωνική αλληλεγγύη
- IV. 4. Τοπική αυτοδιοίκηση και κοινωνική οικονομία

Την δεύτερη μέρα του Συνεδρίου, λειτούργησαν από το πρωί μέχρι το βράδυ τρία παράλληλα θεματικά εργαστήρια και συνολικά έγιναν 60 εισηγήσεις στις παρακάτω δώδεκα (12) θεματικές ενότητες.

- I. 1. Αγροδιατροφή και κοινωνική οικονομία
- II. 2. Κοινωνική επιχειρηματικότητα
- III. 3. Δια βίου εκπαίδευση και κοινωνική οικονομία
- IV. 4. Χρηματοδοτικά εργαλεία – Μικροπιστώσεις για την κοινωνική επιχειρηματικότητα. Ηθική Τράπεζα
- V. 5. Κοινωνική φροντίδα – υγεία και κοινωνική οικονομία
- VI. 6. Εθελοντισμός, εθνικοτοπικές ομοσπονδίες
- VII. 7. Εργαλεία & Δομές Υποστήριξης του Συνεργατισμού και της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας (ΚΟΙΝΣΕΠ)
- VIII. 8. Αχρήματα και ανταλλακτική οικονομία. Δίκτυα παραγωγών καταναλωτών – συνεργατισμός – καινοτομία
- IX. 9. Προσφυγικό – μεταναστευτικό και κοινωνική οικονομία
- X. 10. Πολιτισμός, τουρισμός και κοινωνική οικονομία
- XI. 11. Οικολογία, ενέργεια, περιβάλλον και κοινωνική οικονομία
- XII. 12. Πολιτικές για την κοινωνική οικονομία και την συμμετοχική δημοκρατία

Το πρωί της Κυριακής λειτούργησε το «Ανοικτό Βήμα», στο πλαίσιο του οποίου τοποθετήθηκαν όσοι από τους Συνέδρους το επιθυμούσαν, προκειμένου να εκφράσουν τις απόψεις τους αλλά και για να συμπληρώσουν, κριτικάρουν, επικροτήσουν τα όσα ακούστηκαν τις δύο προηγούμενες μέρες.

Το Συνέδριο ολοκληρώθηκε με τους συντονιστές των θεματικών ενοτήτων να παρουσιάζουν στην ολομέλεια του Συνεδρίου τις προτάσεις κάθε θεματικής ομάδας, αλλά και με ένα στρογγυλό τραπέζι εργασίας, στο οποίο δίκτυα και ομοσπονδίες συζήτησαν τη δυνατότητα μιας μόνιμης συνεργασίας σε θέματα κοινωνικής οικονομίας.

Τις επόμενες μέρες θα αναρτηθούν στην ιστοσελίδα του συνεδρίου τα τελικά συμπεράσματα, οι παρουσιάσεις των ομιλητών και το βίντεο από το σύνολο των εργασιών του Συνεδρίου.

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το συνέδριο, οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να επισκέπτονται το διαδικτυακό τόπο και τις σελίδες κοινωνικής δικτύωσης του Συνεδρίου.

Το Γραφείο Τύπου του Συνεδρίου

<http://socialactivism.gr/το-πρωτο-βημα-εγινε-στο-δημο-αγιασ-με-το/>

- ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΒΗΜΑ ΕΓΙΝΕ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΑΓΙΑΣ Με το πρόγραμμα: “μέντορες-κοινωνικοί άγγελοι” για τη κοινωνική οικονομία παρουσία της περιφέρειας Θεσσαλίας

Κοινωνική Οικονομία

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΒΗΜΑ ΕΓΙΝΕ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΑΓΙΑΣ Με το πρόγραμμα: “μέντορες-κοινωνικοί άγγελοι” για τη κοινωνική οικονομία παρουσία της περιφέρειας Θεσσαλίας

Το τριήμερο επιμορφωτικό πρόγραμμα «**Μέντορες-Κοινωνικοί άγγελοι**» ξεκίνησε με πρώτο σταθμό, το **Δήμο Αγίας Λάρισας** και διεξήχθη στις 29-31 με τη παρουσία και στήριξη της περιφέρειας Θεσσαλίας και του **Περιφερειάρχη Κ. Αγοραστού**.

Συμμετείχαν στελέχη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και τοπικών φορέων κοινωνικής οικονομίας. Σκοπός η δημιουργία μιας τοπικής ένωσης φορέων κοινωνικής επιχειρηματικότητας που θα λειτουργήσει ως κέντρο αναφοράς και στήριξης της κοινωνικής οικονομίας.

Ο Δήμαρχος Αγίας Αντώνης Γκουντάρας χαρακτήρισε το όλο εγχείρημα ως μια αναγκαία πρωτοβουλία για να πάρει η τοπική κοινωνία την υπόθεση της κοινωνικής οικονομίας στα χέρια της, με διαδικασίες αυτοδιαχείρισης και να μην περιμένει από δημόσια διοίκηση και γραφειοκρατία να κάνει πράγματα που πηγάζουν μόνο από την δυναμική της ίδιας της κοινωνίας.

Ο Δήμος Αγίας όπως τόνισε υποστήριξε μέχρι τώρα τους τοπικούς φορείς και θα συνεχίσει να τους υποστηρίζει αλλά, δεν μπορεί να υποκαταστήσει τους θεσμούς της κοινωνικής οικονομίας που πρέπει να ξεκινούν από τα κάτω με συμμετοχικές διαδικασίες με αυτοδιαχειριζόμενους θεσμούς.

Ο **Βασίλης Τακτικός** και ο **Ευάγγελος Σπινθάκης** συντονιστές της ομάδας επιμορφωτών, ανέπτυξαν πως μπορεί να λειτουργήσει ο δευτεροβάθμιος θεσμός κοινωνικής οικονομίας σε τοπικό επίπεδο μέσω των τοπικών κοινωνικών συμπράξεων καθώς τώρα διευκολύνονται οι διαδικασίες μέσω της εφαρμογής του νέου νόμου 3348/16 για την κοινωνική οικονομία.

Το χρήσιμο στοιχείο είναι πως θα αξιοποιηθούν οι ανενεργοί υλικοί πόροι της τοπικής αυτοδιοίκησης πχ. κτίρια, δημοτικές εκτάσεις, δάση, παραλίες, μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο κοινωνικής επιχειρηματικής δραστηριότητας, μέσω προγραμματικών συμφωνιών που δύναται να συναφθούν πλέων μεταξύ τοπικής αυτοδιοίκησης και φορέων κοινωνικής επιχειρηματικότητας μέσω του νόμου 3348/16.

Με άξονες τους τομείς για την ΑΓΡΟΔΙΑΤΟΦΗ-ΤΟΥΡΙΣΜΟ- ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ – ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ-ΕΝΕΡΓΕΙΑ μπορούν να προωθηθούν μέσω της συμμετοχικής κοινωνικής οικονομίας, με την μορφή συντεταγμένων παραγωγικών και θεματικών πρωτοβουλιών, με θεσμικό στόχο να σχηματίσουν μια ενιαία κοινωνική σύμπραξη στο χώρο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης με αντικείμενο τον συντονισμό των δράσεων αλλά και την συμβουλευτική στήριξη και επιμόρφωση στελεχών.

Μια άλλη σημαντική παράμετρος που αναπτύχθηκε από τους εισηγητές ήταν γιατί πρέπει να συνεταιριστούν και να συνεργαστούν οι αγρότες και οι παραγωγοί σε τοπικό επίπεδο και ποια είναι τα πλεονεκτήματα αυτής για την τοπική οικονομία αυτής της συνεργασίας **να διακινούνται τα προϊόντα χωρίς μεσάζοντες.**

Σε μια περιοχή που υπάρχει σημαντική παραγωγή στις δεντροκαλλιέργειες όπως μήλα, κάστανα που αντιπροσωπεύουν το 30% της εθνικής παραγωγής, είναι ζωτικής σημασίας η λειτουργία συνεταιριστικών και συνεργατικών επιχειρήσεων, όχι μόνον για την επιστημονική υποστήριξη των καλλιεργειών και των υποδομών τους πχ όπως η υδροδότηση και άρδευση αλλά και η βιωσιμότητα των ίδιων των εισοδημάτων από τις διακυμάνσεις της αγοράς. Μπορεί οι έμποροι σε μια ευνοϊκή περίοδο να απορροφούν σχεδόν όλη την παραγωγή όπως στην σημερινή συγκυρία αλλά είναι βέβαιο από την φύση των αγορών που κυνηγούν το κέρδος και τις ευκαιρίες όταν βρουν εναλλακτικές πηγές να αφήνουν ολόκληρες παραγωγές αδιάθετες με ανυπολόγιστες αρνητικές συνέπειες για τους παραγωγούς και τις καλλιέργειες τους. Στο Δήμο Αγιάς έχουν γνώση αυτών των συνεπειών της ανοργάνωτης κοινωνίας και ανοργάνωτης παραγωγής. Ο ίδιος ο Δήμαρχος και **αρμόδιος αντιδήμαρχος** έχουν κάνει μεγάλες προσπάθειες για να προβάλλουν τα προϊόντα και να τα προωθήσουν σε αγορές της Ιταλίας και της Γερμανίας αλλά αυτές οι ηρωικές προσπάθειες δεν μπορούν να καλύψουν για πάντα το θεσμικό έλλειμμα της συνεργατικής οργάνωσης.

Ο Δήμαρχος έχοντας επίγνωση των δυσκολιών που έρχονται επεσήμανε αυτό το κενό και για αυτό άλλωστε είναι ένθερμος υποστηρικτής της συνεργατικής αυτοδιαχείρισης της τοπικής οικονομίας.

Στο τριήμερο σεμινάριο –εργαστήριο για την κοινωνική οικονομία οι συμμετέχοντες είχαν την ευκαιρία να ακούσουν τεκμηριωμένες αναλύσεις για το πρόβλημα της ανεργίας και της αναπόφευκτης συρρίκνωσης της μισθωτής εργασίας που μπορεί να αντικατασταθεί μόνον με το συνεργατισμό και την ανάληψη επενδυτικών πρωτοβουλιών και της επιχειρηματικότητας από τους ίδιους τους κοινωνικούς φορείς, δίκτυα επαγγελματιών , δίκτυα τουριστικών επιχειρήσεων, τοπικές δομές κοινωνικής φροντίδας.

Ο καθηγητής του Παντείου Πανεπιστημίου Αντρέας Λύτρας ανέπτυξε τα νέα επιστημονικά δεδομένα στην εξέλιξη της μισθωτής εργασίας και σε συνάρτηση με την κοινωνική επιχειρηματικότητα που πρέπει να έχουν υπόψη όσοι σχεδιάζουν περιφερειακά και τοπικά προγράμματα.

Ο καθηγητής Γεώργιος Τσομπάνογλου, ανέπτυξε τα πλεονεκτήματα της κοινωνικής οικονομίας για την ενίσχυση της παραγωγής σε μια σειρά προϊόντων που οι περιοχές της Θεσσαλίας αλλά και η χώρα μας είναι ελλειμματικές και θα μπορούσαν να αναπτυχθούν μέσα από κοινωνικές και επιχειρηματικές συνέργειες με τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας.

Ο Δημήτρης Μιχαλίδης μίλησε για τη σημασία της κοινωνικά υποστηριζόμενης γεωργίας ως μοχλό για μικρές παραγωγικές πρωτοβουλίες οι οποίες σήμερα δεν επιχειρούνται χωρίς τη διασφάλιση μιας εγγύησης. Εγγυήσεις όμως που θα μπορούσαν να δοθούν μέσω της συμβολαιακής Γεωργίας ενός «κοινωνικού συμβολαίου» από τις καταναλωτικές οργανώσεις των αστικών κέντρων όπως συμβαίνει σε πολλές άλλες χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής.

Ο Κώστας Διάκος, ανέπτυξε τις δυνατότητες που υπάρχουν για το πράσινο επιχειρείν στο χώρο της ανακύκλωσης στους δασικούς και ενεργειακούς συνεταιρισμούς και τι πρωτοβουλίες μπορούν να ληφθούν στη μικροπεριφέρεια ενός Δήμου.

Η **Ελένη Παπανδρέου**, ανέπτυξε την διαδικασία συγκρότησης του κοινωνικού κεφαλαίου μέσα από την δευτεροβάθμια οργάνωση των τοπικών συλλογικοτήτων και την τριτοβάθμια οργάνωση των ομοσπονδιών σε μια Πανελλήνια συνομοσπονδία μέσα από την οποία μπορεί να εκφράζεται η κοινωνία πολιτών ως προπομπός και υποστηρικτής της κοινωνικής οικονομίας.

Ο **Χρήστος Προβέζης** και ο **Κώστας Βενιώτης** με την εμπειρία τους από το κίνημα «χωρίς μεσάζοντες» και την «Αλληλεγγύη για όλους», η οποία βασίζεται σε 400 περίπου δομές σε όλη τη χώρα, ανέπτυξαν τον τρόπο δικτύωσης αυτών των δομών με τους πολίτες από τη μια μεριά που μπορούν να προσφέρουν κάτι από το εισόδημα τους ή την παραγωγή τους και από την άλλη στους συμπολίτες μας που αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της φτώχειας. Ανέδειξαν ένα σύστημα και ένα τρόπο πώς τα προϊόντα που σε διαφορετική περίπτωση θα κατέληγαν στις χωματερές ή αμάζευτα μπορούν να σιτίσουν ένα μεγάλο τμήμα της κοινωνίας μας. Θα πρέπει εδώ να υπογραμμιστεί ότι το **κίνημα χωρίς μεσάζοντες** έχει δομηθεί γύρο από το ζήτημα της τροφής και δράσεις για την άμεση αντιμετώπιση της φτώχειας.

Η πρωτοβουλία του Δήμου Αγιάς να συγκαλέσει την επιμορφωτική ομάδα «Μέντορες-Κοινωνικοί άγγελοι» για την κοινωνική οικονομία δεν είναι τυχαία καθώς υπάρχει μια προϊστορία σχετικών προσπαθειών και στο πλαίσιο αυτό έχουν συσταθεί ήδη έξι κοινωνικοί συνεταιρισμοί. Υπάρχουν δίκτυα επιχειρηματικότητας στην αλυσίδα των τουριστικών επαγγελματιών και σύλλογοι που αναδεικνύουν την φυσική και πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής.

Ο **αντιδήμαρχος Βασίλης Λέτσος** που έχει την ευθύνη για τις υποδομές του Δήμου και καθαριότητα και η **αντιδήμαρχος Χριστίνα Γιαννουλέα** για τον πολιτιστικό τομέα και το περιβάλλον παρακολούθησαν ολόκληρο το 3ημερο Workshops και έδωσαν όλα τα δεδομένα σε ανάγκες και τις δυνατότητες της περιοχής.

Η υπεύθυνη γραφείου προγραμματισμού και ευρωπαϊκών προγραμμάτων **Θεοδώρα Πατσαβούτη** παρουσίασε σε βίντεο τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής δίνοντας μια ολοκληρωμένη εικόνα της Περιοχής.

Στο τριήμερο σεμινάριο μολονότι διαπιστώθηκε εκ των πραγμάτων ότι υπάρχει η θεσμική υποστήριξη από την τοπική αυτοδιοίκηση, οι δυσκολίες είναι πολλές, όπως

σε όλη την χώρα υπάρχει έλλειμμα συνεργατικής κουλτούρας και διαχειριστικές δυσκολίες καθώς οι εργαζόμενοι και οι άνεργοι που ιδρύουν μια συνεταιριστική κοινωνική επιχείρηση δεν έχουν επιχειρηματική τεχνογνωσία. Αυτές οι δυσκολίες είναι που κάνουν επιτακτική την ανάγκη για μια δευτεροβάθμια δομή στήριξης των συνεργατικών πρωτοβουλιών σε τοπικό επίπεδο.

Έτσι που συμφώνησαν όλοι το επόμενο βήμα να είναι η δημιουργία Τοπικής Ένωσης φορέων κοινωνικής οικονομίας σύμφωνα με το άρθρο 9 του νέου νόμου 3348/16 με τους φορείς που συμμετείχαν στο 3ημερο Workshops.

Για την ΠΕΣΚΟ

Ευάγγελος Σπινθάκης

<http://dimosiografia-politon.blogspot.com/2017/05/3.html#more>

ΗΜΕΡΙΔΑ & 3ΗΜΕΡΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Ο Δήμος Λαρισαίων και η Πανελλήνια Ένωση Συμπράξεων Κοινωνικής Οικονομίας

Η Δημοτική Κοινωφελής Επιχείρηση Λάρισας,

Ο Δήμος Λαρισαίων

και η Πανελλήνια Ένωση Συμπράξεων Κοινωνικής Οικονομίας

Συνδιοργανώνουν

ΗΜΕΡΙΔΑ & 3ΗΜΕΡΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Με την υποστήριξη της Θεματικής Ομάδας Κοινωνικής Οικονομίας των Οικολόγων Πράσινων

«Ο τρίτος πυλώνας της κοινωνικής οικονομίας και η τοπική αυτοδιοίκηση. Διαβούλευση για την δημιουργία τοπικών Ενώσεων Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας»

Παρασκευή 16 Ιουνίου 2017

18.00 – «Τοπική Αυτοδιοίκηση και κοινωνική οικονομία»

19.30 Βασίλης Τακτικός, δημοσιογράφος συντονιστής
Πανελληνίου Παρατηρητηρίου Οργανώσεων της Κοινωνίας Πολιτών

«Η κοινωνική επιχειρηματικότητα στον τομέα του πολιτισμού»

Κων/νος Σκριάπας, ΔΙΚΤΥΟ ΜΚΟ Θεσσαλίας

«Κοινωνική οικονομία και βιοτουρισμός»

Θόδωρος Σδρούλιας, αρχιτέκτων
δημοσιογράφος

«Οδοιπορικό διαλόγου της κοινωνίας πολιτών για την κοινωνική οικονομία, ένα μετακινούμενο συνέδριο»

Γιώργος Καραμπάτος, ΔΡΟΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΙΑΣ

Διάλογος 19.30-21.00

Σάββατο 17 Ιουνίου 2017 πρωί

ΗΜΕΡΙΔΑ

11.00 – Καλωσόρισμα δημάρχου Λάρισας

13.30 Χαιρετισμοί αναπλ. ΥΠΑΑΤ κ. Γ. Τσιρώνη, περιφερειάρχη Θεσσαλίας, δημάρχων

«Περιφερειακή στρατηγική για την κοινωνική οικονομία στην Θεσσαλία»

Βασίλης Τακτικός, δημοσιογράφος συντονιστής Πανελλήνιου Παρατηρητηρίου Οργανώσεων της Κοινωνίας Πολιτών

«Το νέο εργασιακό περιβάλλον πέραν της μισθωτής εργασίας»

Αντρέας Λύτρας, καθηγητής κοινωνιολογίας Παντείου Πανεπιστημίου

«Κοινωνική οικονομία και ανακύκλωση»

Χριστίνα Ευθυμιάτου, Ελληνικός Οργανισμός Ανακύκλωσης ΕΟΑΝ

«Διαθέσιμοι Ευρωπαϊκοί και εθνικοί πόροι για την Ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας»

Έλλη Βαγγέλη, Οικονομολόγος

«Το καταναλωτικό κίνημα και η κοινωνική οικονομία»

Κώστας Διάκος, νομικός

«Η ΚΟΙ.ΣΠΕ ΜΥΡΜΗΔΟΝΕΣ και η ψυχική υγεία στην Λάρισα»

Δημήτρης Λιόλιος, προσωρινός πρόεδρος της ΔΕ της ΚΟΙ.ΣΠΕ ΜΥΡΜΗΔΟΝΕΣ

Διάλογος 13.30-14.30

Σάββατο 17 Ιουνίου 2017 απόγευμα

18.00 – «Κοινωνική επιχειρηματικότητα στον αγροτικό τομέα»

21.00 Γιώργος Τσομπάνογλου, καθηγητής κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Αιγαίου

«Αγροδιατροφή και κοινωνικές επιχειρήσεις»

Ευάγγελος Σπινθάκης, συντονιστής ΠΕΣΚΟ

«Γέφυρες μεταξύ καταναλωτικών συνεταιρισμών και αγροτικών και παραγωγικών συνεταιρισμών»

Κατωμέρης Στέλιος, πρόεδρος ΠΕΜΗ Κοινσεπ Αττικής

«Οικοδιαχείριση φυσικών περιοχών και κοινωνική οικονομία» Χρήστος Καραζούπης, Εθελοντική Περιβαλλοντική Ομάδα Αλμυρού ΕΝ ΔΡΑΣΕΙ

«Κοινωνικό Κεφάλαιο: Γιατί να δημιουργήσουμε τοπικές Ενώσεις Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας»

Κώστας Οικονομόπουλος, ΚΟΙΝΩΝΙΑ 3/3

«Τοπικές ενώσεις και συνεργατισμός για την κοινωνική οικονομία, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια οργάνωση»

Δημήτρης Μιχαηλίδης, δημοσιογράφος

Κυριακή 18 Ιουνίου 2017

Παράλληλα στρογγυλά θεματικά τραπέζια για την δημιουργία τοπικής Ένωσης Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας

10.00 – «Αγροδιατροφή - Μεταποίηση αγροτικών προϊόντων συντονισμός»

12.00 Δ. Μιχαηλίδης, Ευ. Σπινθάκης

«Πολιτισμός – Τουρισμός»

Γ. Καραμπάτος, Κ. Σκριάπας

«Πράσινο επιχειρείν»

Χρ. Καραζούπης, Χρ. Ευθυμιάτου

Υγεία-κοινωνική φροντίδα

Β. Τακτικός, Δ. Λιόλιος

12.00-14.00 **«Παρουσίαση σε ολομέλεια των αποτελεσμάτων των 4 τραπέζιων. Σύσταση τοπικής ομάδας πρωτοβουλίας για το Οδοιπορικό διαλόγου της κοινωνίας πολιτών για την κοινωνική οικονομία και για την δημιουργία τοπικών Ενώσεων Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας»**

14.00 αξιολόγηση και πέρας σεμιναρίου

Πέμπτη, 4 Αυγούστου 2016

Η καταπολέμηση της ανεργίας και η κοινωνική αλληλεγγύη

Ανδρέας Ν. Λύτρας

Μια εναλλακτική πρόταση:

Συμφιλίωση της Κατοχής του Αποθέματος

με την Απασχόληση και

με τη Νέα Δραστηριοποίηση στις Περιφέρειες

[Πρόγραμμα Σ.Κ.Απ.Α.Νέα (ς) Δρα.Π.]

1 Το πρόγραμμα για την ενίσχυση της απασχόλησης

Το Πρόγραμμα για την καταπολέμηση της ανεργίας [Σ.Κ.Απ.Α.Νέα (ς) Δρα.Π.] είναι ένα ευέλικτο, πολύ ευρύ και εύκολο, στην εφαρμογή του, πρόγραμμα για την ενίσχυση της απασχόλησης και, ισοδυνάμως, την καταπολέμηση της ανεργίας.

Το πρόγραμμα δημιουργεί:

-Αύξηση της απασχόλησης.

-Ενεργή και άμεση πρόσβαση στην εργασία για τους άνεργους και τα άτομα με μακρά και αθέλητη αποχή από την εργασία.

-Ενίσχυση της εργασιακής αυτοπεποίθησης και της οικονομικής αισιοδοξίας των σημερινών ανέργων και μη εργαζομένων.

-Απρόσκοπτη ιδιωτική χρηματοδότηση, με αντισταθμιστικές κρατικές επιχορηγήσεις ή και κοινοτικές συγχρηματοδοτήσεις. Οι κρατικές συνεισφορές σε ένα μεγάλο βαθμό επιστρέφουν, μέσω των φόρων και των εισφορών στα ασφαλιστικά ταμεία.

-Επιχειρηματικά κέρδη, χωρίς άμεσες δεσμεύσεις προς εργαζομένους και εμφανείς διακινδυνεύσεις.

-Αξιοποίηση της διαθέσιμης εργασίας από τις κοινωνικές οργανώσεις και τους συνεταιρισμούς, με προοπτική τη συνεισφορά τη σταθερή υποστήριξη της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας. Η μικρή επιβάρυνση της κοινωνικής οικονομίας, με το εξαιρετικά χαμηλό κόστος εργασίας, διασφαλίζει την απρόσκοπτη ενίσχυση των δραστηριοτήτων της, σε διαρκείς ή ακόμη και σε ασυνεχείς πρωτοβουλίες, χωρίς μόνιμες δεσμεύσεις προς τους αυτόνομους εργαζόμενους.

-Αύξηση των καταθέσεων προς τις εμπορικές τράπεζες για την περίοδο εφαρμογής του προγράμματος και προφανείς ωφέλειες των τραπεζών από τις αυξανόμενες συναλλαγές.

-Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας στο τοπικό πλαίσιο των περιφερειών και τη διάθεση στην αγορά μιας ευρύτατης σειράς υπηρεσιών σε ενδιαφέρουσες τιμές.

-Αύξηση του τοπικού πλούτου και του εθνικού ΑΕΠ, λόγω της άμεσης αύξησης του κύκλου των συναλλαγών. Αναλόγως με τον υπολογισμό του πολλαπλασιαστή η αύξηση αυτή μπορεί να καταστεί θεαματική.

-Αύξηση των φόρων από τις πραγματοποιηθείσες δράσεις.

-Αύξηση των εισφορών προς το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης.

-Ενίσχυση της πολυδιάστατης κοινωνικής αλληλεγγύης, χωρίς να απαιτείται η παράκαμψη των κανόνων λειτουργίας της αγοράς.

-Δυνατότητες για την ανάπτυξη της αυτονομίας στην εργασία και την αποδέσμευση της επαγγελματικής εξέλιξης του πολίτη από τη διαθεσιμότητα ή τις διαθέσεις των κατόχων του αποθέματος να συστήνουν και να λειτουργούν προσωπικά επιχειρήσεις.

-Απεριόριστη δυνατότητα επαναληπτικότητας, ανάλογα με τις ανάγκες, τις διαθέσιμες ομάδες των νέων, των μη-εργαζομένων ή και των ενδιαφερομένων να αποκτήσουν επαγγελματική εμπειρία στο μέλλον.

-Τεράστια ευελιξία στη συνεργασία ανάμεσα στα χρησιμοποιούμενα κεφάλαια και την ενεργή εργασία. Υπάρχει πλήρης συμβατότητα με τις σύγχρονες μορφές της οργάνωσης της εργασίας.

2 Η προσέγγιση του Προγράμματος

2.1 Από την περίοδο της εκρηκτικής ανεργίας στην εποχή της αυτόνομης εργασίας

Η διεύρυνση του δείκτη της ανεργίας στα γνωστά ποσοστά, τα οποία είναι θεόρατα και πρωτοφανή για τη σύγχρονη κοινωνική και εργασιακή εξέλιξη, κάνει και δυσανάγνωστη τη διαφυγή από την παρούσα κατάσταση.

Η δημοσιονομική κατάσταση της χώρας δεν επιτρέπει τη χρηματοδότηση της οικονομίας από κρατικούς πόρους, οι οποίοι θα είναι ανάλογοι της έκτασης του ζητήματος. Επιπρόσθετα είναι αμφίβολο ότι οι γνωστές και τετριμμένες μέθοδοι για τον περιορισμό του προβλήματος της υποαπασχόλησης του εργατικού δυναμικού και της ανεργίας είναι δυνατόν να αντιμετωπίσουν σε εύλογο και ανθρωπίνως ανεκτό χρόνο την έξαρση του φαινομένου.

Το οικονομικό κλίμα επιφορτίζεται από τη δεδομένη δημοσιονομική κατάσταση και τροφοδοτεί με απαισιοδοξία τους κατόχους του αποθέματος, αλλά και οποιονδήποτε θα επιθυμούσε να επιχειρήσει οικονομικώς. Η μακρά επενδυτική άπνοια, με τα παρακολουθήματά της, όπως η βαριά φορολογία, η πτώση της κατανάλωσης και η τραπεζική αδυναμία για δανειοδοτήσεις (όλα αυτά αποτρέπουν την ενεργοποίηση), επιτείνουν τη δυσοίωνη οικονομική κατάσταση και εγγυώνται τη μακρόχρονη τιμωρία των ικανών για εργασία, σαν αυτή η αποχή τους από την απασχόληση να αποτελεί έναν αναγκαίο εξαγνισμό. Οι πρόσθετες οικονομικές δυσκολίες (έλεγχοι στην κίνηση κεφαλαίων και η έλλειψη φυσικής νομισματικής μάζας, δηλαδή η ουσιαστική αχρηματία) επιβαρύνουν τις συνθήκες της ενεργούς επιχειρηματικότητας και δημιουργούν εκ νέου ανασχές στην απασχόληση του εργατικού δυναμικού.

Η μακρά διατήρηση σε κατάσταση ανεργίας μιας μεγάλης μάζας τέως απασχολούμενων δημιουργεί νέα ζητήματα, σε σχέση με τις θεσμικές δυνατότητες διατήρησης των ωφελημάτων υπέρ των ανέργων, ενώ ταυτόχρονα τίθεται ένα πρόβλημα με την επάρκεια των οικονομικών πόρων και τη συνέχεια των σχετικών χρηματοδοτήσεων. Η μακρά αποχή από την εργασία συντείνει στην ανάπτυξη πρόσθετης οικονομικής απαισιοδοξίας, μεταξύ των ανέργων, και συγχρόνως ένα αίσθημα ματαίωσης, σχετικά με τις προσωπικές τους ικανότητες και την κοινωνική τους χρησιμότητα.

Η δημιουργία μιας εναλλακτικής λύσης εκτός των γνωστών και κοινών πρακτικών είναι μια οφειλή. Η εναλλακτική επιλογή, θα μπορούσε να αποδεσμευτεί σχετικά από τις χρηματοδοτικές δυνατότητες της πολιτείας. Χρειάζεται, παράλληλα, να προσπαθήσει ο φορέας της ενεργοποίησης να κινήσει τα διαθέσιμα κεφάλαια, στη βάση της αποδοτικότητας τους, δηλαδή σύμφωνα με την κερδοφορία τους. Αυτό

προϋποθέτει, πριν την αναγκαία διαδικασία της απασχόλησης των ανέργων, να επεκτείνουν τη δραστηριότητά τους οι υπάρχουσες επιχειρήσεις ή να δημιουργηθούν νέες επιχειρήσεις, οι οποίες θα σχηματίσουν θέσεις απασχόλησης.

Η ανάγκη για κερδοφορία, ωστόσο, έχει να αντιμετωπίσει την οικονομική απαισιοδοξία και τη δεδηλωμένη αποστασιοποίηση των κατόχων του αποθέματος από τις επιχειρηματικές διακινδυνεύσεις. Είναι, λοιπόν, απαραίτητο η προσδοκία για την κερδοφορία να συνοδεύεται με την ενδεχόμενη απουσία της άμεσης επιχειρηματικής δραστηριότητας και της εργοδοτικής δέσμευσης. Το πλαίσιο αυτό προσιδιάζει, μάλλον, προς την απόδοση των διαθέσιμων ή αφανών κεφαλαίων, με επενδύσεις σε εγγυημένης απόδοσης αξιόγραφα. Κάτι τέτοιο, όμως και επί της παρούσας στιγμής, είναι, σύμφωνα με τα εσκαμμένα, αδιόρατο. Η δημιουργία μιας ανάλογης απόδοσης, από τις εγνωσμένες παρεμβάσεις είτε ιδιωτικές είτε δημόσιες, μοιάζει ερεβώδης.

Η εναλλακτική λύση, λοιπόν, οφείλει να κινητοποιεί το εργατικό δυναμικό, χωρίς τη δεδηλωμένη επιχειρηματική δραστηριότητα, την παρεπόμενη παρέμβαση της επιχειρηματικότητας στην απασχόληση μισθωτών και δίχως το κράτος να αποτελεί έναν υπαλλακτικό εργοδότη (έστω με τη μέθοδο του εργοδότη της τελευταίας καταφυγής). Κάτι τέτοιο σημαίνει την «αυτοτελή» εργασιακή ενεργοποίηση του ανέργου και την εμφάνισή του ως «ανεξάρτητου εργαζομένου».

Σε εκείνη την περίπτωση, όμως, απαιτούνται κεφάλαια για την αμοιβή του και οπωσδήποτε ένας επαρκής συντονισμός των ανεξάρτητων εργαζομένων νέου τύπου προκειμένου να επικοινωνήσουν επαρκώς οι προσφερόμενες υπηρεσίες, με τη ζήτηση. Κάτι τέτοιο θα ήταν εφικτό πλήρως στο τοπικό επίπεδο, με τις ανάλογες θεσμικές παρεμβάσεις. Η πρωτοβουλία της τοπικής αυτοδιοίκησης θα μπορούσε σίγουρα να δημιουργήσει τους όρους ενεργοποίησης του εργατικού δυναμικού, την επικοινωνία των διαθέσιμων κεφαλαίων με τους άνεργους και το συντονισμό των «νέου τύπου εργαζομένων» με την αγορά, όπως και για την ενίσχυση της ενεργούς ζήτησης.

2.2 Η συμπύκνωση της εναλλακτικής πρότασης για την απασχόληση

Οι εργαζόμενοι νέου τύπου από την χορεία των ανέργων, με τη μεσολάβηση ενός κουπονιού το οποίο λειτουργεί ως αξιόγραφο, αμείβονται εν μέρει από το κεφάλαιο,

το οποίο έχει συγκεντρωθεί σε συνεργαζόμενες τράπεζες, με την πρωτοβουλία της τοπικής αυτοδιοίκησης, και εν μέρει από τον καταναλωτή των υπηρεσιών, σε ένα πλέγμα επαναληπτικών δράσεων με διαφορετικά μείγματα πληρωμής (η διαδικασία περιγράφεται αναλυτικά στα σχετικά διαγράμματα). Οι εργαζόμενοι νέου τύπου προσφέρουν αμειβόμενες υπηρεσίες είτε ειδικευμένες είτε ανειδίκευτες με αποκλειστική αμοιβή τα περιλαμβανόμενα στο προκείμενο αξιόγραφο (το οποίο περιλαμβάνει το φόρο και την εισφορά στο ασφαλιστικό σύστημα).

Οι τράπεζες δηλώνουν τη διαθεσιμότητα τους (μετά από ανοικτές προσκλήσεις ενδιαφέροντος) να διαμορφώσουν κοινούς προθεσμιακούς λογαριασμούς, στους οποίους θα συγκεντρωθούν τα αναγκαία κεφάλαια για τη χρηματοδότηση του προγράμματος για την καταπολέμηση της ανεργίας. Παράλληλα, τα πιστωτικά ιδρύματα εξυπηρετούν τη διαδικασία, με την αναγκαία λογιστική υποστήριξη, την έκδοση των αξιόγραφων, αλλά και όλων των συναφών με το πρόγραμμα τραπεζικών προϊόντων.

Οι κάτοχοι του αποθέματος (μετά από προσκλήσεις ενδιαφέροντος της τοπικής αυτοδιοίκησης και την επιλογή τους από τα θεσμικά όργανα) καταθέτουν τα κεφάλαια τους σε συγκεκριμένους προθεσμιακούς λογαριασμούς των επιλεγμένων τραπεζών. Η απόδοση των κεφαλαίων, προκύπτει αφενός από το επιτόκιο της προθεσμιακής κατάθεσης και αφετέρου από το προσδιορισμένο μέρισμα στην αύξηση του αποθέματος, η οποία προσδοκάται να δημιουργηθεί στο πλαίσιο του προγράμματος [Σ.Κ.Απ.Α.Νέα(ς)]. Καμιά επιχειρηματική και εργοδοτική εμπλοκή των κατόχων του αποθέματος δεν προβλέπεται, πέρα από την περιγραφείσα.

Το κράτος ρυθμίζει τη διαδικασία με τους απαραίτητους θεσμούς. Επιπρόσθετα, ο κρατικός προϋπολογισμός, μαζί με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με σχετικές πιστώσεις αναπληρώνει, κατά μήνα, το μέρος των κατατεθειμένων κεφαλαίων, τα οποία χρησιμοποιούνται για την έκδοση των προαναφερθέντων αξιόγραφων. Στο τέλος της διαδικασίας οι δημόσιες δαπάνες είναι ίσες με τα κατατεθειμένα κεφάλαια. Η δημόσια χρηματοδότηση του συγκεκριμένου προγράμματος για την καταπολέμηση της ανεργίας αντανακλά σε κάθε περίπτωση τη διαθεσιμότητα των πόρων και είναι επικουρική. Οι καταβληθείσες δημόσιες δαπάνες προβλέπεται να επιστρέψουν στα δημόσια ταμεία, στο μείζον μέρος τους, με τη μορφή του φόρου εισοδήματος και των εισφορών προς το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Ο επικουρικός χαρακτήρας των δημόσιων δαπανών, επομένως, είναι μια

διευκόλυνση για την ενεργοποίηση των ιδιωτικών κεφαλαίων στην προοπτική της καταπολέμησης της ανεργίας και της ενίσχυσης της απασχόλησης.

Οι πολίτες-καταναλωτές είναι στην πραγματικότητα οι βασικοί χρηματοδότες του προγράμματος. Οι καταναλωτές έχουν τη δυνατότητα να αγοράζουν ελεύθερα και με βάση τις πραγματικές τους ανάγκες τις προσφερόμενες υπηρεσίες. Το πραγματικό τίμημα, το οποίο καλούνται να καταβάλουν είναι πολύ χαμηλό (η προτεινόμενη συνεισφορά είναι δέκα ευρώ). Το χαμηλό τίμημα κινητοποιεί την αγορά των υπηρεσιών, αλλά ταυτόχρονα και τη συχνή επανάληψη των συναλλαγών, στο πλαίσιο της χρονικής διάρκειας του προγράμματος. Η πρόσκληση των καταναλωτών να επιδείξουν την αλληλεγγύη τους στους άνεργους δεν προσδιορίζεται από τη φιλανθρωπία, αλλά από το κίνητρο να καλύψουν τις ανάγκες τους, με βάση τις καταναλωτικές τους συνήθειες.

Το πρόγραμμα για την ενίσχυση της απασχόλησης έχει ισχυρή περιφερειακή διάσταση. Ο ρόλος των οργανισμών της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι ιδιαιτέρως σημαντικός. Η τοπική αυτοδιοίκηση παρεμβαίνει στην επιλογή των ανέργων, σε συνεργασία με τα τοπικά ή περιφερειακά γραφεία της Υπηρεσίας Εργασίας (στην Ελλάδα του ΟΑΕΔ). Οι επιλεγμένοι άνεργοι τροφοδοτούνται με αξιόγραφα, από τις συνεργαζόμενες τράπεζες, με ευθύνη της αυτοδιοίκησης.

Η τοπική αυτοδιοίκηση προσδιορίζει και κοινοποιεί το πρόγραμμα στους πολίτες, ενώ γνωστοποιεί το ανώτατο τίμημα, όπως και το ύψος της συνεισφοράς στους καταναλωτές των υπηρεσιών. Η συνεισφορά αυτή είναι το απαραίτητο στοιχείο για να πληρωθεί το σύνολο της αμοιβής (εισφορά του κατατεθειμένου κεφαλαίου και η πληρωμή του καταναλωτή), η οποία αναγράφεται ως αξία του αξιόγραφου (μαζί με την αξία των ασφαλιστικών εισφορών και των φόρων).

Η διαδικασία συνεχίζεται με τον ίδιο τρόπο μέχρι την τελευταία μηνιαία πράξη και στη συνέχεια πραγματοποιείται ατομική αξιολόγηση. Η διάθεση των κουπονιών των επόμενων μηνιαίων πράξεων αφορά σε μια διαδικασία σταδίων. Η διαδικασία συνεχίζεται αμετάβλητη μέχρι την ολοκλήρωση του δέκατου μήνα του προγράμματος. Στον ενδέκατο μήνα συνεχίζουν να λειτουργούν ως συμμετέχοντες στο πρόγραμμα μόνον εκείνοι οι ωφελούμενοι οι οποίοι είχαν τη μικρότερη πρόσβαση στις συναλλαγές (μικρότερο σύνολο συναλλαγών και μη χρησιμοποίηση όλων των αξιόγραφων/κουπονιών). Το δωδέκατο μήνα του προγράμματος πραγματοποιείται ο απολογισμός.

Από τον απολογισμό προκύπτει αφενός το ποσό των τόκων, το οποίο θα αποκομίσουν οι κάτοχοι του κατατεθειμένου κεφαλαίου, και αφετέρου τα μερίσματα που θα κατανεμηθούν τόσο στους ίδιους τους ωφελούμενους όσο και στους κατόχους του αποθέματος.

3. Οι διαδικασίες, οι συντελεστές και οι ωφελούμενοι του Προγράμματος

A) Η αρχική χρηματοδότηση του προγράμματος

Οι κάτοχοι του αποθέματος επιλέγονται, μετά από πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος, από τους αρμόδιους φορείς για την εφαρμογή του προγράμματος, σύμφωνα με τους όρους και τις προϋποθέσεις που περιλαμβάνονται στους σχετικούς και απαραίτητους θεσμούς. Οι κάτοχοι του αποθέματος καταθέτουν για δώδεκα μήνες το κεφάλαιο τους σε προθεσμιακό λογαριασμό της επιλεγμένης εμπορικής τράπεζας. Είναι οι αρχικοί χρηματοδότες του προγράμματος. Για αυτή τη χρηματοδότηση δικαιούνται του συμφωνημένου ειδικού επιτοκίου, σύμφωνα με το οποίο εισπράττουν το αντίστοιχο ποσό από τις τράπεζες στο τέλος της συμφωνημένης (συμβατικά) περιόδου, και του συμφωνημένου μερίσματος από την απόδοση της διαδικασίας του προγράμματος κατά τους δέκα μήνες.

B) Οι ωφελούμενοι

Οι ωφελούμενοι προέρχονται από τους επίσημους καταλόγους των ανέργων. τροφοδοτούνται στην αρχή του πρώτου μήνα με αξιόγραφα, που εκδίδονται από τις τράπεζες, με ευθύνη του αρμόδιου φορέα της τοπικής αυτοδιοίκησης. Το προτεινόμενο συνολικό ποσό κάθε αξιόγραφου είναι είτε τα 20 ευρώ είτε τα 10 ευρώ στις περιπτώσεις κατά τις οποίες είναι μη προβλεπόμενη η συμμετοχή του κατατεθειμένου κεφαλαίου. Στα αξιόγραφα των 20 ευρώ, τα δέκα ευρώ είναι η συνεισφορά του κατατεθειμένου κεφαλαίου και δέκα ευρώ η συνεισφορά του αγοραστή των υπηρεσιών. Στα αξιόγραφα των 10 ευρώ, το σύνολο του ποσού είναι συνεισφορά των πολιτών/καταναλωτών. Το μεικτό συνολικό ποσό εμπεριέχει την ασφαλιστική εισφορά (π.χ. ίση με 10%, μετά από σχετική ρύθμιση) και το ποσό του φόρου (με μοναδικό συντελεστή, π.χ. ίσο με 20%, μετά από θεσμική πρόβλεψη).

Στην περίπτωση των αξιόγραφων των 10 ευρώ το αξιόγραφο υπό-περιλαμβάνει και αυτό δύο επιπλέον στοιχεία: την ασφαλιστική εισφορά και τον φόρο.

Η τοπική αυτοδιοίκηση και η Υπηρεσία Εργασίας (στην Ελλάδα, ο ΟΑΕΔ) ενημερώνουν τους ωφελούμενους για τις δυνατότητες που υπάρχουν στην τοπική οικονομία στις σχετικές αιτούμενες υπηρεσίες. Η τοπική αυτοδιοίκηση ανακοινώνει δημόσια στους πολίτες της περιοχής τον κατάλογο των ωφελούμενων από το Πρόγραμμα, τα δεδηλωμένα επαγγελματικά τους ενδιαφέροντα, τη διαδικασία αγοράς και τη προσωπική τους συνεισφορά στην αγορά υπηρεσιών (δηλαδή τα 10 ευρώ). Η τοπική αυτοδιοίκηση και οι συνεργαζόμενοι φορείς (επομένως και ο ΟΑΕΔ) παρακολουθούν συνεχώς την πορεία του Προγράμματος, συμβουλεύουν, παρακολουθούν και ανακατευθύνουν τους συμμετέχοντες, ενώ σε τακτική βάση ενημερώνουν τους τοπικούς καταναλωτές των υπηρεσιών.

Οι ωφελούμενοι από τη στιγμή που είναι πλέον εργαζόμενοι ομοιάζουν απολύτως με τους αυτοαπασχολούμενους, με ορισμένες προσαρμογές. Δεν απαιτείται, δηλαδή, να ανοίξουν βιβλία και στοιχεία συναλλαγών. Απαιτείται, όμως, να έχουν Αριθμό Φορολογικού Μητρώου και εγγραφή στο ΙΚΑ, διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και αριθμό τηλεφώνου. Η ασφάλιση τους θα γίνεται στο ΙΚΑ (σύμφωνα με την πληρωμή των αξιόγραφων). Το σύνολο της αξίας κάθε συναλλαγής (είτε 20 ευρώ είτε 10 ευρώ) υπολογίζεται αυτομάτως για την κράτηση της ασφαλιστικής εισφοράς και του φόρου.

Κάθε αξιόγραφο αφορά σε κάθε ημέρα εργασίας αποκλειστικά. Είναι, ως εκ τούτου, ακέραιο και αδιαίρετο. Ο ωφελούμενος επιτελεί την υπηρεσία του, χρησιμοποιώντας το αξιόγραφο ακέραιο, ανεξάρτητα από τις ώρες χρησιμοποίησης της εργασίας του. Επομένως διαφορετικού χαρακτήρα και απαιτούμενης ειδίκευσης υπηρεσίες μπορεί να αντιπροσωπεύουν είτε μια ακέραια υπηρεσία, ανεξάρτητα από τη χρονική της διάρκεια, είτε μια ώρα εργασίας είτε μια εργάσιμη ημέρα. Ο προσδιορισμός της διάρκειας της παρεχόμενης υπηρεσίας προσδιορίζεται αποκλειστικά από τη συμφωνία των συναλλασσομένων,

Γ) Η τοπική αυτοδιοίκηση

Η τοπική αυτοδιοίκηση είναι ο αρμόδιος και επισπεύδων φορέας για την πραγματοποίηση και τον απολογισμό του Προγράμματος. Μετά από την κατάλληλη θεσμική παρέμβαση, η τοπική αυτοδιοίκηση ασκεί συντονιστικό και εποπτικό ρόλο.

Οι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, μετά από σχετικές προσκλήσεις ενδιαφέροντος, επιλέγουν και συμβάλλονται συμβατικά, με τις συνεργαζόμενες εμπορικές τράπεζες, για την ένταξη των χρηματοδοτών στη δωδεκάμηνη προθεσμιακή κατάθεση και τη χρηματοδότηση του προγράμματος.

Η τοπική αυτοδιοίκηση είναι αρμόδιος φορέας για την επιλογή των ανέργων στο τοπικό πλαίσιο. Σε συνεργασία με την Υπηρεσία Εργασίας (στην Ελλάδα με τον ΟΑΕΔ) προσδιορίζει τον αρχικό κατάλογο ένταξης στο Πρόγραμμα μετά από αίτηση των ενδιαφερομένων.

Αναλαμβάνει, σε συνεργασία με τις συμβαλλόμενες τράπεζες την έκδοση και τη διανομή των αξιόγραφων και έχει την ευθύνη για την παρακολούθηση της διαδικασίας πραγματοποίησης των συναλλαγών. Ελέγχει τη διαδικασία πραγματοποίησης των οικονομικών συναλλαγών και έχει την ευθύνη του απολογισμού της διαχείρισης και αξιολόγησης των οικονομικών πράξεων.

Η τοπική αυτοδιοίκηση έχει την ευθύνη να εκτιμά τη σχέση προσφοράς και ζήτησης στην τοπική αγορά και παρεμβαίνει με ενημερώσεις για τις συναλλαγές. Λαμβάνει υπόψη τις προσφερόμενες ειδικότητες και τις επαγγελματικές ικανότητες των ωφελουμένων. Εντοπίζει, με τις κατάλληλες έρευνες αγοράς, ζητούμενες υπηρεσίες, οι οποίες είτε βρίσκονται σε σπανιότητα είτε εμφανίζονται σε υψηλές τιμές (τόσο ώστε να αποτρέπεται η αγορά τους) στην τοπική αγορά. Αναρτά σε εμφανή σημεία και στο διαδίκτυο τους καταλόγους των ωφελουμένων και τις προσφερόμενες υπηρεσίες (και την τιμή την οποία καλείται να πληρώσει ο πολίτης/καταναλωτής). Επιχειρεί να συγκεντρώσει τις διαθέσιμες αγορές και τις σχετικές αιτούμενες υπηρεσίες από τους πολίτες/καταναλωτές και κοινοποιεί τα σχετικά δεδομένα προς τους ωφελούμενους του προγράμματος (στο διαδίκτυο και τις υπηρεσίες του).

Οι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης ενημερώνουν τους επενδυτές για την εξέλιξη του προγράμματος σε μηνιαία βάση. Μετά τον απολογισμό ενημερώνουν τους επενδυτές για τον απολογισμό στο τέλος της διάρκειας του προγράμματος και τις αποδόσεις, μαζί με τις σχετικές κατανομές τους. Συνεργάζονται με την Υπηρεσία Εργασίας (στην Ελλάδα τον ΟΑΕΔ), τροφοδοτώντας με στοιχεία ενημέρωσης, ενώ προβαίνουν στις αναγκαίες τροποποιήσεις. Για παράδειγμα αιτούνται (στην Ελλάδα από τον ΟΑΕΔ) τη διενέργεια ερευνών και ελέγχων για την εξέλιξη των φυσικών αντικειμένων (*on going evaluation*), την επαγγελματική επάρκεια των ωφελουμένων, ενώ σε περιπτώσεις απαράδεκτης αδράνειας των ωφελουμένων ή σε περίπτωση

εμφάνισης φαινομένων υπέρβασης των εσκαμμένων αξιώνουν την ενδιάμεση (*on going*) τροποποίηση του καταλόγου των ωφελουμένων.

Οι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης παρακολουθούν, σε συνεργασία με τις εμπορικές τράπεζες, την παρακράτηση των φόρων και των εισφορών και μεριμνά για την απόδοση τους, εγκαίρως. Μεριμνούν, μαζί με τις συνεργαζόμενες εμπορικές τράπεζες, για την ολοκλήρωση της διαδικασίας. Υπολογίζουν, κατανέμουν και ελέγχουν την πληρωμή της αναλογίας των αποδόσεων, στους παράγοντες του Προγράμματος. Πληροφορούνται επίσημα για την πληρωμή των τόκων στους καταθέτες/επενδυτές και μεριμνούν για την ομαλή λύση της σχέσης.

Η τοπική αυτοδιοίκηση μελετά, σε συνεργασία με Πανεπιστήμια, σε συνεχή βάση την πρόοδο του Προγράμματος και επιδιώκει να επιφέρει ποιοτικές βελτιώσεις και αλλαγές, οι οποίες συντείνουν στον τελεσφόρο χαρακτήρα του. Εκφράζει, με αυτόν τον τρόπο, τη συνεισφορά της δημοκρατικά οργανωμένης τοπικής κοινωνίας στην πιο ευαίσθητη διάσταση της οικονομικής ζωής, την ανεργία, και προσφέρει διαφανείς ωφέλειες σε όλους τους παράγοντες της οικονομικής ζωής, δηλαδή τους κατόχους του αποθέματος, τους φιλόπρονους φορείς της εργασίας, την κοινωνική οικονομία και τους πολίτες καταναλωτές.

Δ) Οι τράπεζες

Οι τράπεζες λειτουργούν ως οι κρίσιμοι θεσμοί χρηματοδότησης και διαχείρισης των κεφαλαίων, των καταθέσεων, των αμοιβών, των φόρων, των ασφαλιστικών εισφορών, των αποδόσεων και των πληρωμών στο πλαίσιο του Προγράμματος. Δημιουργούν και διαχειρίζονται κοινούς καταθετικούς λογαριασμούς για τους χρηματοδότες του Προγράμματος, παρέχοντας ειδικό επιτόκιο για τους κατόχους του αποθέματος, στο τέλος των δώδεκα μηνών.

Οι τράπεζες ανοίγουν ατομικούς λογαριασμούς για όλους τους ωφελούμενους και διαχειρίζονται το σύνολο των εσόδων κατά τη διάρκεια του Προγράμματος. Πραγματοποιούν τις πληρωμές, στα συμφωνημένα χρονικά διαστήματα. Επιμελούνται για την παρακράτηση και την απόδοση των αναλογούντων φόρων και ασφαλιστικών εισφορών. Λαμβάνουν ενεργές μέρος στον απολογισμό του Προγράμματος. Δημιουργούν τις τεχνικές προϋποθέσεις όλων των χρηματοοικονομικών εργαλείων και τραπεζικών προϊόντων, τα οποία είναι απαραίτητα για εύρυθμη εξέλιξη και την ολοκλήρωση του Προγράμματος.

Οι τράπεζες διαχειρίζονται όλες τις οικονομικές πράξεις του Προγράμματος σε συνεργασία με τον αρμόδιο και επισπεύδοντα φορέα της τοπικής αυτοδιοίκησης. Οι τράπεζες επωφελούνται από την κατατεθειμένη ρευστότητα της νομισματικής μάζας και από την αύξηση του κύκλου συναλλαγών, ο οποίος διακινείται από τους μηχανισμούς και τα ταμεία τους.

Ε) Η Υπηρεσία Απασχόλησης (στην Ελλάδα ο ΟΑΕΔ)

Η υπηρεσία απασχόλησης ή εργασίας διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο στο Πρόγραμμα και διά συγκεκριμένων δράσεων επιτελεί το βασικό του σκοπό: την ταχεία επάνοδο των ανέργων στην απασχόληση. Συνεργάζεται με τον αρμόδιο και επισπεύδοντα φορέα της τοπικής αυτοδιοίκησης. Παρέχει και τροποποιεί τον κατάλογο των ωφελούμενων ανέργων, μαζί με τα ουσιαστικά και τα επαγγελματικά προσόντα τους. Διερευνά και αξιολογεί τις δράσεις, τους εμπλεκόμενους φορείς, τους ωφελούμενους, τις διαδικασίες και τα αποτελέσματα του Προγράμματος, σύμφωνα με τις προδιαγραφές του. Εντοπίζει προβλήματα, προτείνει λύσεις και δημιουργεί το τεχνικό υπόστρωμα για τις μελλοντικές βελτιώσεις. Δημιουργεί δίκτυα με ερευνητικά κέντρα, πανεπιστήμια και πιστοποιημένους φορείς επαγγελματικής εκπαίδευσης για τη διεξοδική μελέτη της εξέλιξης και την ανατροφοδότηση με νέες ιδέες, καινοτομίες και επιπλέον επιλογές ή ακόμη και πρόσθετα συνοδευτικά μέτρα για την ενίσχυση της απασχόλησης.

Στ) Οι φορείς της κοινωνικής ασφάλισης και οι δημόσιες οικονομικές υπηρεσίες

Οι φορείς της κοινωνικής ασφάλισης και οι δημόσιες οικονομικές υπηρεσίες επωφελούνται αμέσως από την αύξηση των ασφαλίσεων και των φόρων που είναι αναπόσπαστο μέρος των εσόδων από την πραγματοποίηση του Προγράμματος. Τα ασφαλιστικά ταμεία υποχρεούνται από την πρώτη μέρα εφαρμογής του Προγράμματος να παρέχουν την αναγκαία ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή υποστήριξη στους ωφελούμενους.

Ζ) Οι φορείς της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας

Η προτεινόμενη μέθοδος για την καταπολέμηση της ανεργίας μπορεί κάλλιστα να αξιοποιηθεί από τους φορείς της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας στο τοπικό πλαίσιο. Η τροφοδότηση της κοινωνικής οικονομίας με άφθονες δυνάμεις της έμβιας εργασίας είναι δυνατόν να συμβάλ(λ)ει στην εύστοχη, αποδοτική και μακροπρόθεσμη ανάληψη πρωτοβουλιών, για κάθε διάσταση της κοινωνικής και αλληλέγγυας δράσης τους.

Οι φορείς της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας δύνανται να ενισχύονται από τους ωφελούμενους του προτεινόμενου προγράμματος, ανάλογα με τους διαθέσιμους πόρους τους και τις ροές των εφαρμοζόμενων πράξεων. Η συνεργασία με τους ωφελούμενους αυτόνομους εργαζόμενους πραγματοποιείται, ακριβώς, με την ίδια διαδικασία συναλλαγής, η οποία αφορά στους πολίτες καταναλωτές.

Οι απαραίτητες υπηρεσίες είτε ως ιδιότητες της ειδικευμένης είτε ως στοιχεία της ανειδίκευτης εργασίας γίνονται αντικείμενο προμήθειας μέσα από τις ελεύθερες συναλλακτικές σχέσεις. Οι συνεργασίες διακανονίζονται αποκλειστικώς με τη χρήση των σχετικών αξιόγραφων, σε όποια έκταση και για όση διάρκεια χρειάζονται οι κοινωνικές οργανώσεις.

Είναι προφανές ότι ως καταναλωτές οι κοινωνικές οργανώσεις καταβάλλουν ιδιαίτερος χαμηλό τίμημα για κάθε εργάσιμη ημέρα ή για κάθε αναγκαία υπηρεσία, η οποία διατίθεται από τους ωφελούμενους/αυτόνομους εργαζόμενους (το ημερήσιο κόστος για τους καταναλωτές είναι 10 ευρώ την ημέρα στην προτεινόμενη σύνθεση). Το χαμηλό κόστος της προμήθειας των απαραίτητων υπηρεσιών μπορεί να συνεισφέρει στην ευρεία αξιοποίηση του διαθέσιμου δυναμικού και στο πολλαπλασιασμό των εύστοχων ενεργειών της κοινωνικής οικονομίας. Επιπρόσθετα, ο συντονισμός και οι συνέργεια του κοινωνικού τομέα με την τοπική αυτοδιοίκηση μπορεί να εκβάλλει σε αυτοματισμούς και συνέργειες απόδοσης, ιδίως, των αλληλέγγυων δράσεων. Η δική τους ενεργοποίηση, ταυτόχρονα, συνεισφέρει, διά των κοινωνικών οργανώσεων, στη δραστική και μαζική αντιμετώπιση της ανεργίας, δηλαδή της πιο σημαντικής διάστασης του κοινωνικού αποκλεισμού. Οι πρώην άνεργοι συνεργούν, ταυτόχρονα, ως ωφελούμενοι και αυτόνομοι εργαζόμενοι στην τελεσφόρο αντιμετώπιση της φτώχειας, της κοινωνικής φροντίδας και των λοιπών όψεων του κοινωνικού αποκλεισμού.

Οι κοινωνικές οργανώσεις κάνουν, με αυτές τις απόψεις, πολύ αποτελεσματική την απορρόφηση των οικονομικών κραδασμών της ανεργίας και μετατρέπουν την αξιοποίηση των διαθέσιμων ανθρώπινων δυνάμεων σε μοχλό για τον περιορισμό των κοινωνικών προβλημάτων, ενώ στην ίδια κατεύθυνση προωθούν την πολιτιστική ανάπτυξη, η οποία αποδίδει οικονομικά. Η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία, με αυτή την προοπτική, υποδεικνύει ότι η επένδυση στο «κοινωνικό» και «ανθρώπινο κεφάλαιο» είναι δυναμικό στοιχείο της εμπορευματικής οικονομίας, χωρίς να προβληματίζεται από τη σημασία και αντίθετα παρεμβαίνοντας στη λειτουργία της ανταλλακτικής αξίας.

Η) Οι καταναλωτές

Οι καταναλωτές των προσφερόμενων υπηρεσιών ανήκουν στην ουσία στους χρηματοδότες του προγράμματος. Οι πολίτες/καταναλωτές επωφελούνται από αυτή τη διαδικασία, καθώς είτε απολαμβάνουν πλήθος υπηρεσιών, οι οποίες είχαν συνήθως υψηλές τιμές, σε ενδιαφέρουσες τιμές είτε, λόγω των χαμηλότερων τιμών, καταφέρνουν να λάβουν υπηρεσίες που φορτιζόταν από τον χαρακτήρα της σπανιότητας ή ακόμη και της πολυτέλειας.

Οι πολίτες ενημερώνονται από τον τοπικό φορέα της τοπικής αυτοδιοίκησης για τις προσφερόμενες υπηρεσίες, την τιμή της συνεισφοράς τους και τις διαδικασίες της συναλλαγής. Αγοράζουν τις συγκεκριμένες υπηρεσίες, με μεγάλη ευελιξία και ανάλογα με τις ανάγκες τους ή τις διαθέσεις τους.

Οι υπηρεσίες που μπορούν να αγοράσουν είναι δυνατόν να διακρίνονται από μεγάλες εκπαιδευτικές απαιτήσεις, υψηλή ειδίκευση και εξαιρετικές τεχνικές γνώσεις. Για παράδειγμα μπορούν να αφορούν σε εκπαιδευτικές υπηρεσίες, όπως υπηρεσίες δασκάλου ή καθηγητή (φιλόλογου, μαθηματικού, φυσικού, ξένων γλωσσών, πληροφορικής, μουσικής, τεχνικών μαθημάτων κλπ), σε υπηρεσίες νοσηλευτικής υποστήριξης ή και θεραπείας. Είναι δυνατόν να σχετίζονται με καλλιτεχνική δραστηριότητα (όπως τη διοργάνωση κατ' οίκον εορτών, με συμμετοχή ωφελουμένων μουσικών σε πολύ χαμηλές τιμές-10 ευρώ κατά ωφελούμενο την ημέρα-, τη συνεισφορά στη διακόσμηση της κατοικίας ή την αρχιτεκτονική του κήπου κ.ά.). Είναι προφανές ότι οι κοινές, ανειδίκευτες ή ειδικευμένες υπηρεσίες είναι δυνατόν να καλυφθούν από αυτή τη μέθοδο απασχόλησης. Η φύλαξη των παιδιών, η επιμέλεια των ηλικιωμένων, η καθαριότητα του σπιτιού, η

πραγματοποίηση των καθημερινών οικιακών εργασιών (πλύσιμο των ρούχων, σιδέρωμα, μαγείρεμα κ.ά.), ανήκουν σε αυτήν την κατηγορία. Βαρύτερες εργασίες συντήρησης και επισκευής σε οικιακή κλίμακα, κάλλιστα εξυπηρετούνται από αυτή τη μέθοδο της συναλλαγής. Η κηπουρική, οι περιορισμένης κλίμακας οικοδομικές εργασίες και οι εργασίες επισκευής είναι πάντοτε απαραίτητες. Οι περιορισμένης κλίμακας δραστηριότητες γραμματειακής υποστήριξης κατ' οίκον, όπως η δακτυλογράφηση, η μετάφραση, η επιμέλεια κειμένων κ.ά., δίνουν σε ασυνεχή, αλλά τακτική βάση διέξοδο σε άμεσες προσωπικές ανάγκες. Οι πιο επιτηδευμένες εργασίες πληροφορικής έχουν πάντα κάποια βάση για χρήσιμες εφαρμογές.

Οι πολίτες/καταναλωτές θα μπορούσαν να είναι επαγγελματίες, ασκούντες δραστηριότητα κάθε είδους και να χρησιμοποιούν τους ωφελούμενους του Προγράμματος. Το Πρόγραμμα είναι ένα πρόγραμμα καταπολέμησης της ανεργίας. Η προσφορά εργασίας είναι οπωσδήποτε καλοδεχούμενη. Αυτή η προσφορά, ωστόσο, είναι απαράδεκτο να συνοδεύεται από λύση της σχέσης με κάποιο ήδη μισθωτό συνεργάτη του επαγγελματία, προκειμένου ο τελευταίος να συνεργαστεί με τον ωφελούμενο του Προγράμματος!

Η αγορά υπηρεσιών από το Πρόγραμμα [Σ.Κ.Απ.Α.Νέα (ς) Δρα.Π.] αποτελεί σαφώς για τους καταναλωτές μια πράξη κοινωνικής και κοινοτικής αλληλεγγύης. Η διάθεση της αλληλεγγύης, όμως, συνεργεί με τις συναλλακτικές σχέσεις, χωρίς αξιώνει την πλήρη αλλαγή της οικονομικής συμπεριφοράς και την παράκαμψη της σχέσης κόστους-οφέλους. Αυτό σημαίνει ότι ανταποκρίνεται απολύτως στην συνεισφορά του καταναλωτή, με τρόπο που ταυτόχρονα συντείνει στην κάλυψη των προσωπικών αναγκών και την αξιοποίηση των διαθέσιμων εισοδημάτων του. Ο αγωγός της εκδήλωσης της κοινωνικής και κοινοτικής αλληλεγγύης, μέσα από τις ίδιες τις συναλλακτικές σχέσεις, μεταβάλλει την κοινωνική αλληλεγγύη σε οικονομικά τελεσφόρο.

SEARCH

TSAKTHAN

Political science, sociology, movies, literature and other stuff

Share

Labels

[May 04, 2018](#)

ΤΡΙΤΗ, 8/5 ΣΤΗΝ ΕΚΠΟΜΠΗ ΑΧ ΕΞΟΥΣΙΑ Ο ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΥΤΡΑΣ ΜΕ ΘΕΜΑ "ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ"

Την Τρίτη, 8 Μαΐου 2018 (8-9 μμ) στην εκπομπή ΑΧ ΕΞΟΥΣΙΑ συζητούμε με τον Ανδρέα Λύτρα (Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών). Θέμα: "Κοινωνική Δομή και Απασχόληση".

Σας περιμένουμε, όπως πάντα, στον φιλόξενο διαδικτυακό ραδιοσταθμό IlioupolisOnAir

<http://www.ilioupolisonline.gr/radio/index.html>

Το έργο SOCIALNEET στην Ελλάδα – Βιώσιμες Συνεργατικές Πρωτοβουλίες και Καινοτόμα Σχέδια Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας” Τετάρτη 17/04/2019, 17:00 – Novus City Hotel, Καρόλου 23 (Πλατεία Καραϊσκάκη), Αθήνα ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ 16:30-17:00 Προσέλευση – Εγγραφές Α Μέρος – Το έργο SOCIALNEET στην Ευρωπαϊκή του Διάσταση (Project SOCIALNEET and its European Dimension) 17:00 – 17:10 Social Economy & Policies for Demand Prof. Andreas Lytras Panteion University 17:10 – 17:20 Brief Presentation of the ProjectSOCIALNEET, Nectarios Oudeniotis, INMEKO 17:20 – 17:30 Development Association of Alto Tamega’s Region in the Project SOCIALNEET 17:30 – 17:40 Janusz Korczak Pedagogical University in Warsaw in the Project SOCIALNEET 17:40 – 17:50 Rezekne Academy of Technologies in the Project SOCIALNEET 17:50 – 18:00 Municipality of Mataro in the Project SOCIALNEET 18:00 – 18:10 IVEPE-SEV in the Project SOCIALNEET 18:10 – 18:20 Craftsmen Association of Terni in the Project SOCIALNEET 18:20 – 18:30 European Network of Cities and Regions for the Social Economy (REVES) in the Project SOCIALNEET Ολοκλήρωση Α Μέρους Εκδήλωσης Β Μέρος – Το έργο SOCIALNEET στην Ελλάδα – Βιώσιμες Συνεργατικές Πρωτοβουλίες και Καινοτόμα Σχέδια Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας 18:40 – 18:50 Συνεργατισμός & Κοινωνική Οικονομία Ο Δρ. Ανδρέας Λύτρας / Καθηγητής Κοινωνιολογίας Παντείου Πανεπιστημίου 18:50 – 19:00 Δημιουργία Ζήτησης για την Κοινωνική Οικονομία από την Τοπική Αυτοδιοίκηση Ο Βασίλης Τακτικός / Δ/της INMEKO 19:00 – 19:10 Συνεταιρισμοί στο χώρο της ψυχικής υγείας Ο Πόλα Νικολάου Γραμματέας Ομοσπονδίας ΚΟΙΣΠΕ 19:10 – 19:20 Βιώσιμες Συνεργατικές Κοινότητες & Κοινωνικό Κεφάλαιο Ο Δρ. Γιώργος Τσομπάνογλου, Καθηγητής Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Αιγαίου 19:20 – 19:30 Συνεργατικά Σχήματα Κοινωνικής Καινοτομίας Ο Σύρος Κοσκοβόλης εκπρόσωπος του Δικτύου Αλληλέγγυας Συμβουλευτικής (Collaborativeterra.net) 19:30 – 19:45 Ελεύθερο Βήμα (3λεπτες τοποθετήσεις συμμετεχόντων) 19:45 – 20:00 Διάλειμμα 20:00 – 20:10 Η προοπτική δημιουργίας Απασχόλησης για NEETS στην Πληροφορική και στις Νέες Τεχνολογίες Ο Θάνος Τότσικας, ΙΒΕΠΕ ΣΕΒ 20:10 – 20:20 Δημιουργία ζήτησης στην Αγροδιατροφή για τις Κοινωνικές επιχειρήσεις Ο Δημήτρης Μιχαηλίδης, Δημοσιογράφος ΑΓΡΟΝΕΑ 20:20 – 20:30 Μετανάστες πρόσφυγες και οι προοπτικές απασχόλησης τους στην Κοινωνική επιχειρηματικότητα

Ο Βέρα Τίκα Κοινωνικός Επιστήμονας 20:30 – 20.40 Δημιουργία Θέσεων Εργασίας σε ομάδες κοινωνικού αποκλεισμού Ο Αλέξανδρος Οικονόμου. Διευθυντής Κ.Σ.Δ.Ε.Ο ΕΔΡΑ 20.40 – 20.50 Δυνατότητες απασχόλησης σε άτομα με αναπηρία μέσω των ΚΟΙΝΣΕΠ Ο Γιώργος Ρεθυμιωτάκης 20.50 – 21.00 Πολιτιστικές Συλλογικότητες και Κοινωνική επιχειρηματικότητα Ο Γιώργος Σερεμετάκης/ Τηλεοπτικός Παραγωγός 21.00 – 21.30 Ελεύθερο Βήμα (3λεπτες τοποθετήσεις συμμετεχόντων) 21.30 Δείπνο

Απρ 2, 2019

Το έργο SOCIALNEET στην Ελλάδα – Βιώσιμες Συνεργατικές Πρωτοβουλίες και Καινοτόμα Σχέδια Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας

Τετάρτη 17/04/2019, 17:00 – Novus City Hotel, Καρόλου 23 (Πλατεία Καραϊσκάκη), Αθήνα

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

16:30-17:00 Προσέλευση – Εγγραφές

**Α Μέρος – Το έργο SOCIALNEET στην Ευρωπαϊκή του Διάσταση
(Project SOCIALNEET and its European Dimension)**

17:00 – 17:10	Social Economy & Policies for Demand Prof. Andreas Lytras Panteion University
17:10 – 17:20	Brief Presentation of the ProjectSOCIALNEET, Nectarios Oudeniotis, INMEKO
17:20 – 17:30	Development Association of Alto Tamega's Region in the Project SOCIALNEET
17:30 – 17:40	Janusz Korczak Pedagogical University in Warsaw in the Project SOCIALNEET
17:40 – 17:50	Rezekne Academy of Technologies in the Project SOCIALNEET
17:50 – 18:00	Municipality of Mataro in the Project SOCIALNEET
18:00 – 18:10	IVEPE-SEV in the Project SOCIALNEET
18:10 – 18:20	Craftsmen Association of Terni in the Project SOCIALNEET
18:20 – 18:30	European Network of Cities and Regions for the Social Economy (REVES) in the Project SOCIALNEET
Ολοκλήρωση Α Μέρους Εκδήλωσης	

Β Μέρος – Το έργο SOCIALNEET στην Ελλάδα – Βιώσιμες Συνεργατικές Πρωτοβουλίες και Καινοτόμα Σχέδια Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας	
18:40 – 18:50	Συνεργατισμός & Κοινωνική Οικονομία Ο Δρ. Ανδρέας Λύτρας / Καθηγητής Κοινωνιολογίας Παντείου Πανεπιστημίου
18:50 – 19:00	Δημιουργία Ζήτησης για την Κοινωνική Οικονομία από την Τοπική Αυτοδιοίκηση Ο Βασίλης Τακτικός / Δ/ντης INMEKO
19:00 – 19:10	Συνεταιρισμοί στο χώρο της ψυχικής υγείας Ο Πόλα Νικολάου Γραμματέας Ομοσπονδίας ΚΟΙΣΠΕ
19:10 – 19:20	Βιώσιμες Συνεργατικές Κοινότητες & Κοινωνικό Κεφάλαιο Ο Δρ. Γιώργος Τσομπάνογλου, Καθηγητής Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Αιγαίου
19:20 – 19:30	Συνεργατικά Σχήματα Κοινωνικής Καινοτομίας Ο Σύρος Κοσκοβόλης εκπρόσωπος του Δικτύου Αλληλέγγυας Συμβουλευτικής (Collaborative terra.net)
19:30 – 19:45	Ελεύθερο Βήμα (3λεπτες τοποθετήσεις συμμετεχόντων)
19:45 – 20:00	Διάλειμμα
20:00 – 20:10	Η προοπτική δημιουργίας Απασχόλησης για

	NEETS στην Πληροφορική και στις Νέες Τεχνολογίες Ο Θάνος Τότσικας, ΙΒΕΠΕ ΣΕΒ
20:10 – 20:20	Δημιουργία ζήτησης στην Αγροδιατροφή για τις Κοινωνικές επιχειρήσεις Ο Δημήτρης Μιχαηλίδης, Δημοσιογράφος ΑΓΡΟΝΕΑ
20:20 – 20:30	Μετανάστες πρόσφυγες και οι προοπτικές απασχόλησης τους στην Κοινωνική επιχειρηματικότητα Ο Βέρα Τίκα Κοινωνικός Επιστήμονας
20:30 – 20:40	Δημιουργία Θέσεων Εργασίας σε ομάδες κοινωνικού αποκλεισμού Ο Αλέξανδρος Οικονόμου, Διευθυντής Κ.Σ.Δ.Ε.Ο ΕΔΡΑ
20.40 – 20.50	Δυνατότητες απασχόλησης σε άτομα με αναπηρία μέσω των ΚΟΙΝΣΕΠ Ο Γιώργος Ρεθυμωτάκης
20.50 – 21.00	Πολιτιστικές Συλλογικότητες και Κοινωνική επιχειρηματικότητα Ο Γιώργος Σερεμετάκης/ Τηλεοπτικός Παραγωγός
21.00 – 21.30	Ελεύθερο Βήμα (3λεπτες τοποθετήσεις συμμετεχόντων)
21.30	Δείπνο

http://socialneet.eu/wpcontent/uploads/2019/04/%23U0391%23U039d_%23U039b%23U03cd%23U03c4%23U03c1%23U03b1%23U03c2_%23U0396%23U03ae%23U03c4%23U03b7%23U03c3%23U03b7-%23U03ba%23U03b1%23U03b9-%23U03a3%23U03c5%23U03bd%23U03b5%23U03c1%23U03b3%23U03b1%23U03c4%23U03b9%23U03c3%23U03bc%23U03cc%23U03c2.pdf

Ανδρέας Ν. Λύτρας

**Εναλλακτικές Δυνατότητες για την Ενίσχυση της Ζήτησης
Εφαρμογές στην Κοινωνική Οικονομία και τις Πολιτικές Απασχόλησης
(μια Πολιτική Ανάλυση)**

Ανδρέας Ν. Λύτρας
Εναλλακτικές Δυνατότητες για την Ενίσχυση της Ζήτησης
Εφαρμογές στην Κοινωνική Οικονομία και τις Πολιτικές Απασχόλησης
(μια Πολιτική Ανάλυση)

1 Εισαγωγικά σχόλια

Το αντικείμενο της παρούσας παρέμβασης είναι η σύσταση μιας σύνθετης πρότασης στο πλαίσιο της πολιτικής ανάλυσης, με διττό στόχο: τη γρήγορη και βιώσιμη ανάπτυξη, η οποία εκβάλλει στις επενδύσεις παγίου κεφαλαίου με έργα υποδομής, και την ταχεία μείωση της ανεργίας, με τη στήριξη στη μόχλευση ιδιωτικών πόρων και δημοσίων δαπανών. Η παράλληλη διαχείριση της ανάπτυξης και της καταπολέμησης της ανεργίας, επιτρέπει την εφαρμογή του ανάλογου με το πιο αποδοτικό ιστορικά υπόδειγμα της απαγκίστρωσης από την ύφεση ή έστω από την αναιμική ανάπτυξη και την υπό-απασχόληση του εργατικού δυναμικού (εννοούμε την Κεϋνσιανή θεραπευτική). Ταυτόχρονα, η συγκεκριμένη διαπραγμάτευση, έχοντας κατά νου τις δεσμεύσεις από τη συμμετοχή στην ευρωζώνη και την παρούσα οικονομική θέση της Ελλάδας, μετά οκτώ έτη δημοσιονομικής κρίσης, ανασυνθέτει τις μεθόδους και τα εργαλεία χρηματοδότησης των δύο παράλληλων εγχειρημάτων. Είναι σημαντικό, ότι η πρόταση αποθέτει την ελπίδα για την πραγματοποίηση των αναγκαίων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου στη συνεταιριστική ανάπτυξη, σε τοπικό επίπεδο. Αναγνωρίζει τον απαιτητικό, αλλά εφικτό, χαρακτήρα του εγχειρήματος για τη συνεταιριστική ανάπτυξη, με οικολογικό προσανατολισμό, και τη συμβολή της στους γρήγορους ρυθμούς οικονομικής επέκτασης, χωρίς αυτή να προσδιορίζεται αποκλειστικά από την κερδοσκοπική απόδοση. Συγχρόνως, η ανάλυση θεωρεί πως η συνεισφορά στις πάγιες επενδύσεις, αλλά και στην παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές ή στην καινοτόμο αγροτική παραγωγή, δεν θα έχει ισοδύναμη συμβολή στην αύξηση της απασχόλησης και πολύ περισσότερο στη δραστική μείωση του δείκτη της ανεργίας. Η τελευταία διαπίστωση κάνει απαραίτητη την παρέμβαση στο πεδίο της δημιουργίας ενός αυτοτελούς υποδείγματος ενίσχυσης της απασχόλησης, δίχως την επιχειρηματική ενεργοποίηση των κατόχων του κεφαλαίου και την σκοπιμοθηρία τους για υψηλά κέρδη. Η πρόταση αυτή απορρέει από πρόσφατες αναλύσεις και προτάσεις του γράφοντος. Το εγχείρημα, όπως αυτό που προλειάνθηκε σε αυτό το πρώιμο στάδιο της γραφής, είναι μια απαιτητική, αλλά και εφαρμόσιμη, πρόταση προκειμένου να συνδυαστεί η ταχεία οικονομική ανάπτυξη, με την δραματική απομείωση της ανεργίας.

2 Δύο μείζονες θεωρητικές αντιπαράθεσεις

Η πρώτη αντιπαράθεση που πρόκειται να μάς απασχολήσει είναι αυτή ανάμεσα στην τοποθέτηση του Ζ.Μπ. Σαί,¹ για τη δυναμική που διαθέτει το εισόδημα από την εργασία να δημιουργεί ή να προσδιορίζει τη ζήτηση και την εισήγηση του Τζ.Μ. Κένυς για την ενίσχυση, με κρατική παρέμβαση, της ενεργούς ζήτησης και επομένως για την ενίσχυση των χρηματικών διαθεσίμων στο σύνολο της σύνθεσης εισοδημάτων και επενδύσεων.

1 J.-B. Say, *A Treatise on Political Economy*, New York, A.M. Kelley, 1971.

Η προσέγγιση του Ζ.Μπ. Σαί βασίζεται στην υπέρτατη προσκόλληση στην εκτίμηση ότι οι μηχανισμοί της αγοράς και ο νόμος περί προσφοράς και ζήτησης μπορούν να καθορίσουν, χωρίς παρεμβάσεις ιδίως από το κράτος (και επομένως χωρίς ρυθμίσεις), μια ομαλή εξισορρόπηση των οικονομικών συνθηκών, παρά τις μεσολαβούσες ανεπιθύμητες διακυμάνσεις. Ο συγκεκριμένος αναλυτής υποστηρίζει μια θέση, που έχει αποτελέσει τη βάση όλων των ακόλουθων ιδεών της φιλελεύθερης οικονομικής αντίληψης, περιλαμβανομένων και των εκπροσώπων της νέο-κλασικής προσέγγισης (αλλά και των εκπροσώπων του πολιτικού νέο-φιλελευθερισμού). Ο λεγόμενος «νόμος του Σαί» συμπυκνώνεται στη θέση (: “Supply constitutes its own demand” και επομένως “Inherent in supply is the wherewithal for its own consumption”) ότι η «προσφορά δημιουργεί τη δική της ζήτηση» και επομένως πως «εγγενές στοιχείο της προσφοράς (ή της παραγωγής ενός εμπορεύματος) είναι ότι σε αυτήν εμπεριέχεται και η δυναμική της κατανάλωσής της».

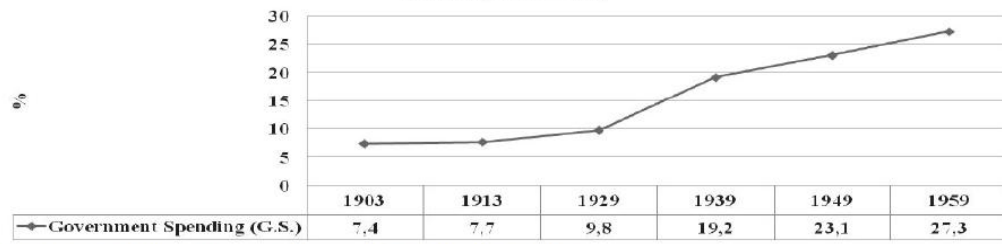
Η συγκεκριμένη τοποθέτηση του Σαί κατανοήθηκε από το Κένυς² με την ακόλουθη μορφή: «η προσφορά της εργασίας θα καθορίσει και τη δική της ζήτηση» και επομένως ότι η [αναπροσαρμογή του κόστους εργασίας θα σχηματίσει την συνολική ζήτηση] [και άρα το κόστος της εργασίας κρίνει την ενεργοποίηση της ανεργούς εργασίας]. Ο Κένυς στη δική του ανάλυση εκτιμά, ότι η κρίση του 1929-30 αδρανοποίησε τόσο τα διαθέσιμα μέσα παραγωγής όσο και το διαθέσιμο, αλλά ανενεργές, εργατικό δυναμικό. Αντέτεινε, μάλιστα, στο βασικό διανόημα του Σαί, ότι τόσο το εργατικό δυναμικό όσο και τα παραγωγικά μέσα θα παραμένουν ανενεργή, εφόσον το χρήμα που αποταμιεύεται είναι περισσότερο (πράγμα που προσδιορίζεται από τη διατήρηση των επιτοκίων σε υψηλό επίπεδο) από όσο επενδύεται σε

παραγωγικές δραστηριότητες. Κάτι τέτοιο σημαίνει ότι οι αποταμιευτές είναι δύσπιστοι, για να επενδύσουν στην αγορά περισσότερο χρήμα από όσο πληρώνουν, συνολικά και ήδη, οι κεφαλαιούχοι-εργοδότες στο χρησιμοποιούμενο εργατικό δυναμικό. Στην ίδια κατεύθυνση επέκρινε έντονα την κλιμακούμενη λιτότητα στην διάρκεια της αντιμετώπισης της κρίσης του 1929. Θεωρούσε, ότι η λιτότητα επέτεινε τα προβλήματα από την κρίση. Αντίθετα θεωρούσε ως ικανό αντίβαρο την χρήση της κρατικής παρέμβασης, με εργαλείο τη δημοσιονομική πολιτική. Πιο ρητά υποστήριζε τον δημόσιο δανεισμό και τη χρησιμοποίηση του κρατικού ελλείμματος για την εξυπηρέτηση του, ώστε να χρηματοδοτηθεί με τους αναγκαίους πόρους η αγορά και να αποτραπεί η πλήρης ακινητοποίηση του καπιταλισμού. Δεν θα υπεισέλθουμε στη εξαιρετική διερεύνηση της απόψης του Κέυνς, αλλά θα σημειώσουμε ότι τα δεδομένα μας υποδεικνύουν πως η εισήγηση του Κέυνς εφαρμόστηκε, είχε πλήρη επιτυχία και διέσωσε τη Δύση από την οικονομική κατάρρευση, για να μὴν υποστηρίξουμε επιπρόσθετα ότι συνέβαλε στην τεράστια ανάπτυξη του καπιταλισμού, κατά τη μεταπολεμική περίοδο.

2 J.M. Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money*, London, Macmillan, 2007 (1936)· W. Beveridge, *Full Employment in a Free Society. A Summary*, London, The New Statesman and Nation-Reynolds News, 1944, σσ. 10-12.

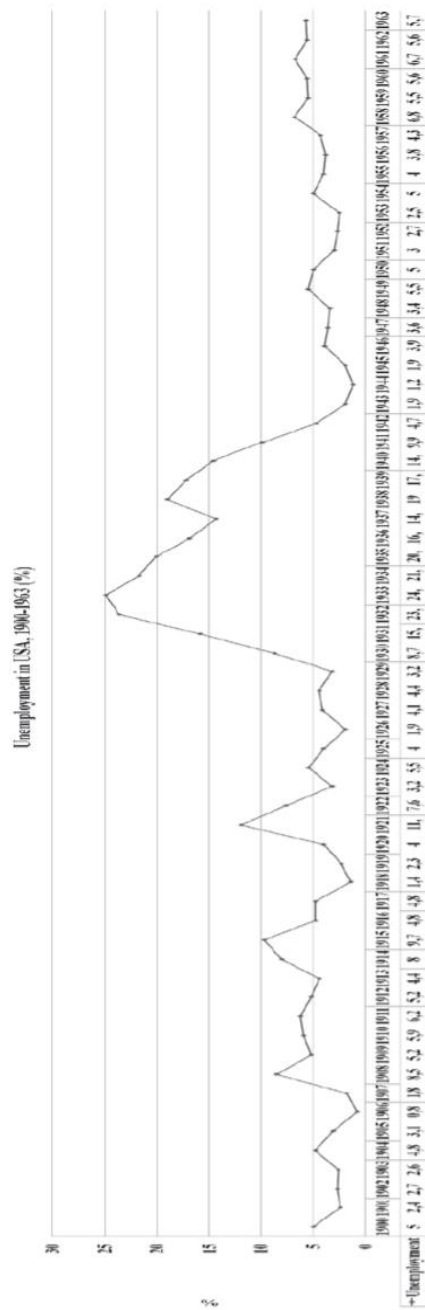
Διάγραμμα 1

USA: Government Spending (G.S.), 1903-1959
Percentage of GNP (%)

P.A. Baran, P.M. Sweezy, *Monopoly Capital*, σ. 146.

Διάγραμμα 2

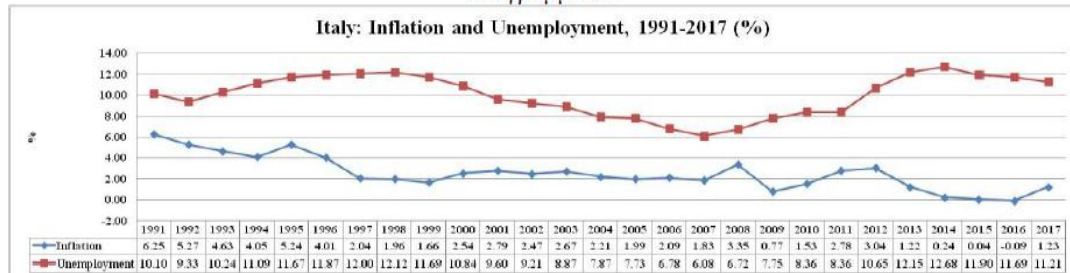
Όπως υποδεικνύεται από τα δύο προηγούμενα Διαγράμματα (1 και 2), ο Κέυνς δικαιώθηκε και οι εισηγήσεις του είχαν πλήρη επιτυχία στην εξυπηρέτηση του στόχου της σχεδόν πλήρους απασχόλησης, πολλά χρόνια μετά την πρώτη εφαρμογή των μέτρων (και των σχετικών νόμων) του New Deal (στην ουσία έχουμε δύο κύματα εφαρμογής). Ίσως δεν θα αναγνωρίζαμε τον καπιταλισμό, όπως τον γνωρίζουμε, αν δεν είχε υπάρξει η προκείμενη κρατική παρέμβαση στη λειτουργία της αγοράς.

Η όλη εξέλιξη συνεχίστηκε ανεμπόδιστα μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '60 και τις αρχές του '70, όταν μια ιδιότυπη κατάσταση σχηματίστηκε στην οικονομική πραγματικότητα και μια νέα διαμάχη στο επίπεδο των οικονομικών ιδεών λαμβάνει χώρα. Σε αυτό το πλαίσιο, μια σχεδόν «προφητική» πρόβλεψη, φαίνεται να δικαιώνεται. Η ανάλυση που περιλαμβάνει την πρόβλεψη, στην ουσία διαπιστώνει τις αδυναμίες της πολιτικής που εισηγήθηκε ο Κέυνς. Ένα άρθρο του M. Friedman ασκεί διπλή κριτική, δηλαδή στα διανοήματα του Κέυνς, για την άσκηση πολιτικής, και σε ένα ρηξικέλευθο άρθρο του A.W. Phillips, που περιλαμβάνει μια απολογιστική αποτίμηση της αντίστροφης σχέσης της ανεργίας και του πληθωρισμού (πράγμα που σημαίνει και το ρυθμό αύξησης των μισθών), στη μεγάλη διάρκεια. Η οικονομική κρίση της δεκαετίας του '70 φάνηκε ότι κράτησε πολύ και ενδεχομένως ώθησε στην εγκατάλειψη των διανοημάτων της Κεϋνσιανής πολιτικής, κατά την άσκηση της δημοσιονομικής πολιτικής. Είναι μια πιθανότητα, οι παράγοντες της οικονομίας και της πολιτικής, να επιβοήθησαν με οικονομικές πρακτικές, εμπνευσμένες από τα λεγόμενα του M. Friedman, την πραγματοποίηση της πρόβλεψης.³ Στην ουσία η υιοθέτησαν την πρόταση του M. Friedman και, ταυτόχρονα και υπόρρητα, χρησιμοποίησαν την ανεργία (σύμφωνα με το απολογιστικό μοντέλο του A.W. Phillips), ως αποπληθωριστή.⁴

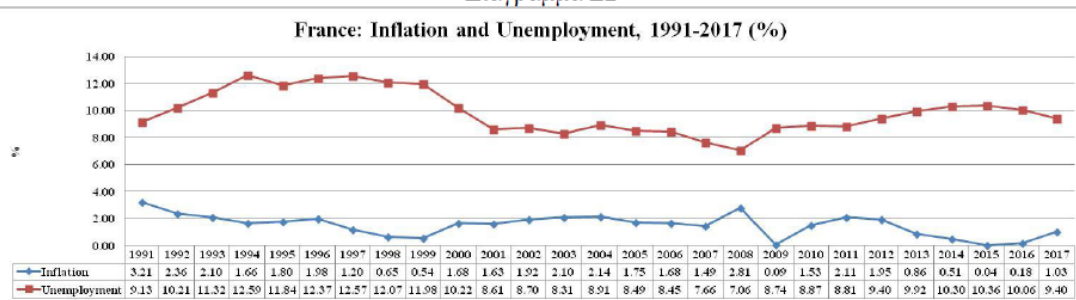
3 Οι μετρήσεις (και η απολογιστική τους αποτίμηση) της ανεργίας και του πληθωρισμού, στη μακρά διάρκεια υποδεικνύουν, ότι οι σχετικοί δείκτες διακρίνονται από την αντίστροφη κίνησή τους (βλ. A.W. Phillips, "The Relationship between Unemployment and the Rate of Change of Money Wages in the United Kingdom 1861-1957", *Economica*, 1958, 25 (100), σσ. 283-299, (doi:10.1111/j.1468-0335.1958.tb00003.x), με μοναδική εξαίρεση την ταυτόχρονη αυξητική τάση, για μια περίοδο, στη διάρκεια της δεκαετίας του '70. Η τελευταία εξαίρεση φάνηκε να επιβεβαιώνει την πιο ουσιαστική θεωρητική αμφισβήτηση [M. Friedman, "The role of monetary policy", *American Economic Review*, 1968, 68 (1), σσ. 1-17 (JSTOR 1831652)] της αντίστροφης σχέσης πληθωρισμού και ανεργίας, για μια μόνο φορά.

4 Η ορθότητα, αλλά και η εσκεμμένα υπόρρητη χρησιμοποίηση, της ανάλυσης του A.W. Phillips υποστηρίζεται, από τα παρακάτω παραδείγματα (στα διαγράμματα) συσχέτισης των δύο δεικτών (ανεργία, πληθωρισμός):

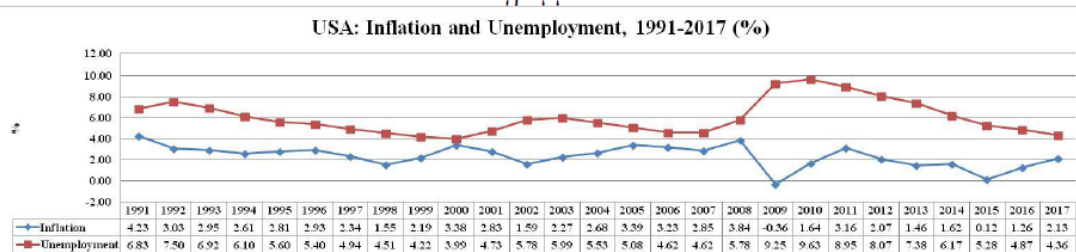
Διάγραμμα Σ1

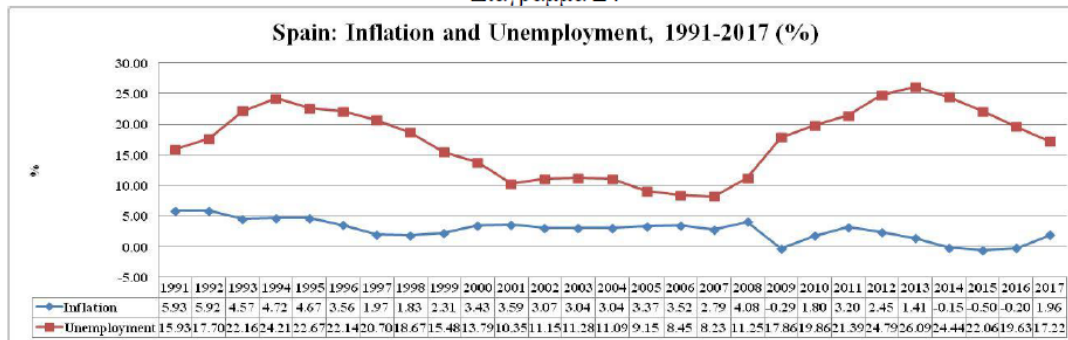
Διάγραμμα Σ2

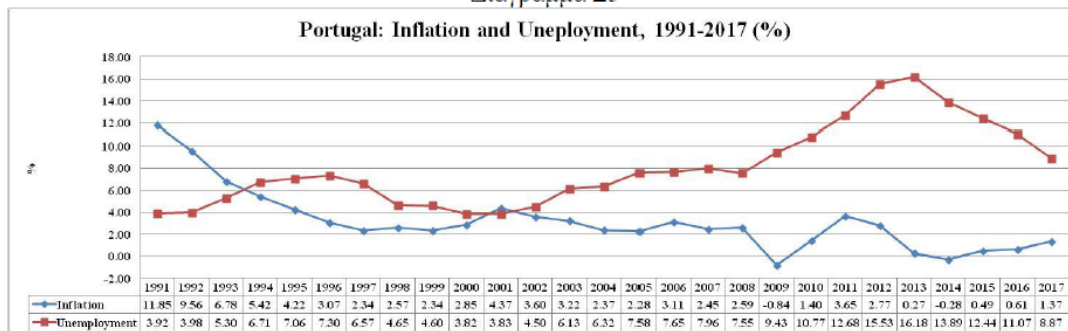
Διάγραμμα Σ3

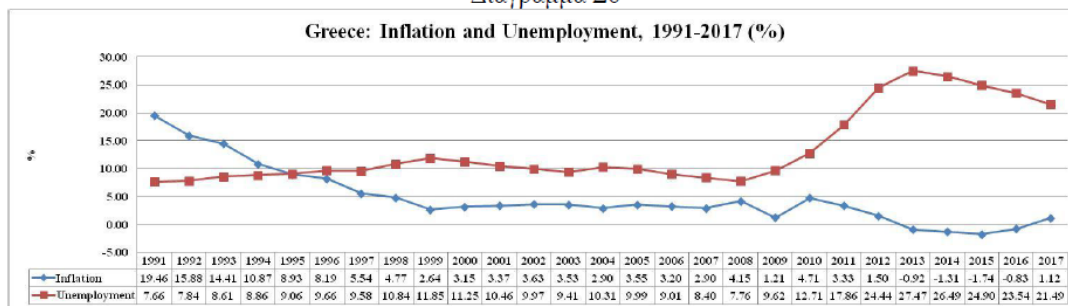
Διάγραμμα Σ4

Διάγραμμα Σ5

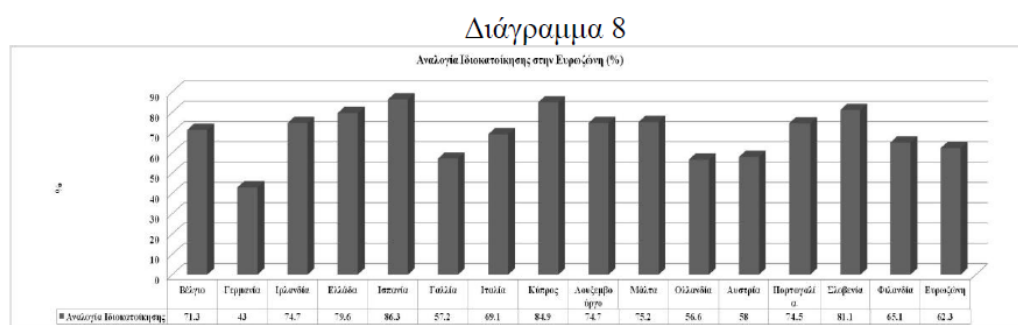
Διάγραμμα Σ6

4 Η ιδιοκτησία ως πλεονέκτημα της ελληνικής κοινωνικής συγκρότησης

Μία από τις πιο θετικές όψεις του ελληνικού καπιταλισμού, με εκβολή στην ανάπτυξη, αλλά και με διαρκή επίδραση στην περιουσιακή κατάσταση των νοικοκυριών, των οικογενειακών δικτύων και βεβαίως (ατομικά) των πολιτών είναι το μεγάλο ποσοστό της ιδιοκτησίας στις κατοικίες και εν γένει στα ακίνητα. Η ύπαρξη των ιδιόκτητων κατοικιών ανάγεται βασικά στην κληρονομική διαδοχή. Επομένως δεν χρειάστηκαν την καταβολή της αξίας των ακινήτων για την απόκτησή τους.

Μεγαλύτερο ποσοστό ιδιοκατοίκησης, από την Ελλάδα, έχει η Ισπανία, η Κύπρος και η Σλοβενία. Υψηλά ποσοστά (πάνω από το 70%) παρουσιάζουν η Μάλτα, η Ιρλανδία, το Λουξεμβούργο, η Πορτογαλία και το Βέλγιο. Οριακά κάτω από 70% εμφανίζει, στην αναλογία της ιδιοκατοίκησης, η Ιταλία. Κοντά στο μέσο όρο της Ευρωζώνης βρίσκεται η ιδιοκατοίκηση στη Φιλανδία. Η Αυστρία έχει αναλογία 58%, ενώ η Γαλλία και η Ολλανδία παρουσιάζουν ποσοστά γύρω από το 57%. Πολύ χαμηλό ποσοστό εμφανίζει η Γερμανία (43%).

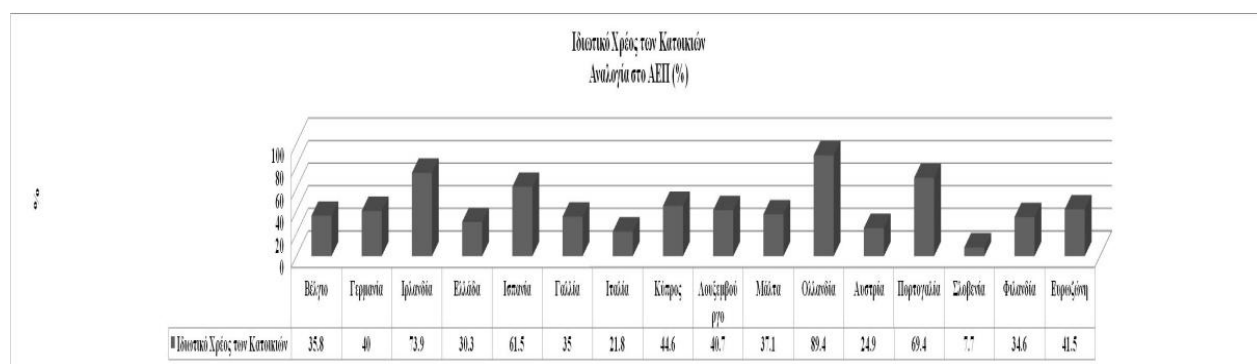
Πηγή: European Central Bank.⁵

Οι ελληνικές κατοικίες είναι πολύ λιγότερο εκτεθειμένες σε ιδιωτικά χρέη των νοικοκυριών, σε σχέση με άλλες χώρες.⁶ Μικρότερα ποσοστά σε ιδιωτικά δάνεια για αγορά κατοικιών έχει η Σλοβενία (7,7% του ΑΕΠ), η Ιταλία (21,8% του ΑΕΠ) και η Αυστρία (24,9% του ΑΕΠ). Περί τη μέση αναλογία της Ευρωζώνης βρίσκεται η Γερμανία, το Λουξεμβούργο και η Κύπρος. Σε πάρα πολύ υψηλά ποσοστά είναι το χρέος των κατοικιών στην Ολλανδία (89,4% του ΑΕΠ), την Ιρλανδία (73,9% του ΑΕΠ), την Πορτογαλία (69,4% του ΑΕΠ) και την Ισπανία (61,5% του ΑΕΠ).

5 European Central Bank, “Housing Finance in Euro Area”, *Occasional Working Paper Series*, No. 101, 2009 (March), σ. 13.

Η Ελλάδα βρίσκεται κοντά στις χαμηλά χρεωμένες χώρες, από την άποψη των δανείων, για τις κατοικίες (30,3% του ΑΕΠ). Είναι και αυτή η καταγραφή, ένα από τα στοιχεία της υπεροχής του ελληνικού καπιταλισμού, σε σχέση με τη διάχυση της προσωπικής περιουσίας και τη μεγαλύτερη ατομική ευημερία των πολιτών.

Διάγραμμα 9

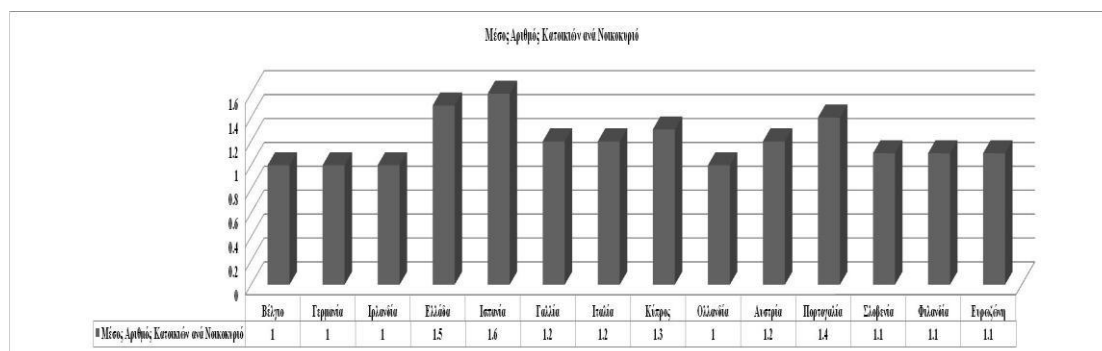
Πηγή: European Central Bank.⁷

6 European Central Bank, *Annual Report 2016, 2017*, σσ. S25, S27. Σύμφωνα με το στατιστικό παράρτημα της Έκθεσης το μέσο ιδιωτικό χρέος των νοικοκυριών, στην Ελλάδα, την περίοδο 1999-2008 ανέρχεται στο 28,3% του ΑΕΠ, ενώ το 2015 φτάνει στο 62,4% του ΑΕΠ. Για να έχουν υπόψη τους οι αναγνώστες τα συγκριτικά στοιχεία από τις χώρες της Ευρωζώνης αναφέρουμε ορισμένα ενδεικτικά παραδείγματα από αυτές, τόσο το μέσο όρο της περιόδου 1999-2008 όσο και το τελευταίο έτος της σύγκρισης. *Ιδιωτικό χρέος των νοικοκυριών*: Γερμανία, 1999-2008: 67,3% του ΑΕΠ, 2015: 53,5% του ΑΕΠ, Ιρλανδία, 1999-2008: 76,5% του ΑΕΠ, 2015: 58,5%, Ισπανία, 1999-2008: 61,4% του ΑΕΠ, 2015: 67,8% του ΑΕΠ, Γαλλία, 1999-2008: 39,4%, 2015: 56,6% του ΑΕΠ, Ιταλία, 1999-2008: 29,7%, 2015: 42,2% του ΑΕΠ, Κύπρος, 1999-2008: 82,4%, 2015: 129,2 % του ΑΕΠ, Ολλανδία, 1999-2008: 100,1%, 2015: 112% του ΑΕΠ και Πορτογαλία 1999-2008: 72,9 %, 2015: 77,5% του ΑΕΠ.

7 European Central Bank, “Housing Finance in Euro Area”, ό.π.π..

Είναι ενδιαφέρον ότι το μέσο ελληνικό νοικοκυριό διαθέτει πάνω από ένα σπίτι στην κατοχή του. Η ελληνική κοινωνία έχει μεγαλύτερο δείκτη κατοχής πρόσθετων κατοικιών από όλες τις κοινωνίες της ευρωζώνης, με μόνη εξαίρεση (την ελάχιστη διαφορά από) την Ισπανία. Οι άλλες χώρες υποδεικνύουν πολύ μικρότερη κατοχή πρόσθετων κατοικιών ανά νοικοκυριό. Ο δείκτης αυτός δηλώνει κατηγορηματικά ότι η Ελλάδα είχε πριν το 2010 μια εξαιρετική διάχυση των ατομικών περιουσιών σε ακίνητα, τα οποία είναι υπέρ-επαρκή για την κάλυψη των στεγαστικών αναγκών της χώρας και λιγότερο χρεωμένα (σε τραπεζικά δάνεια), από τις περισσότερες πλούσιες χώρες της Ευρωζώνης.

Διάγραμμα 9.1

Πηγή: European Central Bank.⁸

5 Η συνεταιριστική επιλογή, ως συστατική για την οικολογική ανάπτυξη

Υπάρχει κάποια δυνατότητα μιας ταχείας, αξιοσημείωτης και βιώσιμης ανάπτυξης, με δυνατότητα σταθερής βελτίωσης της απασχόλησης και με παράλληλο αποτέλεσμα τη δραστική μείωση της ανεργίας; Αναμφισβήτητα αυτή η δυνατότητα είναι παρούσα και πιθανή. Είναι, κατά τη γνώμη μου, ενδεχόμενο, η ρεαλιστική αντιμετώπιση της πολύ δύσκολης κατάστασης να οδηγήσει σε ανασυγκρότηση την ελληνική οικονομία,

7 European Central Bank, “Housing Finance in Euro Area”, ό.π.π..

8 Στο ίδιο, σ. 85.

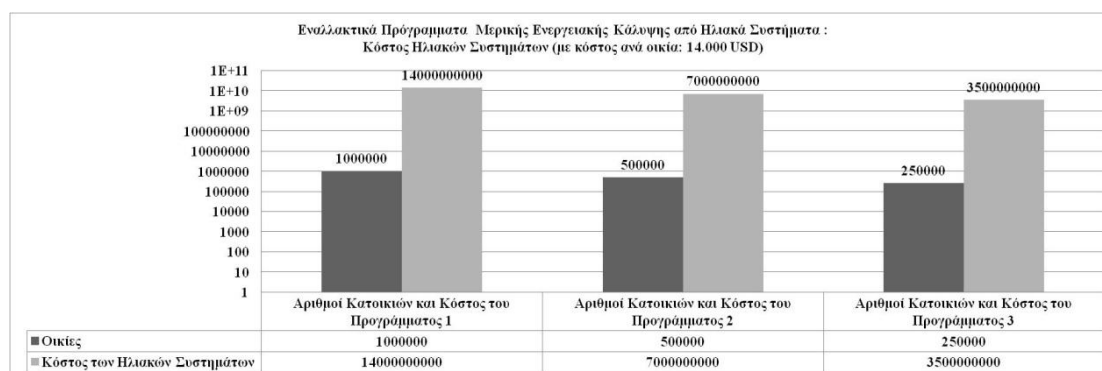
σε γρήγορη ανάκαμψη την απασχόληση και σε δραστικό περιορισμό το δείκτη της ανεργίας, με σοβαρή την προοπτική της ταυτόχρονης βελτίωσης των εισοδημάτων.

Η λύση στο σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα της χώρας δεν μπορεί να προέλθει από την προσδοκία της ταχείας διαδικασίας σχηματισμού νέων κερδοσκοπικών επιχειρήσεων επιχειρήσεων ή αντίστοιχων με τις ανάγκες νέων θέσεων εργασίας, προκειμένου να απασχολήσουν τις μάζες που συμπεριλαμβάνονται σήμερα στους ανέργους. Αν περιμέναμε μια τέτοια άμεση ανταπόκριση στις ανάγκες, για την αύξηση της απασχόλησης, θα έπρεπε να δημιουργηθούν περί τις 120 χιλιάδες επιχειρήσεις, με δεδομένο ότι σήμερα η μέση ελληνική επιχείρηση έχει μέσο μέγεθος με βάση τον αριθμό των εργαζομένων, περί τα εννέα με δέκα άτομα ανά κατάστημα. Αυτό το ενδεχόμενο είναι πολύ μακρινό και ακόμη και μετά την κατάκτηση συνεχώς υψηλών ετήσιων ρυθμών ανάπτυξης μπορεί να εκπληρωθεί σε περίοδο επτά με δέκα ετών. Επισημαίνουμε, ότι οι περιγραφόμενοι αριθμοί αφορούν σε μια ιδανική κατάσταση και εξαιρετικώς αισιόδοξη, καθώς μεταξύ των εργοδοτών αυτής της σύγκρισης περιλαμβάνεται και το κράτος ως ενιαίος εργοδότης. Αν αφαιρεθεί το κράτος, τότε το μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων περιορίζεται στα τέσσερα με πέντε άτομα και επομένως ο αριθμός των αναγκαίων επιχειρήσεων διπλασιάζεται, ενώ ο προσδοκώμενος χρόνος υλοποίησης των διαδικασιών μακραίνει απαγορευτικά.

Δεν είναι αντίστοιχα πιθανή η σοβαρή επέκταση της απασχόλησης στο Δημόσιο και τις δημόσιες επιχειρήσεις (εκτός της αναπλήρωσης του υπάρχοντος προσωπικού). Στο επίπεδο αυτό, με βάση την εφαρμοζόμενη πολιτική στην ΕΕ και ιδίως στην Ευρωζώνη, η αύξηση της απασχόλησης στο Δημόσιο, λόγω των γνωστών επιβαρύνσεων στις δημόσιες δαπάνες και του κινδύνου αύξησης του ελλείμματος του προϋπολογισμού πάνω από τα επιτρεπόμενα όρια (από τις συμβάσεις), δεν έχει πολλές πιθανότητες πραγματοποίησης στο ορατό μέλλον. Είναι, λοιπόν, σχεδόν αδύνατο η κερδοσκοπική επιχειρηματικότητα και το κράτος να προσδιορίσουν, με την απασχόληση στους κόλπους τους, την επιθυμητή και ταχεία ανάπτυξη ή την αντίστοιχη δραστική μείωση της ανεργίας.

Δεν είναι δυνατόν να διεξέλθουμε στο πλαίσιο αυτού του κειμένου πολύ εκτενείς λεπτομέρειες για την εναλλακτική δράση των συνεργατικών οργανώσεων. Μπορούμε, ωστόσο, να αναφερθούμε σε ορισμένες πολύ αδρές περιγραφές υλοποιήσιμων έργων, σχετικά με την μαζική εγκατάσταση οικιακών συστημάτων παραγωγής ηλιακής ενέργειας, με χρηματοδότηση από συνεργατικές τράπεζες και ανάληψη της υλοποίησης των έργων από συνεταιρισμούς.

Διάγραμμα 11

Στο διάγραμμα που προηγείται εκτίθενται τρία σενάρια, τα οποία είναι δυνατόν να υλοποιηθούν, με έναν καλό προγραμματισμό, καθολοκληρίαν ή μερικώς και πάντως ανάλογα με την προετοιμασία και τη διαθεσιμότητα των απαραίτητων πόρων, σε εύλογο χρόνο (ενδεχομένως από μια τριετία έως μια πενταετία). Η συγκεκριμένη επιλογή επιταχύνει ισοδύναμα το ρυθμό ανάπτυξης για την περίοδο εφαρμογής, βελτιώνοντας θεαματικά τις επιδόσεις της εθνικής μας οικονομίας, και με μέτριων προσδοκιών συνεισφορά στην απασχόληση.

Η κλιμάκωση των πληρωμών των ιδιωτών, με βάση τις τραπεζικές χρηματοδοτήσεις και την ωρίμανσή τους σε μακρύ χρόνο, κάνει εύκολα εξυπηρετήσιμο το ατομικό χρέος των ιδιοκτητών των κατοικιών. Η ωφέλεια από την εξοικονόμηση του κόστους της ενέργειας είναι, στο πεδίο του ατομικού νοικοκυριού και αυτονοήτως, πολύ ευρεία, ενώ η εξοικονόμηση για την εθνική οικονομία, από τη μείωση της ανάγκης προμήθειας υδρογονανθράκων, είναι στρατηγικής σημασίας (με σταδιακά θετική επίδραση και στο ισοζύγιο πληρωμών). Η εκβολή της ενεργειακής ανασυγκρότησης είναι σίγουρα σημαντική, στο πεδίο της εκπομπής των αερίων του θερμοκηπίου.

Η πραγματική συνεισφορά του Δημοσίου σε αυτή τη μαζική και παραγωγική ανασυγκρότηση είναι βασικά θεσμική και συντονιστική. Από τη μια πλευρά οφείλει να άρει τα εμπόδια για τη σύσταση και τη λειτουργία των συνεταιριστικών οργανώσεων όλων των μορφών και των δραστηριοτήτων, ενώ από την άλλη να επιτρέψει να εκφράζεται η απασχόληση των μελών των συνεργατικών οργανώσεων, όπως και οποιουδήποτε συνεργαζόμενου με αυτές, με τον τύπο των αυτόνομων εργαζομένων. Σύμφωνα με τις προδιαγραφές του ILO, τα μέλη των συνεργατικών οργανώσεων είναι και νοούνται ως αυτοαπασχολούμενοι και, υπό αυτήν την έννοια και για λόγους ισότητας, οι συνεργαζόμενοι (μη-μέλη) με τις οργανώσεις πρέπει να

έχουν ανάλογο καθεστώς εργασίας. Προς αυτήν την κατεύθυνση οφείλει να ρυθμίσει και να διευκολύνει, με ειδικό τρόπο, την μέθοδο απόδειξης της αμοιβής (με τις σχετικές παρακρατήσεις για φόρους και ασφαλιστικές εισφορές) και της εργασιακής δέσμευσης. Ο τρόπος αυτός μπορεί να αφορά στη γενίκευση του υπαρκτού σήμερα «εργόσημου» (με ενσωμάτωση του φόρου και των ασφαλιστικών εισφορών).

Στην περίπτωση υλοποίησης της συγκεκριμένης επιλογής συγκροτείται αμέσως ένας ζωτικός τρίτος τομέας της οικονομίας, δίπλα στο κράτος και την κερδοσκοπία. Δημιουργεί ένα συνεταιριστικό τομέα, με σημαντική αναλογία στο ΑΕΠ, και χωρίς η τελευταία να εξαρτάται από τις ροπές και τις επιλογές διακινδύνευσης της κερδοσκοπικής επιχειρηματικότητας.

6 Εναλλακτικές Δυνατότητες: Συνεργατική Εκμετάλλευση στις Σχολάζουσες Γαίες

Μια εναλλακτική δυνατότητα, πέραν των ενεργειακών κοινοτήτων (Ε.Κοιν.), για την παραγωγή ενέργειας από Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (Α.Π.Ε.), είναι δυνατή σήμερα, μετά από σχετικές θεσμικές ρυθμίσεις, να αξιοποιηθούν οι σχολάζουσες γαίες, οι οποίες ανήκουν στο δημόσιο (δηλαδή στο νομικό πρόσωπο του δημοσίου και τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου), αλλά παραμένουν ανεκμετάλλευτες.

Πίνακας 1
Οι Αγροτικές Εκμεταλλεύσεις στην Ελλάδα (1951, 2007)

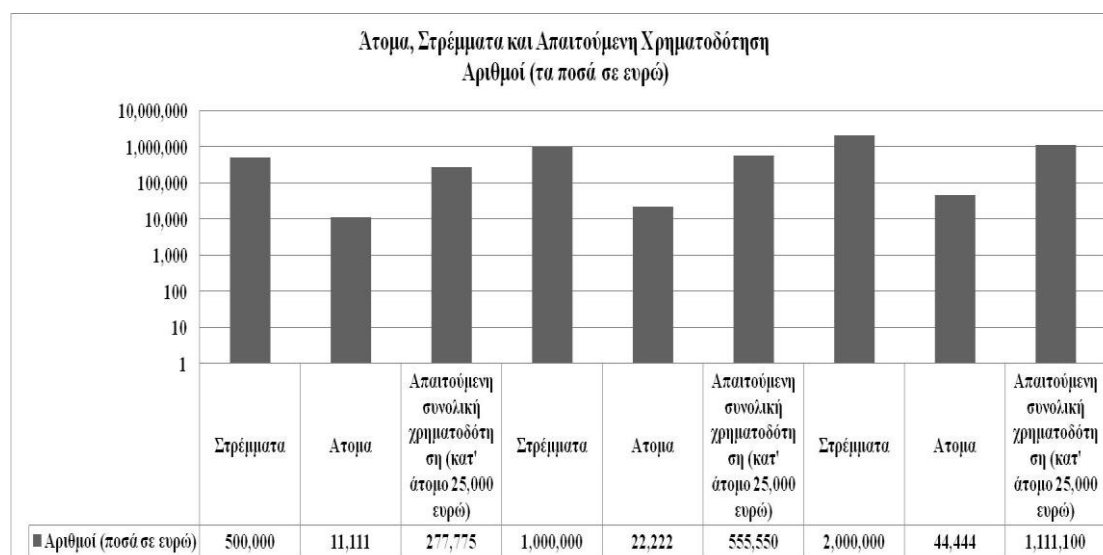
Έτος	Εκμεταλλεύσεις	Καλλ. Έκταση (στρ.)	Μέση Εκμετάλλευση (στρ.)	Κάτοχοι και Ιδιοκτήτες	Πρόσωπα και Απασχολούμενοι
1951	1.311.980	36.054.855	27,48	1.123.905 (Ιδιοκτήτες)	4.552.950 (Πρόσωπα)
2007	854.123	40.762.257,5	47,72	859.512 (Κάτοχοι)	625.314 (Απασχολούμενοι)

Η πιθανή ενεργοποίηση των σχολαζουσών γαιών είναι, κατά τη γνώμη μου, πιο αποδοτική και αξιοποιήσιμη για τις τοπικές κοινότητες, στο βαθμό που γίνουν αντικείμενο εκμετάλλευσης από συνεργατικές οργανώσεις. Το υπόδειγμα του μεγέθους των συγκεκριμένων θα κριθεί από τις τοπικές δυναμικές στη διαθεσιμότητα των ανενεργών δημόσιων γαιών. Η διαφοροποίηση της αναγκαστικής χρήσης και του τεμαχισμού αυτών των γαιών δεν είναι ένα σημαντικό πρόβλημα, καθώς είναι χαρακτηριστικό στοιχείο της βιώσιμης αγροτικής εκμετάλλευσης η διαχείριση του τεμαχισμού, ως θετικό χαρακτηριστικό της διαχείρισης ενός οιονεί αγροτικού-επιχειρηματικού χαρτοφυλακείου.

Η (δανειακή) χρηματοδοτική δυνατότητα ενός συνεργατικού σχήματος για την ενεργοποίηση των σχολαζουσών γαιών, με τον ελάχιστο αριθμό συνεργατών (-

συνεταιριστών), μπορεί, με βάση την παρούσα πρόβλεψη, να προσδιοριστεί στις 125.000 ευρώ (5 μέλη, με 25.000 ευρώ έκαστος), χωρίς διασφαλίσεις. Η ενίσχυση της κατανάλωσης από τις τοπικές κοινότητες δύναται να κάνει βιώσιμες αυτές τις εκμεταλλεύσεις και διαχειρίσιμη την εξυπηρέτηση των δανείων, εφόσον το σύνολο της εκμετάλλευσης (με βάση τις ελάχιστες συμμετοχές στις σημερινές συνεργατικές οργανώσεις) υπερβαίνει το διπλάσιο της μέσης αγροτικής εκμετάλλευσης στην Ελλάδα (ήτοι τα 47,72 στρέμματα). Σύμφωνα με τους υπολογισμούς μας, το κατώτερο μέγεθος αυτής της εκμετάλλευσης μπορεί να ανέρχεται στα 119,3 στρέμματα (5 άτομα, με αναλογούντα τα 23,86 στρ. έκαστος).

Διάγραμμα 12

Όπως υποδεικνύεται από τα δεδομένα, τα οποία εκτίθενται στο προηγούμενο διάγραμμα, η συνεισφορά αυτών των μορφών συνεργατισμού προκειμένου να εκμεταλλευτούν σχολάζουσες γαίες είναι σημαντικές για την ενίσχυση της περιφέρειας και των τοπικών κοινοτήτων, και επομένως μπορεί να είναι αποκλειστικώς συμπληρωματική, τόσο για την αμιγώς οικονομική συμβολή αυτών των εγχειρημάτων [πράγμα που σημαίνει ότι χρειάζεται πολύ μεγαλύτερη συμμετοχή ανεκμετάλλευστων γαιών στην συνεργατική αξιοποίηση (π.χ. 10 εκ. ή καλύτερα 20 εκ. στρέμματα) για να υπάρξει σημαντική συμβολή στο ΑΕΠ) όσο και για την ουσιαστική απορρόφηση των ανέργων (καθώς στην καλύτερη περίπτωση απορροφώνται έως και 44,5 χιλ. απασχολούμενοι περίπου).

7 Η ταχεία καταπολέμηση της ανεργίας

Τα προαναφερθέντα προγράμματα συνεισφέρουν, με διαφορετικές δυναμικές, στην ενίσχυση της ανάπτυξης και των ιδιωτικών επενδύσεων. Δεν διαθέτουν, ωστόσο, το δυναμισμό για την, αντίστοιχη με το εύρος των επενδύσεων, αύξηση της απασχόλησης και των εισοδημάτων. Για την πλήρη απασχόληση απαιτείται η ταχεία μείωση του δείκτη ανεργίας, με στόχο να φτάσει στο ιδανικό επίπεδο του 3% του εργατικού δυναμικού. Όταν η ανεργία θα κινείται σε αναλογίες κάτω από 8% του εργατικού δυναμικού, θα πιέζεται αυξητικά ο πληθωρισμός (πιθανώς και σε ποσοστό άνω του 3%).

Στο προτεινόμενο σχέδιο⁹ η αρχική χρηματοδότηση εξασφαλίζεται, με τη μορφή της κοινής προθεσμιακής κατάθεσης για δώδεκα μήνες, από ιδιώτες. Οι φορείς του κεφαλαίου λαμβάνουν εισόδημα από τους τόκους και τις αποδόσεις του κεφαλαίου. Από την εκταμίευση του συγκεκριμένου κεφαλαίου χρηματοδοτείται η έκδοση των αξιόγραφων των αυτόνομων εργαζομένων. Το κράτος αντικαθιστά το κεφάλαιο, που εκταμιεύεται. Το μείζον μέρος των κρατικών πιστώσεων επιστρέφει αμέσως στα δημόσια ταμεία (φόρος και εισφορές προς το ασφαλιστικό σύστημα). Οι ατομικοί καταναλωτές, οι ενδιαφερόμενοι συνεταιρισμοί ή οι αυτοαπασχολούμενοι συνεισφέρουν το μεγαλύτερο μέρος της χρηματοδότησης και απολαύουν των απαραίτητων υπηρεσιών, σε συμφέρουσες τιμές. Οι καταναλωτές εκφράζουν την κοινωνική αλληλεγγύη προς τους ανέργους στο τοπικό επίπεδο.

Οι συμμετέχοντες ωφελούμενοι στο πρόγραμμα εργάζονται ως *αυτόνομοι εργαζόμενοι*. Εργάζονται για δέκα μήνες, όλες τις ημέρες του μήνα. Τροφοδοτούνται με δύο τύπους αξιόγραφων. Τα αξιόγραφα αφορούν σε κάθε μέρα του μήνα.

9 Πβ., A.N. Lytras, “An Alternative for Combating Unemployment”, *Journal of Sociology and Social Work*, December 2016, Vol. 4, No. 2, σσ. 59-71· A.N. Lytras, *A Radical Policy for Combating Unemployment*, Athens, Papazissis, 2017 (eBook). Το πρόγραμμα στην ελληνική απόδοση είναι το ακόλουθο: *Συμφιλίωση των Κατόχων του Αποθέματος με την Απασχόληση και τη Νέα Δραστηριοποίηση στις Περιφέρειες* [Σ.Κ.Απ.Α.Νέα (ς) Δρα.Π.]. Το πρόγραμμα στην αγγλική γλώσσα έχει το τον παρακάτω τίτλο: *Reconciliation of the Holding of Stock with the Employment and New Activation in Regions* (Re.Ho.St.E.N.A.R.).

Στη μία περίπτωση το αξιόγραφο περιλαμβάνει την ισοδύναμη αξία της συνεισφοράς των καταθετών και των καταναλωτών. Στην άλλη περίπτωση περιλαμβάνεται μόνον η συνεισφορά των καταναλωτών. Η αμοιβή τους καταβάλλεται απολογιστικά στη διάρκεια των δέκα μηνών. Στο τέλος της διαδικασίας καταβάλλεται μια επιπλέον (ενδέκατη αμοιβή), με βάση την απόδοση του προγράμματος. Κατά την εκκαθάριση του φόρου της επόμενης χρονιάς καταβάλλεται, σε όσους έχουν τις προϋποθέσεις, επιστροφή φόρου, σαν να πρόκειται για δωδέκατη αμοιβή. Το πρόγραμμα οργανώνεται και συντονίζεται από την τοπική αυτοδιοίκηση.

Το προτεινόμενο πρόγραμμα παρεμβαίνει με τη δημιουργία απασχόλησης και εισοδημάτων, ενώ δεν συμβάλλει, καθόλου, στις πάγιες επενδύσεις. Η αύξηση των εισοδημάτων εκβάλλει παράλληλα στην αύξηση της ζήτησης από τους ωφελούμενους του προγράμματος. Από τη γενική διαδικασία τροφοδοτείται με διαθέσιμα το τραπεζικό σύστημα και παρωθείται στην παροχή τραπεζικών προϊόντων στην αγορά. Η πλήρης ή μερική εφαρμογή του προγράμματος μπορεί να συνεπάγεται μια σημαντική αύξηση του ΑΕΠ. Εφόσον τα δύο προγράμματα που αναφέρθηκαν εφαρμοστούν ταυτόχρονα, τότε η πλήρης εφαρμογή τους, θα προσδιόριζε μια θεαματική ετήσια ανάπτυξη, για αρκετά έτη.

Βιβλιογραφία

- W. Beveridge, *Full Employment in a Free Society. A Summary*, London, The New Statesman and Nation-Reynolds News, 1944.
- E. Butler, *Public Choice-A Primer*, London, The Institute of Economic Affairs (IEA), 2012.
- European Central Bank, “Housing Finance in Euro Area”, *Occasional Working Paper Series*, No. 101, 2009 (March).
- European Central Bank, *Annual Report 2016*, 2017.
- European Commission, *Taxation Trends in the European Union Data for the EU Member States, Iceland and Norway*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017.
- M. Friedman, “The role of monetary policy”, *American Economic Review*, 1968, 68 (1), σσ. 1-17 (JSTOR 1831652).
- ILO, ILOSTAT (Database), *Unemployment (general level)*, (www.ilo.org).
- International Monetary Fund (IMF), “Nominal GDP list of countries. Data for the year 2012”, *World Economic Outlook Database*, 2012 (April).
- P. Kalka, “The EU in the Face of the Sovereign-Debt Crisis”, *Journal of the Institute for Western Affairs in Poznan*, No. I, 2013, σσ. 145-168.
- J.M. Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money*, London, Macmillan, 2007 (1936).
- A.N. Lytras, “An Alternative for Combating Unemployment”, *Journal of Sociology and Social Work*, December 2016, Vol. 4, No. 2, σσ. 59-71.
- A.N. Lytras, *A Radical Policy for Combating Unemployment*, Athens, Papazissis, 2017 (eBook).
- A.N. Λύτρας, «Προλεγόμενα», A.N. Λύτρας (επιμ.), «Η καταπολέμηση της ανεργίας στην εποχή της κρίσης», *Τα Κοινωνικά. Επιλογές από την Ελληνική Κοινωνιολογία*, τ. IV, Αθήνα, Πάντειον Πανεπιστήμιο, 2017 (www.pandemos.panteion.gr). .
- A.N. Λύτρας (επιμ.), «Η καταπολέμηση της ανεργίας των γυναικών», *Τα Κοινωνικά. Επιλογές από την Ελληνική Κοινωνιολογία*, τ. VI, Αθήνα, Πάντειον Πανεπιστήμιο, 2018 (www.pandemos.panteion.gr).

A.W. Phillips, “The Relationship between Unemployment and the Rate of Change of Money Wages in the United Kingdom 1861-1957”, *Economica*, 1958, 25 (100), σσ. 283-299, (doi:10.1111/j.1468-0335.1958.tb00003.x).

J.-B. Say, *A Treatise on Political Economy*, New York, A.M. Kelley, 1971.

A. Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, London, G. Bell and Sons, 1887, Vol. I.

Ανδρέας Ν. Λύτρας
Εισήγηση στο Σεμινάριο
στο Παντειον Πανεπιστήμιο
Ατζέντα της Κοινωνικής Οικονομίας στην Τοπική Αυτοδιοίκηση

18-1-2020

Συνδιοργάνωση:

ΠΕΣΚΟ (Πανελλήνια Ένωση Συμπράξεων Κοινωνικής Οικονομίας)
Πάντειο Πανεπιστήμιο-Τμήμα Κοινωνιολογίας

Δημοσιεύτηκε:

<https://www.timesnews.gr/synergatismos-kai-viosimi-anaptyxi-me-stochotipliri-apanascholisi/>

Ανδρέας Ν. Λύτρας
Συνεργατισμός και βιώσιμη ανάπτυξη, με στόχο την πλήρη απασχόληση

1 Εισαγωγικά σχόλια

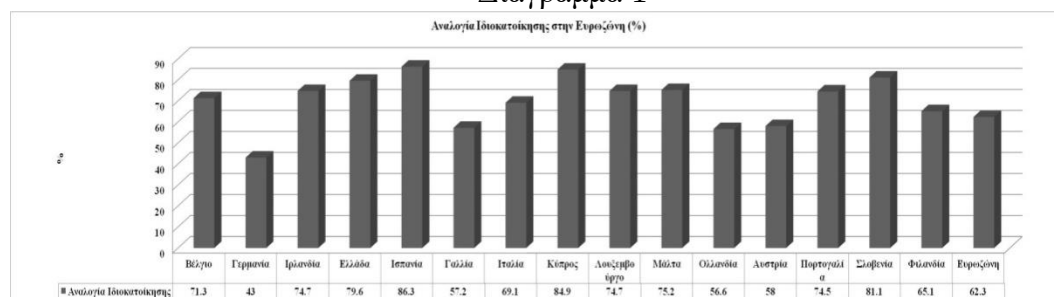
Το αντικείμενο της παρούσας παρέμβασης είναι η σύσταση μιας σύνθετης πρότασης στο πλαίσιο της πολιτικής ανάλυσης, με διττό στόχο: τη γρήγορη και βιώσιμη ανάπτυξη, η οποία εκβάλλει στις επενδύσεις παγίου κεφαλαίου με έργα υποδομής, και την ταχεία μείωση της ανεργίας, με τη στήριξη στη μόχλευση ιδιωτικών πόρων και δημοσίων δαπανών. Η παράλληλη διαχείριση της ανάπτυξης και της καταπολέμησης της ανεργίας, επιτρέπει την εφαρμογή του ανάλογου με το πιο αποδοτικό ιστορικά υπόδειγμα της απαγκίστρωσης από την ύφεση ή έστω από την αναιμική ανάπτυξη και την υπό-απασχόληση του εργατικού δυναμικού (εννοούμε την Κεϊνσιανή θεραπευτική). Ταυτόχρονα, η συγκεκριμένη πραγμάτευση, έχοντας κατά νου τις δεσμεύσεις από τη συμμετοχή στην ευρωζώνη και την παρούσα οικονομική θέση της Ελλάδας, μετά οκτώ έτη δημοσιονομικής κρίσης, ανασυνθέτει τις μεθόδους και τα εργαλεία χρηματοδότησης των δύο παράλληλων εγχειρημάτων. Είναι σημαντικό, ότι η πρόταση αποθέτει την ελπίδα για την πραγματοποίηση των αναγκαίων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου στη συνεργατική ανάπτυξη, σε τοπικό επίπεδο. Αναγνωρίζει τον απαιτητικό, αλλά εφικτό, χαρακτήρα του εγχειρήματος για τη συνεταιριστική ανάπτυξη, με οικολογικό προσανατολισμό, και τη συμβολή της στους γρήγορους ρυθμούς οικονομικής επέκτασης, χωρίς αυτή να προσδιορίζεται αποκλειστικά από την κερδοσκοπική απόδοση. Συγχρόνως, η ανάλυση θεωρεί πως η συνεισφορά στις πάγιες επενδύσεις, αλλά και στην παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές ή στην καινοτόμο αγροτική παραγωγή, δεν θα έχει ισοδύναμη συμβολή στην αύξηση της απασχόλησης και πολύ περισσότερο στη δραστική μείωση του δείκτη της ανεργίας. Η τελευταία διαπίστωση κάνει απαραίτητη την παρέμβαση στο πεδίο της δημιουργίας ενός αυτοτελούς υποδείγματος ενίσχυσης της απασχόλησης, δίχως την επιχειρηματική ενεργοποίηση των κατόχων του κεφαλαίου και την σκοπιμοθηρία τους για υψηλά κέρδη. Η πρόταση αυτή απορρέει από πρόσφατες αναλύσεις και προτάσεις του γράφοντος. Το εγχείρημα, όπως αυτό που προλειάνθηκε σε αυτό το πρώιμο στάδιο της γραφής, είναι μια απαιτητική, αλλά και εφαρμόσιμη, πρόταση προκειμένου να συνδυαστεί η ταχεία οικονομική ανάπτυξη, με την δραματική απομείωση της ανεργίας.

2 Η ιδιοκτησία ως πλεονέκτημα της ελληνικής κοινωνικής συγκρότησης

Μία από τις πιο θετικές όψεις του ελληνικού καπιταλισμού, με εκβολή στην ανάπτυξη, αλλά και με διαρκή επίδραση στην περιουσιακή κατάσταση των νοικοκυριών, των οικογενειακών δικτύων και βεβαίως (ατομικά) των πολιτών είναι το μεγάλο ποσοστό της ιδιοκτησίας στις κατοικίες και εν γένει στα ακίνητα. Η ύπαρξη των ιδιόκτητων κατοικιών ανάγεται βασικά στην κληρονομική διαδοχή. Επομένως δεν χρειάστηκαν την καταβολή της αξίας των ακινήτων για την απόκτησή τους.

Μεγαλύτερο ποσοστό ιδιοκατοίκησης, από την Ελλάδα, έχει η Ισπανία, η Κύπρος και η Σλοβενία. Υψηλά ποσοστά (πάνω από το 70%) παρουσιάζουν η Μάλτα, η Ιρλανδία, το Λουξεμβούργο, η Πορτογαλία και το Βέλγιο. Οριακά κάτω από 70% εμφανίζει, στην αναλογία της ιδιοκατοίκησης, η Ιταλία. Κοντά στο μέσο όρο της Ευρωζώνης βρίσκεται η ιδιοκατοίκηση στη Φιλανδία. Η Αυστρία έχει αναλογία 58%, ενώ η Γαλλία και η Ολλανδία παρουσιάζουν ποσοστά γύρω από το 57%. Πολύ χαμηλό ποσοστό εμφανίζει η Γερμανία (43%).

Διάγραμμα 1

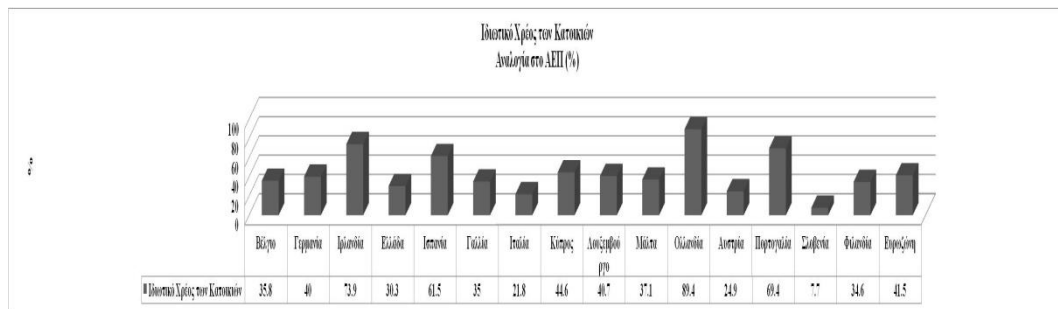
Πηγή: European Central Bank.¹

Οι ελληνικές κατοικίες είναι πολύ λιγότερο εκτεθειμένες σε ιδιωτικά χρέη των νοικοκυριών, σε σχέση με άλλες χώρες.² Μικρότερα ποσοστά σε ιδιωτικά δάνεια για αγορά κατοικιών έχει η Σλοβενία (7,7% του ΑΕΠ), η Ιταλία (21,8% του ΑΕΠ) και η Αυστρία (24,9% του ΑΕΠ). Περί τη μέση αναλογία της Ευρωζώνης βρίσκεται η Γερμανία, το Λουξεμβούργο και η Κύπρος. Σε πάρα πολύ υψηλά ποσοστά είναι το χρέος των κατοικιών στην Ολλανδία (89,4% του ΑΕΠ), την Ιρλανδία (73,9% του ΑΕΠ), την Πορτογαλία (69,4% του ΑΕΠ) και την Ισπανία (61,5% του ΑΕΠ). Η Ελλάδα βρίσκεται κοντά στις χαμηλά χρεωμένες χώρες, από την άποψη των δανείων για τις κατοικίες (30,3% του ΑΕΠ). Είναι και αυτή η καταγραφή, ένα από τα στοιχεία της υπεροχής του ελληνικού καπιταλισμού, σε σχέση με τη διάχυση της προσωπικής περιουσίας και τη μεγαλύτερη ατομική ευημερία των πολιτών.

Διάγραμμα 2

¹ European Central Bank, "Housing Finance in Euro Area", *Occasional Working Paper Series*, No. 101, 2009 (March), σ. 13.

² European Central Bank, *Annual Report 2016*, 2017, σσ. S25, S27. Σύμφωνα με το στατιστικό παράρτημα της Έκθεσης το μέσο ιδιωτικό χρέος των νοικοκυριών, στην Ελλάδα, την περίοδο 1999-2008 ανέρχεται στο 28,3% του ΑΕΠ, ενώ το 2015 φτάνει στο 62,4% του ΑΕΠ. Για να έχουν υπόψη τους οι αναγνώστες τα συγκριτικά στοιχεία από τις χώρες της Ευρωζώνης αναφέρουμε ορισμένα ενδεικτικά παραδείγματα από αυτές, τόσο το μέσο όρο της περιόδου 1999-2008 όσο και το τελευταίο έτος της σύγκρισης. *Ιδιωτικό χρέος των νοικοκυριών*: Γερμανία, 1999-2008: 67,3% του ΑΕΠ, 2015: 53,5% του ΑΕΠ, Ιρλανδία, 1999-2008: 76,5% του ΑΕΠ, 2015: 58,5%, Ισπανία, 1999-2008: 61,4% του ΑΕΠ, 2015: 67,8% του ΑΕΠ, Γαλλία, 1999-2008: 39,4%, 2015: 56,6% του ΑΕΠ, Ιταλία, 1999-2008: 29,7%, 2015: 42,2% του ΑΕΠ, Κύπρος, 1999-2008: 82,4%, 2015: 129,2 % του ΑΕΠ, Ολλανδία, 1999-2008: 100,1%, 2015: 112% του ΑΕΠ και Πορτογαλία 1999-2008: 72,9 %, 2015: 77,5% του ΑΕΠ.

Πηγή: European Central Bank.³

Είναι ενδιαφέρον ότι το μέσο ελληνικό νοικοκυριό διαθέτει πάνω από ένα σπίτι στην κατοχή του. Η ελληνική κοινωνία έχει μεγαλύτερο δείκτη κατοχής πρόσθετων κατοικιών από όλες τις κοινωνίες της ευρωζώνης, με μόνη εξαίρεση (την ελάχιστη διαφορά από) την Ισπανία. Οι άλλες χώρες υποδεικνύουν πολύ μικρότερη κατοχή πρόσθετων κατοικιών ανά νοικοκυριό. Ο δείκτης αυτός δηλώνει κατηγορηματικά ότι η Ελλάδα είχε πριν το 2010 μια εξαιρετική διάχυση των ατομικών περιουσιών σε ακίνητα, τα οποία είναι υπέρ-επαρκή για την κάλυψη των στεγαστικών αναγκών της χώρας και λιγότερο χρεωμένα (σε τραπεζικά δάνεια), από τις περισσότερες πλούσιες χώρες της Ευρωζώνης.

Πηγή: European Central Bank.⁴

5 Η συνεταιριστική επιλογή, ως συστατική για την οικολογική ανάπτυξη

Υπάρχει κάποια δυνατότητα μιας ταχείας, αξιοσημείωτης και βιώσιμης ανάπτυξης, με δυνατότητα σταθερής βελτίωσης της απασχόλησης και με παράλληλο αποτέλεσμα τη δραστική μείωση της ανεργίας; Αναμφισβήτητα αυτή η δυνατότητα είναι παρούσα και πιθανή. Είναι, κατά τη γνώμη μου, ενδεχόμενο, η ρεαλιστική αντιμετώπιση της πολύ δύσκολης κατάστασης να οδηγήσει σε ανασυγκρότηση την ελληνική οικονομία, σε γρήγορη ανάκαμψη την απασχόληση και σε δραστικό περιορισμό το δείκτη της ανεργίας, με σοβαρή την προοπτική της ταυτόχρονης βελτίωσης των εισοδημάτων.

Η λύση στο σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα της χώρας δεν μπορεί να προέλθει από την προσδοκία της ταχείας διαδικασίας σχηματισμού νέων κερδοσκοπικών επιχειρήσεων επιχειρήσεων ή αντίστοιχων με τις ανάγκες νέων θέσεων εργασίας, προκειμένου να απασχολήσουν τις μάζες που συμπεριλαμβάνονται σήμερα στους

³ European Central Bank, “Housing Finance in Euro Area”, ό.π..

⁴ Στο ίδιο, σ. 85.

ανέργους. Αν περιμέναμε μια τέτοια άμεση ανταπόκριση στις ανάγκες, για την αύξηση της απασχόλησης, θα έπρεπε να δημιουργηθούν περί τις 120 χιλιάδες επιχειρήσεις, με δεδομένο ότι σήμερα η μέση ελληνική επιχείρηση έχει μέσο μέγεθος με βάση τον αριθμό των εργαζομένων, περί τα εννέα με δέκα άτομα ανά κατάσταση. Αυτό το ενδεχόμενο είναι πολύ μακρινό και ακόμη και μετά την κατάκτηση συνεχώς υψηλών ετήσιων ρυθμών ανάπτυξης μπορεί να εκπληρωθεί σε περίοδο επτά με δέκα ετών. Επισημαίνουμε, ότι οι περιγραφόμενοι αριθμοί αφορούν σε μια ιδανική κατάσταση και εξαιρετικώς αισιόδοξη, καθώς μεταξύ των εργοδοτών αυτής της σύγκρισης περιλαμβάνεται και το κράτος ως ενιαίος εργοδότης. Αν αφαιρεθεί το κράτος, τότε το μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων περιορίζεται στα τέσσερα με πέντε άτομα και επομένως ο αριθμός των αναγκαίων επιχειρήσεων διπλασιάζεται, ενώ ο προσδοκώμενος χρόνος υλοποίησης των διαδικασιών μακραίνει απαγορευτικά.

Δεν είναι αντίστοιχα πιθανή η σοβαρή επέκταση της απασχόλησης στο Δημόσιο και τις δημόσιες επιχειρήσεις (εκτός της αναπλήρωσης του υπάρχοντος προσωπικού). Στο επίπεδο αυτό, με βάση την εφαρμοζόμενη πολιτική στην ΕΕ και ιδίως στην Ευρωζώνη, η αύξηση της απασχόλησης στο Δημόσιο, λόγω των γνωστών επιβαρύνσεων στις δημόσιες δαπάνες και του κινδύνου αύξησης του ελλείμματος του προϋπολογισμού πάνω από τα επιτρεπόμενα όρια (από τις συμβάσεις), δεν έχει πολλές πιθανότητες πραγματοποίησης στο ορατό μέλλον. Είναι, λοιπόν, σχεδόν αδύνατο η κερδοσκοπική επιχειρηματικότητα και το κράτος να προσδιορίσουν, με την απασχόληση στους κόλπους τους, την επιθυμητή και ταχεία ανάπτυξη ή την αντίστοιχα δραστική μείωση της ανεργίας.

Δεν είναι δυνατόν να διεξέλθουμε στο πλαίσιο αυτού του κειμένου πολύ εκτενείς λεπτομέρειες για την εναλλακτική δράση των συνεργατικών οργανώσεων. Μπορούμε, ωστόσο, να αναφερθούμε σε ορισμένες πολύ αδρές περιγραφές υλοποιήσιμων έργων, σχετικά με την μαζική εγκατάσταση οικιακών συστημάτων παραγωγής ηλιακής ενέργειας, με χρηματοδότηση από συνεργατικές τράπεζες και ανάληψη της υλοποίησης των έργων από συνεργατικές οργανώσεις (συνεταιρισμούς).

Διάγραμμα 4

Στο διάγραμμα που προηγείται εκτίθενται τρία σενάρια, τα οποία είναι δυνατόν να υλοποιηθούν, με έναν καλό προγραμματισμό, καθολοκληρίαν ή μερικώς και πάντως ανάλογα με την προετοιμασία και τη διαθεσιμότητα των απαραίτητων πόρων, σε εύλογο χρόνο (ενδεχομένως από μια τριετία έως μια πενταετία). Η συγκεκριμένη επιλογή επιταχύνει ισοδύναμα το ρυθμό ανάπτυξης για την περίοδο εφαρμογής, βελτιώνοντας θεαματικά τις επιδόσεις της εθνικής μας οικονομίας, και με μέτριων προσδοκιών συνεισφορά στην απασχόληση.

Η κλιμάκωση των πληρωμών των ιδιωτών, με βάση τις τραπεζικές χρηματοδοτήσεις και την ωρίμανσή τους σε μακρύ χρόνο, κάνει εύκολα εξυπηρετήσιμο το ατομικό

χρέος των ιδιοκτητών των κατοικιών. Η ωφέλεια από την εξοικονόμηση του κόστους της ενέργειας είναι, στο πεδίο του ατομικού νοικοκυριού και αυτονοήτως, πολύ ευρεία, ενώ η εξοικονόμηση για την εθνική οικονομία, από τη μείωση της ανάγκης προμήθειας υδρογονανθράκων, είναι στρατηγικής σημασίας (με σταδιακά θετική επίδραση και στο ισοζύγιο πληρωμών). Η εκβολή της ενεργειακής ανασυγκρότησης είναι σίγουρα σημαντική, στο πεδίο της εκπομπής των αερίων του θερμοκηπίου.

Η πραγματική συνεισφορά του Δημοσίου σε αυτή τη μαζική και παραγωγική ανασυγκρότηση είναι βασικά θεσμική και συντονιστική. Από τη μια πλευρά οφείλει να άρει τα εμπόδια για τη σύσταση και τη λειτουργία των συνεταιριστικών οργανώσεων όλων των μορφών και των δραστηριοτήτων, ενώ από την άλλη να επιτρέψει να εκφράζεται η απασχόληση των μελών των συνεργατικών οργανώσεων, όπως και οποιουδήποτε συνεργαζόμενου με αυτές, με τον τύπο των αυτόνομων εργαζομένων. Σύμφωνα με τις προδιαγραφές του ILO, τα μέλη των συνεργατικών οργανώσεων είναι και νοούνται ως αυτοαπασχολούμενοι και, υπό αυτήν την έννοια και για λόγους ισότητας, οι συνεργαζόμενοι (μη-μέλη) με τις οργανώσεις πρέπει να έχουν ανάλογο καθεστώς εργασίας. Προς αυτήν την κατεύθυνση οφείλει να ρυθμίσει και να διευκολύνει, με ειδικό τρόπο, την μέθοδο απόδειξης της αμοιβής (με τις σχετικές παρακρατήσεις για φόρους και ασφαλιστικές εισφορές) και της εργασιακής δέσμευσης. Ο τρόπος αυτός μπορεί να αφορά στη γενίκευση του υπαρκτού σήμερα «εργόσημου» (με ενσωμάτωση του φόρου και των ασφαλιστικών εισφορών).

Στην περίπτωση υλοποίησης της συγκεκριμένης επιλογής συγκροτείται αμέσως ένας ζωτικός τρίτος τομέας της οικονομίας, δίπλα στο κράτος και την κερδοσκοπία. Δημιουργεί ένα συνεταιριστικό τομέα, με σημαντική αναλογία στο ΑΕΠ, και χωρίς η τελευταία να εξαρτάται από τις ροπές και τις επιλογές διακινδύνευσης της κερδοσκοπικής επιχειρηματικότητας.

3 Εναλλακτικές Δυνατότητες: συνεργατική εκμετάλλευση στις σχολάζουσες γαίες

Μια εναλλακτική δυνατότητα, πέραν των ενεργειακών κοινοτήτων (Ε.Κοιν.), για την παραγωγή ενέργειας από Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (Α.Π.Ε.), είναι δυνατή σήμερα, μετά από σχετικές θεσμικές ρυθμίσεις, να αξιοποιηθούν οι σχολάζουσες γαίες, οι οποίες ανήκουν στο δημόσιο (δηλαδή στο νομικό πρόσωπο του δημοσίου και τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου), αλλά παραμένουν ανεκμετάλλετες.

Πίνακας 1
Οι Αγροτικές Εκμεταλλεύσεις στην Ελλάδα (1951, 2007)

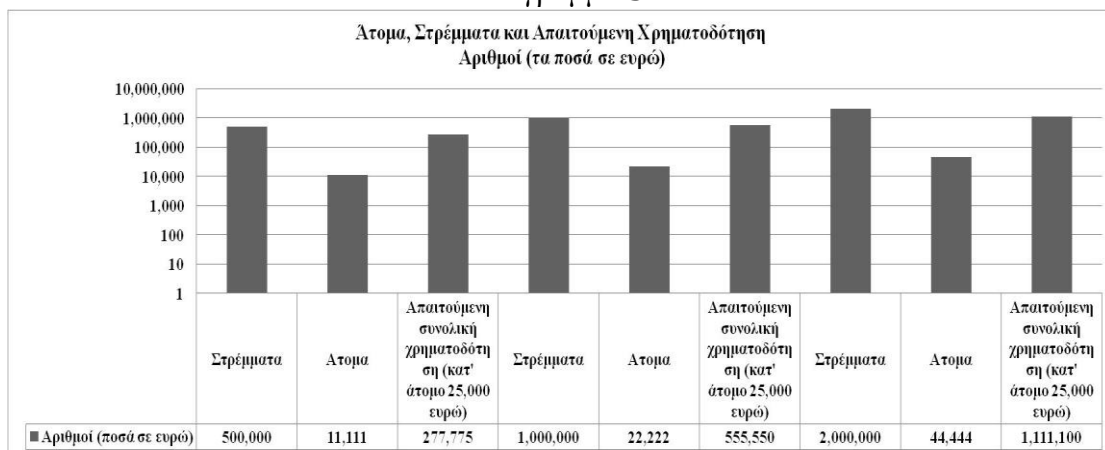
Έτος	Εκμεταλλεύσεις	Καλλ. Έκταση (στρ.)	Μέση Εκμετάλλευση (στρ.)	Κάτοχοι και Ιδιοκτήτες	Πρόσωπα και Απασχολούμενοι
1951	1.311.980	36.054.855	27,48	1.123.905 (Ιδιοκτήτες)	4.552.950 (Πρόσωπα)
2007	854.123	40.762.257,5	47,72	859.512 (Κάτοχοι)	625.314 (Απασχολούμενοι)

Η πιθανή ενεργοποίηση των σχολαζουσών γαιών είναι, κατά τη γνώμη, πιο αποδοτική και αξιοποιήσιμη για τις τοπικές κοινότητες, στο βαθμό που γίνουν αντικείμενο εκμετάλλευσης από συνεργατικές οργανώσεις. Το υπόδειγμα του μεγέθους των συγκεκριμένων θα κριθεί από τις τοπικές δυναμικές στη διαθεσιμότητα των ανενεργών δημόσιων γαιών. Η διαφοροποίηση της αναγκαστικής χρήσης και του τεμαχισμού αυτών των γαιών δεν είναι ένα σημαντικό πρόβλημα, καθώς είναι χαρακτηριστικό στοιχείο της βιώσιμης αγροτικής εκμετάλλευσης η διαχείριση του

τεμαχισμού, ως θετικό χαρακτηριστικό της διαχείρισης ενός οιονεί αγροτικού-επιχειρηματικού χαρτοφυλακείου.

Η (δανειακή) χρηματοδοτική δυνατότητα ενός συνεργατικού σχήματος για την ενεργοποίηση των σχολαζουσών γαίων, με τον ελάχιστο αριθμό συνεργατών (ή συνεταιριστών), μπορεί, με βάση την παρούσα πρόβλεψη, να προσδιοριστεί στις 125.000 ευρώ (5 μέλη, με 25.000 ευρώ έκαστος), χωρίς διασφαλίσεις. Η ενίσχυση της κατανάλωσης από τις τοπικές κοινότητες δύναται να κάνει βιώσιμες αυτές τις εκμεταλλεύσεις και διαχειρίσιμη την εξυπηρέτηση των δανείων, εφόσον το σύνολο της εκμετάλλευσης (με βάση τις ελάχιστες συμμετοχές στις σημερινές συνεργατικές οργανώσεις) υπερβαίνει το διπλάσιο της μέσης αγροτικής εκμετάλλευσης στην Ελλάδα (ήτοι τα 47,72 στρέμματα). Σύμφωνα με τους υπολογισμούς μας, το κατώτερο μέγεθος αυτής της εκμετάλλευσης μπορεί να ανέρχεται στα 119,3 στρέμματα (5 άτομα, με αναλογούντα τα 23,86 στρ. έκαστος).

Διάγραμμα 5

Όπως υποδεικνύεται από τα δεδομένα, τα οποία εκτίθενται στο προηγούμενο διάγραμμα, η συνεισφορά αυτών των μορφών συνεργατισμού προκειμένου να εκμεταλλευτούν σχολαζουσες γαίες είναι σημαντική για την ενίσχυση της περιφέρειας και των τοπικών κοινοτήτων, και επομένως μπορεί να είναι αποκλειστικώς συμπληρωματική, τόσο για την αμιγώς οικονομική συμβολή αυτών των εγχειρημάτων [πράγμα που σημαίνει ότι χρειάζεται πολύ μεγαλύτερη συμμετοχή ανεκμετάλλευστων γαίων στην συνεργατική αξιοποίηση (π.χ. 10 εκ. ή καλύτερα 20 εκ. στρέμματα) για να υπάρξει σημαντική συμβολή στο ΑΕΠ] όσο και για την ουσιαστική απορρόφηση των ανέργων (καθώς στην καλύτερη περίπτωση απορροφώνται έως και 44,5 χιλ. απασχολούμενοι περίπου).

4 Η ανασυγκρότηση των πόλεων: οικολογική ανάπτυξη, συνεργατισμός και αντιπαροχή

Ο οικολογικός προσανατολισμός, με την κρατική ρύθμιση και υποστήριξη, η συνεργατική-συνεταιριστική οργάνωση⁵ και η συμπληρωματικότητα με την κλασική

⁵ Σύμφωνα με την παράγραφο 5 του άρθρου 12 του Συντάγματος της Ελληνικής Δημοκρατίας, δηλώνεται και ισχύει: «Επιτρέπεται η σύσταση με νόμο αναγκαστικών συνεταιρισμών που αποβλέπουν στην εκπλήρωση σκοπών κοινής ωφελείας ή δημόσιου ενδιαφέροντος ή κοινής εκμετάλλευσης γεωργικών εκτάσεων ή άλλης πλουτοπαραγωγικής πηγής, εφόσον πάντως εξασφαλίζεται η ίση μεταχείριση αυτών που συμμετέχουν».

επιχειρηματικότητα (μέσω της αντιπαροχής), για την ανασυγκρότηση των μεγάλων αστικών κέντρων είναι δυνατόν να δημιουργήσει σημαντική οικονομική κινητικότητα με μεγάλη συνεισφορά στη γρήγορη οικονομική ανάπτυξη. Σε αυτό το υπόδειγμα της συνεργασίας η συμμετοχή των κατόχων διαμερισμάτων των πολυκατοικιών, ενός ολόκληρου τετραγώνου ή ενός μεγάλου μετώπου στις κεντρικές οδούς, σε συνεταιρισμούς, με στόχο την περιουσιακή αξιοποίηση (με την πρόσθεση συντελεστή δόμησης καθ' ύψος, μέσω της έννομης ρύθμισης) και με ιδιώτες κατασκευαστές, οι οποίοι θα χρησιμοποιήσουν το γνωστό πρότυπο της αντιπαροχής, θα κατασκευαστούν νέα συγκροτήματα κατοικιών και καταστημάτων εμπορικών χρήσεων. Οι νέες κατασκευές, οι οποίες μπορούν να είναι πλήρως αειφόρες, με αυτονομία στην παραγωγή και την αποθήκευση ενέργειας, την πλήρη διαχείριση των στερεών και των υγρών αποβλήτων, την επάρκεια των θέσεων στάθμευσης εντός του κελύφους τους, την ασφάλεια του κτιρίου, την παροχή υψηλού επιπέδου εξατομικευμένων ή συλλογικών παροχών και υπηρεσιών, θα βελτιώσουν ριζικά την ποιότητα ζωής των νοικοκυριών και τη λειτουργικότητα των πόλεων, δίχως την απαίτηση για εξαιρετικές δημόσιες δαπάνες. Είναι προβλεπτή και η επαύξηση της ατομικής περιουσίας, μέσω αυτού του (συνεργατικού) συνεταιριστικού υποδείγματος οργάνωσης. Για τους ιδιώτες κατασκευαστές σημαίνει μια νέα κερδοφόρα εποχή, στην οποία τα καλά οικονομικά αποτελέσματα μπορούν να συμβαδίζουν με τις βιώσιμες επιλογές για τις ανθρώπινες συσσωματώσεις. Νομίζω ότι είναι εμφανείς οι εκβολές στους ρυθμούς της ανάπτυξης και οι άμεσες οικονομικές ωφέλειες, για τους συντελεστές της διαδικασίας, περιλαμβανομένου του Δημοσίου, και γενικά για την κοινωνική οργάνωση. Σκεφτείτε να αφορά αυτή η διαδικασία σε πεντακόσιες χιλιάδες ή σε ένα εκατομμύριο σημερινές κατοικίες. Για όσους ενδεχομένως απορούν για το μέλλον της υπερπροσφοράς νεόδμητων κατοικιών ή ακινήτων εμπορικής χρήσης, θα σημειώσουμε ότι ένα νέο είδος τουρισμού, που βασίζεται στις υψηλές προδιαγραφές των καταλυμάτων (με μακράς διάρκειας μισθώσεις), και ένα νέο είδος μετεγκατάστασης (ιδίως από συνταξιούχους) έχουν αρχίσει να περιγράφουν τις σημερινές και ώριμες παγκόσμιες τάσεις στην αγορά ακινήτων.

Πίνακας 1: Οι Πράσινες Κατοικίες του μέλλοντος
Σενάρια και Επιλογές

Υπάρχουσες Κατοικίες Αριθμός Μέση Κατοικία = 72 τμ	Κόστος Κατασκευής / ανά τετραγωνικό (σε ευρώ)	Κατοικίες με σενάριο αύξησης του συντελεστή κατά 50%	Κατοικίες με σενάριο αύξησης του συντελεστή κατά 100%	Αναλογία της Αντιπαροχής (20%), σε αριθμό κατοικιών, στο σενάριο του 50%	Αναλογία της Αντιπαροχής (20%), σε αριθμό κατοικιών, στο σενάριο του 100%	Η Αύξημένη Περιουσία των Ιδιοτών, μετά την αφαίρεση της Αντιπαροχής (50%)	Η Αύξημένη Περιουσία των Ιδιοτών, μετά την αφαίρεση της Αντιπαροχής (100%)
1.000.000	1.000	1.500.000	2.000.000	300.000	600.000	1.200.000	1.400.000
500.000	1.000	750.000	1.000.000	150.000	300.000	600.000	700.000
250.000	1.000	375.000	500.000	75.000	150.000	300.000	350.000

5 Η ταχεία καταπολέμηση της ανεργίας

Τα προαναφερθέντα προγράμματα συνεισφέρουν, με διαφορετικές δυναμικές, στην ενίσχυση της ανάπτυξης και των ιδιωτικών επενδύσεων. Δεν διαθέτουν, ωστόσο, το δυναμισμό για την, αντίστοιχη με το εύρος των επενδύσεων, αύξηση της απασχόλησης και των εισοδημάτων. Για την πλήρη απασχόληση απαιτείται η ταχεία μείωση του δείκτη ανεργίας, με στόχο να φτάσει στο ιδανικό επίπεδο του 3% του εργατικού δυναμικού. Όταν η ανεργία θα κινείται σε αναλογίες κάτω από 8% του εργατικού δυναμικού, θα πιέζεται αυξητικά ο πληθωρισμός (πιθανώς και σε ποσοστό άνω του 3%).

Στο προτεινόμενο σχέδιο⁶ η αρχική χρηματοδότηση εξασφαλίζεται, με τη μορφή της κοινής προθεσμιακής κατάθεσης για δώδεκα μήνες, από ιδιώτες. Οι φορείς του κεφαλαίου λαμβάνουν εισόδημα από τους τόκους και τις αποδόσεις του κεφαλαίου. Από την εκταμίευση του συγκεκριμένου κεφαλαίου χρηματοδοτείται η έκδοση των αξιόγραφων των αυτόνομων εργαζομένων. Το κράτος αντικαθιστά το κεφάλαιο, που εκταμιεύεται. Το μείζον μέρος των κρατικών πιστώσεων επιστρέφει αμέσως στα δημόσια ταμεία (φόρος και εισφορές προς το ασφαλιστικό σύστημα). Οι ατομικοί καταναλωτές, οι ενδιαφερόμενοι συνεταιρισμοί ή οι αυτοαπασχολούμενοι συνεισφέρουν το μεγαλύτερο μέρος της χρηματοδότησης και απολαμβάνουν των απαραίτητων υπηρεσιών, σε συμφέρουσες τιμές. Οι καταναλωτές εκφράζουν την κοινωνική αλληλεγγύη προς τους άνεργους στο τοπικό επίπεδο.

Οι συμμετέχοντες ωφελούμενοι στο πρόγραμμα εργάζονται ως *αυτόνομοι εργαζόμενοι*. Εργάζονται για δέκα μήνες, όλες τις ημέρες του μήνα. Τροφοδοτούνται με δύο τύπους αξιόγραφων. Τα αξιόγραφα αφορούν σε κάθε μέρα του μήνα. Στη μία περίπτωση το αξιόγραφο περιλαμβάνει την ισοδύναμη αξία της συνεισφοράς των καταθετών και των καταναλωτών. Στην άλλη περίπτωση περιλαμβάνεται μόνον η συνεισφορά των καταναλωτών. Η αμοιβή τους καταβάλλεται απολογιστικά στη διάρκεια των δέκα μηνών. Στο τέλος της διαδικασίας καταβάλλεται μια επιπλέον (ενδέκατη αμοιβή), με βάση την απόδοση του προγράμματος. Κατά την εκκαθάριση του φόρου της επόμενης χρονιάς καταβάλλεται, σε όσους έχουν τις προϋποθέσεις, επιστροφή φόρου, σαν να πρόκειται για δωδέκατη αμοιβή. Το πρόγραμμα οργανώνεται και συντονίζεται από την τοπική αυτοδιοίκηση. Τις δυνατότητες του συγκεκριμένου προγράμματος δύνανται να αξιοποιήσουν οι συνεργατικές οργανώσεις σε όλο το φάσμα των προκείμενων δράσεων.

Το προτεινόμενο πρόγραμμα παρεμβαίνει με τη δημιουργία απασχόλησης και εισοδημάτων, ενώ δεν συμβάλλει, καθόλου, στις πάγιες επενδύσεις. Η αύξηση των εισοδημάτων εκβάλλει παράλληλα στην αύξηση της ζήτησης από τους ωφελούμενους του προγράμματος. Από τη γενική διαδικασία τροφοδοτείται με διαθέσιμα το τραπεζικό σύστημα και παρωθείται στην παροχή τραπεζικών προϊόντων στην αγορά. Η πλήρης ή μερική εφαρμογή του προγράμματος μπορεί να συνεπάγεται μια σημαντική αύξηση του ΑΕΠ. Εφόσον τα δύο προγράμματα που αναφέρθηκαν εφαρμοστούν ταυτόχρονα, τότε η πλήρης εφαρμογή τους, θα προσδιόριζε μια θεαματική ετήσια ανάπτυξη, για αρκετά έτη.

Βιβλιογραφία

⁶ Πβ., Α.Ν. Lytras, “An Alternative for Combating Unemployment”, *Journal of Sociology and Social Work*, December 2016, Vol. 4, No. 2, σσ. 59-71. Α.Ν. Lytras, *A Radical Policy for Combating Unemployment*, Athens, Papazissis, 2017 (eBook). Το πρόγραμμα στην ελληνική απόδοση είναι το ακόλουθο: *Συμφιλίωση των Κατόχων του Αποθέματος με την Απασχόληση και τη Νέα Δραστηριοποίηση στις Περιφέρειες* [Σ.Κ.Απ.Α.Νέα (ς) Δρα.Π.]. Το πρόγραμμα στην αγγλική γλώσσα έχει το των παρακάτω τίτλο: *Reconciliation of the Holding of Stock with the Employment and New Activation in Regions* (Re.Ho.St.E.N.A.R.).

- European Central Bank, “Housing Finance in Euro Area”, *Occasional Working Paper Series*, No. 101, 2009 (March).
- European Central Bank, *Annual Report 2016*, 2017.
- European Commission, *Taxation Trends in the European Union Data for the EU Member States, Iceland and Norway*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017.
- ILO, ILOSTAT (Database), *Unemployment (general level)*, (www.ilo.org).
- International Monetary Fund (IMF), “Nominal GDP list of countries. Data for the year 2012”, *World Economic Outlook Database*, 2012 (April).
- J.M. Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money*, London, Macmillan, 2007 (1936).
- A.N. Lytras, “An Alternative for Combating Unemployment”, *Journal of Sociology and Social Work*, December 2016, Vol. 4, No. 2, σσ. 59-71.
- A.N. Lytras, *A Radical Policy for Combating Unemployment*, Athens, Papazissis, 2017 (eBook).
- A.N. Λύτρας, «Προλεγόμενα», A.N. Λύτρας (επιμ.), «Η καταπολέμηση της ανεργίας στην εποχή της κρίσης», *Τα Κοινωνικά. Επιλογές από την Ελληνική Κοινωνιολογία*, τ. IV, Αθήνα, Πάντειον Πανεπιστήμιο, 2017 (www.pandemos.panteion.gr).
- A.N. Λύτρας (επιμ.), «Η καταπολέμηση της ανεργίας των γυναικών», *Τα Κοινωνικά. Επιλογές από την Ελληνική Κοινωνιολογία*, τ. VI, Αθήνα, Πάντειον Πανεπιστήμιο, 2018 (www.pandemos.panteion.gr).